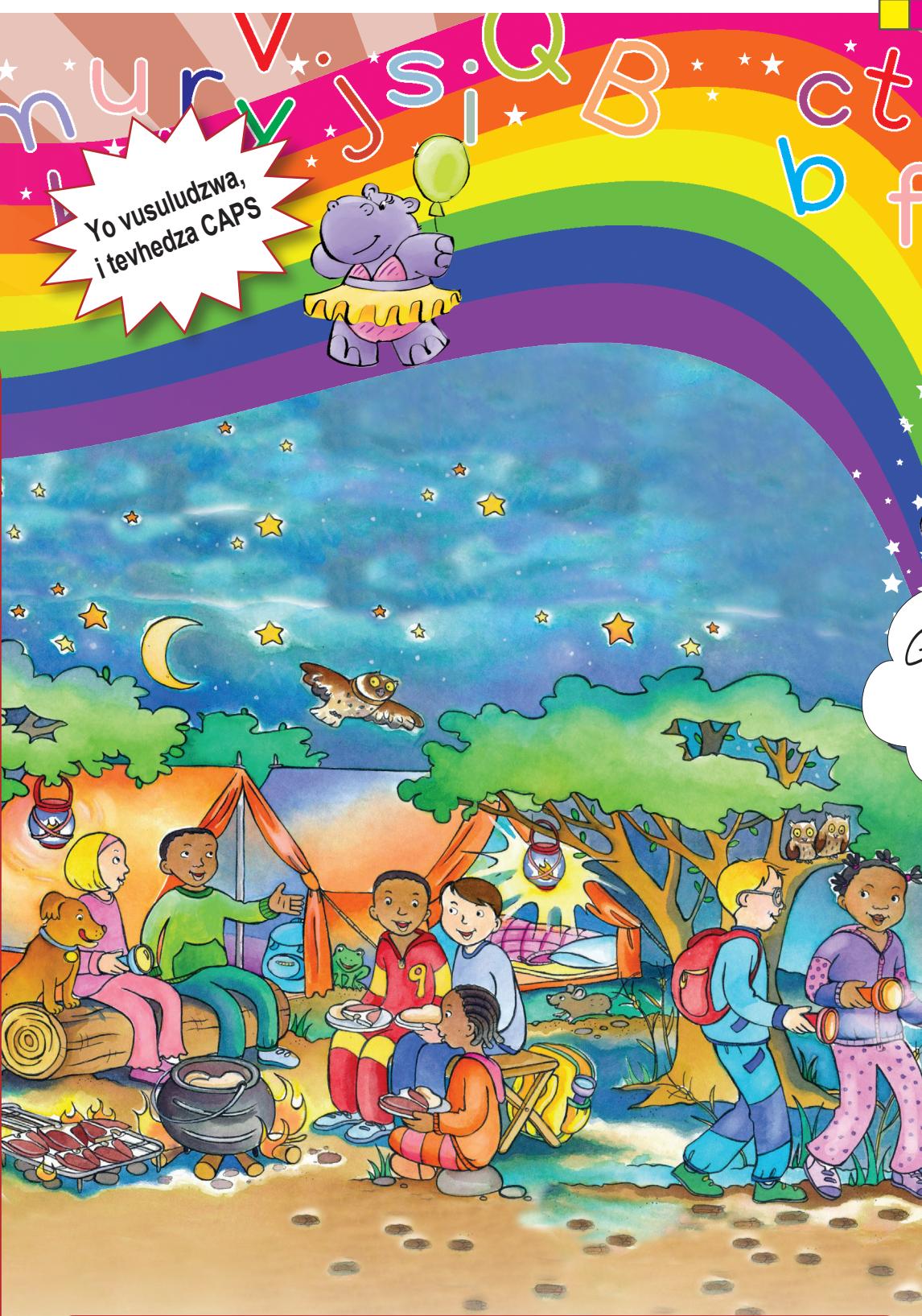

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI

Bugu ya 2
Themo dza
3 & 4

Gireidi
ya 5

Dzina:

Kiłasi:

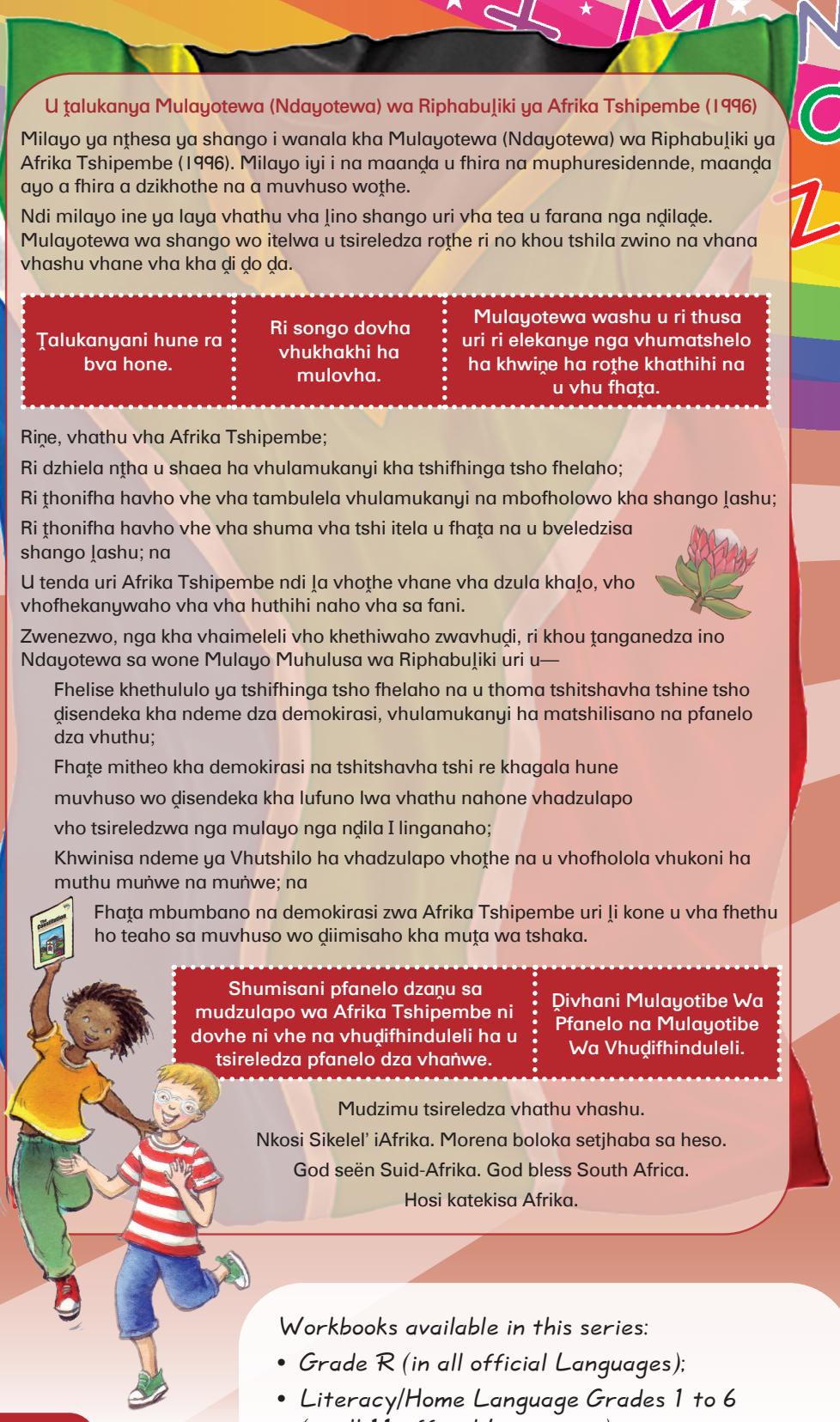

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 5 Bugu ya 2

ISBN 978-1-4315-0112-0

U ḥalukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya n̄hesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iji i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso woṭhe.

Ndi milayo ine ya laya vhathe vha lino shango uri vha tea u farana nga ndilade. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza roṭhe ri no khou tshila zwino na vhana vhashu vhanne vha kha di do da.

Ṭalukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vhukhakhi ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uri ri elekange nga vhumatshelo ha khwiṇe ha roṭhe khathihi na u vhu fhaṭa.

Rine, vhathe vha Afrika Tshipembe;

Ri dzhieha n̄ha u shaea ha vhulamukanyi kha tshifhinga tsho fhelaho;

Ri ḥonifha havho vhe vha tambulela vhulamukanyi na mboholowo kha shango ḥashu;

Ri ḥonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fhaṭa na u bveledzisa shango ḥashu; na

U tenda uri Afrika Tshipembe ndi ja vhoṭhe vhanne vha dzula khaṭo, vho vhofekanyawo vha vha huthihi naho vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwaho zwavhuđi, ri khou ṭanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muhulusa wa Riphabuliki uri u—

Fhelise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshine tsho disendeka kha ndeme dza demokirasi, vhulamukanyi ha matshilisano na pfanelo dza vhusu;

Fhaṭe mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vhathe nahone vhadzulapo vho tsireledza nga mulayo nga ndila I linganaho;

Khwinisa ndeme ya Vhutshilo ha vhadzulapo vhoṭhe na u vhofholola vhukoni ha muthu muřwe na muřwe; na

Fhaṭa mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri ji kone u vha fhetu ho teaho sa muvhuso wo diimisaho kha muṭa wa tshaka.

Shumisani pfanelo dzaṇu sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dovhe ni vhe na vhudifhinduleli ha u tsireledza pfanelo dza vhařwe.

Đivhani Mulayotibe Wa Pfanelo na Mulayotibe Wa Vhudifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vhathe vhashu.

Nkosi Sikele' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

ISBN 978-1-4315-0112-0

9 781431 501120

TSHIVENDA HOME LANGUAGE
GRADE 5 – BOOK 2
TERMS 3 & 4
ISBN 978-1-4315-0112-0
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.
11th Edition

Workbooks available in this series:

- Grade R (in all official Languages);
- Literacy/Home Language Grades 1 to 6 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 4 to 9 (in Afrikaans and English);
- Life Skills Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages); and
- Grades 1 to 6 English First Additional Language.

Kunwalele

Vho Angie Motshetka,
Minista wa Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Dr. Reginah Mhaule,
Muthusaminista wa Pfunzo
ya Muteo

Bugu idzi dza u shumela dzo bveledzwa u itela uri dzi shumiswe nga vhagudi vha Afurika Tshipembe nga fhasi ha vhurangaphanda ha Minisita wa Pfunzo ya Muteo, mufumakadzi Vho Angie Motshetka na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Dr. Reginah Mhaule.

Bugu dza u shumela dza Rainbow dici vhumba tshipida tsha mbekanyamushumo dza vhudzheneleli dza Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wo livhiswaho kha u khwinisa kushumele kwa vhagudi vha Afurika Tshipembe kha gireidi dza rathi dza u thoma. Sa tshinwe tsha zwithu zwa nthesa zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo itwa uri i vhe hone nga thusedzo ya masheleni ya Muhasho wa Gwama. Izwi zwe ita uri muhasho u kone u bveledza idzi bugu dza u shumela kha nyambo dzotha dza tshiofisi hu si na mbadelo.

Ri fulufhela uri vhadededzi vha do vhona ndeme ya bugu idzi kha u funza havho ha duvha linwe na linwe vha dovha vha ita uri vhagudi vha kone u khunyaledza kharikhu!amu yothe. Ro lingedza nga ndila dzotha u sumbedza vhagudisi kha nyito linwe na linwe nga u dzhenisa aikhoni dzine dza sumbedza zwine vhagudi vha fanelu u ita.

Ri na fulufhelo !othe ja uri vhagudi vha do diphina nga u shuma nga idzi bugu musi vha tshi khou aluwa na u guda, na uri vhone sa vhadededzi vha do vha na mukovhe kha dakalo ili.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

Dilugiseni

Nerani na tshigwada tshanu uri ni kuvhanganye mihumbulo. Shumisani mepe wa mihumbulo kha u dzudzanya mihumbulo yanu siani ja puloto, vhaanewa/vhabvumbedza na fhethuvhupo.

Mvetamveto

Nwalani mvetamveto yanu ya u tou thoma. Elekanyani nga lushaka lwa vhathetshellesivha!aleli, tshivhumbeo na phara iñwe na iñwe.

Vusuludzani

Vhalani mvetamveto nga lito ja u sasaladza ni wane mbigelamurahu i no bva kha vhañwe nga inwi kílasini na mudededzi wanu.

Dzudzanyani

Dzudzanyani nga u tola mupelelo na ndongazwiga. Itani ndulamiso ya mvetamveto.

Andadzani

Nwalani mvetamveto yanu ye ya dzudzanywa na u lulamiswa, sa one manwalwa a u khunyaledza.

Gireidi
ya **5**

L u a m b o i w a
h a y a n i

NGA TSHIVENDA

Heyi bugu ndi ya:

Bugu ya

2

TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Bugu ya Mishumo ya Vhuimo ha Vhukati ha ngudo ya Luambo lwa Hayani i a vha tangananedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo lwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda pfunzoni ri tshi buda na kharikhujamu. Ri na fulufhelo lauri vha do zwi vhona uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Kha vha shumise Bugu ya Mishumo khathihi na zwiwe zwiko zwi re hone. Kha vha tole CAPS ya Vhuimo ha Vhukati ya Luambo lwa Hayani.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzanywa hu tshi tevhedzwa sekele ya vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha do tangana na migaganyo ya zwine zwa do funzwa kha sekele iwe na iwe ya vhege idzi mbili kha masiazi 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo. Sekele iwe na iwe ya vhege mbili yo vhekanywa uri i katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:

1 U thetshelesa na U amba (Oraja) – awara 2 kha sekele ya vhege 2 (mbili)

Kha ri ambe

Vhagudi vha tea u newa zwikhala tshifhinga tshothe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshelesa na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsvhudzi, vha tandulula thaidzo na u buka mihibulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu. Bugu ya Mishumo iyi i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshelesa dzine vhone vha nga dia shumisa u itela u vha na vhuhanzi uri vhagudi vha wana zwikhala tshifhinga tshothe zwa u ita ndowendewe dza u tou amba.

2 U vhala na U talela – awara 5 kha sekele ya vhege 2 (mbili)

Kha ri vhale

CAPS i toda uri vhagudi vha vhale na u talela zwibveledzwa zwa marwalwa magede na tshaka dza marwalwa magede kha sekele iwe na iwe na iwe we ya vhege mbili. Hafha hu katelewa u vhala: nganeapfufhi (zwitiori zwipfufhi), folokuoo (ngano), nganetshelomune, marwalo, imejli, zwiwalwa kha dayari, matambwa, atikili dza gurannda, atikili dza magazini, inthaviyu dza radio, vhurendi, marwalwa a u tuwedza, khungedzelo, ndaela, ndaedzandila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i toda uri vhagudi vha vhale marwalwa a re na mafhungomatsvhudzi a u tou vhone: mimepe, tshati, dzithebuu, nyolo, mepe wa mihibulo, tshati dza mutsho, phosifara, ndivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha do wana hu na zwibveledzwa zwa marwalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i buka maitele a u vhala ane a vha maga a u rangela u vhala, u vhala na nga murahu ha u vhala.

3 U hwala na U nekedza – awara 4 kha sekele ya tsha vhege 2 (mbili)

Kha ri nwale

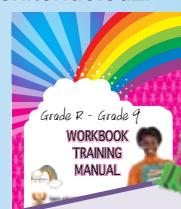
CAPS i toda vhagudi vha tshi ita ndowendewe dza u nwala tshifhinga tshothe dza mafhungo o fhambanaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u nwala ngadzo khathihi na nzudzanyo dzi no do dudumedza vhagudi vha tshi bvedza zwibveledzwa zwa u tou nwala, zwa u tou vhone na zwa midia minzhi.

4 Zwivhumbeo na Milayo zwa kushumisele kwa Luambo – awara 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

LUAMBO

CAPS i vha newa mitevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwitewha) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi iwe na iwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dzenisa na ndowedzo nngede dza sekele iwe na na iwe ya vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela u dzhielanzhele dza u talutshedza milayo ya luambo.

Vha tshi toda tsivhudzo iwe kha vha tole Workbook Training Manual.

Z

W
ir
en
g
o
m
u

Thero ya 5: Mañwalwa a tshakatshaka

Zwitori**Themo ya 3: Vhege 1 - 2****65 Tshifhinga tsha u vhala**

2

U amba nga nganea.
U topola muanewa, puloto na mulaedza.
U vhala zwe zwa ṭumbulwa kha nganea.
U fhindula mbudziso dzo tou livhaho dzi no kwama nganea.
U amba nga ṭhoho ya mañwalwa.
u topola muhumbulo wa mañwalwa.

66 Vhushaka

4

U ḥwala phara i re na ṭhoho na mafhungomatikedzi.
U ḥwala manweledzo.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U shumisa masala a vhushaka.
U topola ṭhalutshedzo dza mafanyisi.

67 U sengulusa bugu

6

U rera nga vhaanewa, puloto na fhethuvhupo zwa bugu.
U vhala tsenguluso ya bugu.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tsenguluso.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U ḥwala mafhundo ndi tshi shumisa maipfi a no bva kha phara.

68 U ḥwala tsenguluso

8

U ḥwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.
U topola maiiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.
U shandula maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho a vha kha tshifhinga tsha zwino.
U ḥwala mafhundo a tshi shumisa mapfanisi one.
U paḍula maipfi a bva madungo.

69 Tshiñwalwa tsha dayari

10

U amba nga dayari.
U vhala tshiñwalwa tsha dayari.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tshiñwalwa tsha dayari.
U topola phambano vhukati ha nganea, nganeavhutshilo na tshiñwalwa tsha dayari.
U topola tshifhinga tsho fhiraho na matumi.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

70 Kha ri sike zwithu

12

U ḥwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.

U shumisa maṭaluli, mađadzisi na maṭanganyi kha u vhumba mafhungo.
U shumisa masalambuelamurahu.

71 Who Nelson Mandela - nganeavhutshilomuṇe

14

U rera nga phambano vhukati ha nganeavhutshilomuṇe na nganeavhutshilo.
U rera nga phambano vhukati ha nganea, tshiñwalwa tsha dayari na nganeavhutshilo.
U vhala zwe zwa ṭumbulwa kha nganeavhutshilo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama nganeavhutshilomuṇe.
U topola pfanywa.
U topola muhumbulo muhulwane na mihibulomitkedzi kha phara.
U wana ṭhalutshedzo dza maipfi na mafurase.
U bula muhumbulo wawe.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

72 Nganeavhutshilo

16

U ḥwala nganeavhutshilo ya khonani.
U vhekanya mafhungomatsivhudzi.
U shumisa zwiga zwa u vhala.
U shumisa mirero na maidioma.

Ma walwa magudisi**Themo ya 3: Vhege 3 - 4****73 U kungwa**

18

U amba nga zwipiḍa zwa khungedzelo.
U rera nga khungedzelo.
U vhala khungedzelo ya muṭatisano wa u dizaina khungedzelo.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama khungedzelo.
U sikena khungedzelo.

74 Itani khungedzelo

20

U pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo.
U topola ṭhukhufhadzo ya maipfi.
U ḥwala zwivhumbeo zwone zwa maṭaluli.
U ita ndongazwiga mafhungoni a tshi shumisa khoma na zwiđevhe.

75 Zwiliwa, matakadzambilu!

22

U amba na tshigwada tshawe nga risipi ine a i funesa.
U vhala khungedzelo ya zwiliwa zwa thangelatshiswiṭulo.

U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U ḥwala mafhungo sa maambiwa.

76 Khungedzelo ya notshi dza mutoli

24

U pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo.
U ita khungedzelo a tshi shumisa maipfi na mafurase o tou lumbamaho khathihhi na maipfi na mafurase a nne muṇe.
U ḥwala mafhungozwao.

77 Thyetha ya vhana

26

U amba nga phambano vhukati ha fīimu na ḥano li no tou ṭalelwā.
U amba nga ḥano le a vhuya a ṭalela khathihhi na u ṭutuwedza tshigwada tshawe uri tshi li ṭalelevho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U ṭalutshedza ṭhalutshedzo dza mafurase.

78 Thyetha yangavho

28

U pulana khungedzelo ya litambwa la tshikolo.
U ḥwala khungedzelo ya litambwa la tshikolo.
U dzudzanya khungedzelo.
U topola maiti na mađadzisi.

79 Mutatisano wa khomphyutha

30

U rera nga u dzhena mitatisanoni.
U amba nga ndeme ya khomphyutha.
U vhala khungedzelo ya u ita khomphyutha ntswa nahone i sa fani na dziriwe.
U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U livhanya mafurase na maipfi e a shumiswa kha khungedzelo.

80 Dizaini yanga nne muṇe

32

U topola ṭhalutshedzo dza mafurase e a shumiswa kha khungedzelo.
U ḥwala ṭhalutshedzo pfufhi ya dizaini ya khomphyutha.
U fhedzisa mafhungo a tshi shumisa maiti one.
U pulana, u ita na u dzudzanya khungedzelo ye ya itelwa muṭatisano.

Kha ri ambe

Anetshelani kilasi nga nganea ye na vha ni tshi khou i vhala. Ni vhe na vhuhanzi uri ni vha vhudza dzina ja nganea iyi, vhaanewa vhayo, hu bvelela mini kha nganea, mulaedza wa nganea na uri ndi nga mini vha kilasi yanu vha tshi tea u i vhala.

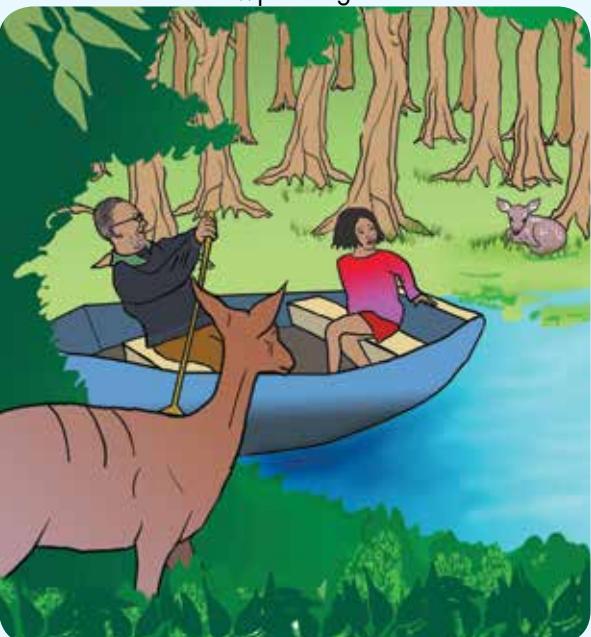
Kha ri vhale

TSHIKWEKWETE NANDONI

Muriwali: Ramadzivha Raele

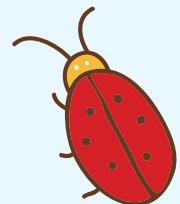
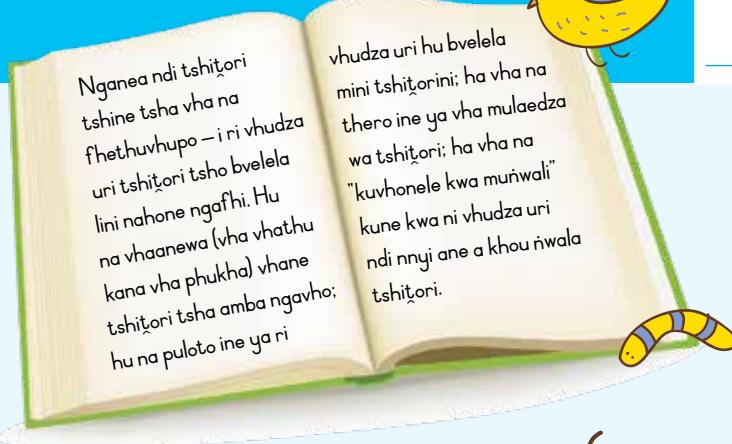
Mukalahha Vho Jimisi vho vha vha tshi dzula na mukegulu wavho khathihi na muđuhulu wavho Azwibali henefha shangoni ja Mabvete. Vho Jimisi vho shuma tshikhuwani kha mukhuwa we a vha a tshi funesa u rea khofhe madamuni nga tshikwekwete. Vho Jimisi vho aluwa vhe muhaga vhukuma a sa kundwi nga tshitihu. A vho ngo lenga u kona u veka nga tshikwekwete lwe vha vho ita vha tshi ya u rea khovhe nga vhone vhane. Afha hayani vho vha vha tshi dzulela u anetshela uyu muđuhulu wavho Azwibali nga zwe vha diphina ngazwo musi muđamvu u tshe na tħodzi.

Azwibali vhu nga na dzina li lawe, o do vhuva a tamavho u ya u tou vhone zwe makhulu wawe vha dzulela u mu zuwela. Nga Mugivhela muřwe, vho mbo di tou ri, vhusiku sala nduni vha livha Nandoni. Vho swika nga mařavhelo, vha wana vhařwe vhe katni na u diphina nga zwikwekwete zwavho.

Vho Jimisi a vho mbo ngo vhuva vha tshinya watshi, vho mbo di nyanyuwa vha amba na muřwe muře wa zwikwekwete vha namela na muđuhulu wavho. Vha tshimbila vha tshi mu zuwela zwe vha vha vha tshi ita musi vha sa thu awela mushumoni wavho. Musi vha tshi vhuva, vha humbelu u dovha vha huma vha tshi tou veka nga tshikwekwete vhone vhane. Muře wa tshikwekwete ha ngo vhuva a vha na thidza nge a dīvha vha tshi kona u veka. Vho mbo di tħuwa na Azwibali vha tshi khou vhonelelwa nga vhařwe khathihi na ene Azwibali. Vha tshimbila vha tshi vhone phukha dzo fħambanaho na miri yavħudi i re henefho nga tsini vha tshi ya khunzikhunzini ya damu. Vha vhone ngwena dzo vħamba muđavhani. Nga dakalo vha thoma u dži vhidzelela vha tshi dži imisela na zwanda. Ngwena idzo dza dzhena madini nga luvhilo luhulu.

Vho Jimisi vha thoma u tshuwa nge vha si dīvhe uri dzo yela ngafhi. Vha thoma u veka vha tshi humela murahu, nungo dze ndi bva vhubvo. Vhuiwa ho vha ho no vha kule ngeno Vho Jimisi a vha tsha kona. Tshikwekwete tsho mbo di thoma u thengathenga tsha vhinuwa vha wela madini vhothe. Ubambela zwe vhubto, vha thoma u nwela kħothe vhuvhili havho, ha mbo di vha one maele.

Duvha:

Kha ri nwale

a) Nandoni yo ambiwaho afha kha tshitiori ndi mini?

b) Azwibali na makhulu wawe vho vha vha tshi dzula ngafhi?

c) Ndi zwifhio zwe mukhuwa wa Vho Jimisi a vha a tshi zwi funesa?

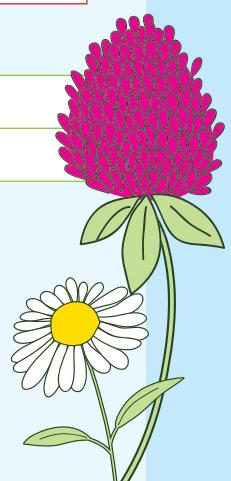
d) Ndi mini zwe vha vhona musi vhe kha tshikwekwete? Bulani zwiraru.

e) Ndi ngani ngwena dzo shavhela madini?

f) Mutamvu u tshe na thodzi zwi amba mini?

g) Ni vhona u nga ndi ngani Vho Jimisi vho tshuwa?

h) Lo vha li duvha lifhio la vhege musi avha vhavhili vha tshi nwela khothe?

MUDEDDEDZI: Tsaino

Duvha:

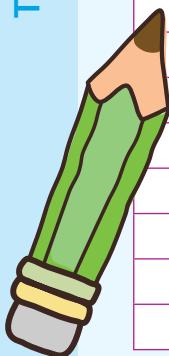

Kha ri ḥwale

Vhaanewa vha re tshiṭorini itsi ndi vha mirole mivhili yo fhambananaho – fhedzi vha na vhuṭama ha tchipentshela.

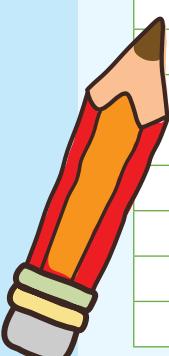

ጀwalani phara nga vhuṭama ha tchipentshela hune na vha naho na makhulu wanu vha mukalaha kana makhulutshisadzi kana na muṇwe muthu muhulwane. Ni vhe na vhuṭanzi uri ni na fhungo li re ṭhoho khathihi na mafhungomatikedzi ane a ri vhudza zwinzhi nga fhungoṭhoho.

Kha ri ḥwale

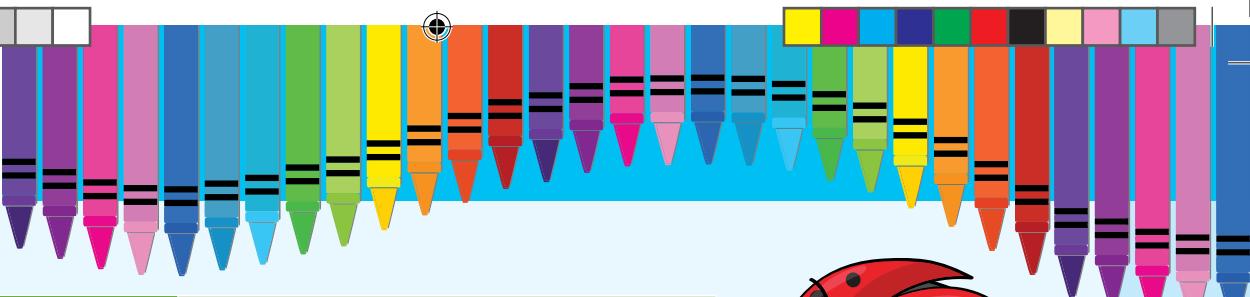
Anetshelani hafhu lungano nganea ya Tshikwekwete Nandoni. Ambani uri ho bvelela mini, ndi vhonnyi vhaanewa na uri mvelelo dzo vha dzifhio. Dīvhudziseni uri no dženisa mafhungomatsivhudzi mahulwane naa na uri muthu ane a khou vhala zwe na ḥwala u a kona u pfeſesa mbuno khulwane naa? ጀwalani mafhungo maṭanu.

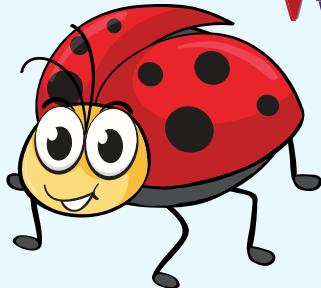
Kha ri ḥwale

Maipfi o swifhadzwaho a amba mini? Nangani ṭhalutshedzo yone i tshi bva kha mutevhe u re kha tsha u ja. ጀwalani maipfi a re na muvhala kha (ṭhalusamaipfi) yanu.

nyeliswa	u onyana
tshilomondundu	li vho swifhala
luswathaswatha	vhudzumbamo
vhukhudo	u hwala zwi lemelaho
gagamisa	ho fhumuliwa
honyekana	zwine ra elelwa; zwa kale

Kha ri nwale

Tanganyani maipfi ni tshi shumisa **tshine** kana **vhane**.

Makhulu wanga vha na tshikwekwete. Vhatu vhavhili vha a fhelela.

Havha ndi makhulu wanga. Vha na vhu~~u~~ali nga maanda.

Ro ya tshitangadzimeni. Tshi na lunako lu no mangadza nga maanda.

MASALA A VHUSHAKA (MASALAVHUSHAKA)

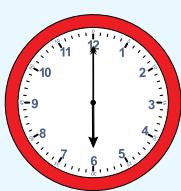
Ri shumisa masala a vhushaka a tshi kwama madzina e a bulwa u rangani, ri vha ri tshi khou bula zwinzhi nga madzina aya.

Ri a a shumisa na kha u tanganya mafhungo mavhili kana manzhi. Ri a shumisa kha u amba nga vhatu kana zwithu.

Kha ri nwale

Hannah uri **magabelo vhu edza mudivhithe wa watshi**.

U **vhambedza** kutshimbilele kwa watshi na phosho ya magabelo. Mbamedzo iyi i sumbedza uri magabelo vhu gekha tshikwekwete vhu tshi tou ongolowa nahone hu na vhudivhithe nthha ha madi.

Hu na linwe liambele tshitiorini itshi: **Mutamvu u tshe na thodzi**.

U khou vhambedza tshanda tshawe na mini?

Mbamedzo iyi i sumbedza mini?

Liambele ndi ngila ya kuambele ine khayo ha vha na u dzumba luambo.
Liambele a li na pfunzo khalo. Maipfi ane a shumiswa a amba zwi re khagala.

Ni vhona u nga tshanda tshawe tshi fhambana nga mini na tsha makhulu wawe?

Kha ri ambe

Shumani ni kha zwigwada.

Bugu ine na i funesa ndi ifhio? Talutshedzani kilasi nga bugu iyi: fhethuvhupo hayo, vhaanewa/vhabvumbedzwa, puloto na uri ndi nga mini bugu iyi yo tea u vhaliwa.

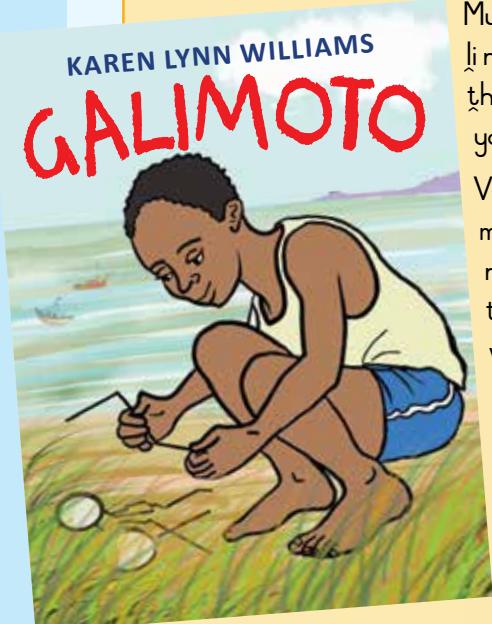

Kha ri vhale

Vhalani tsenguluso ya bugu i tevhelaho.

Galimoto

nga Karen Lynn Williams

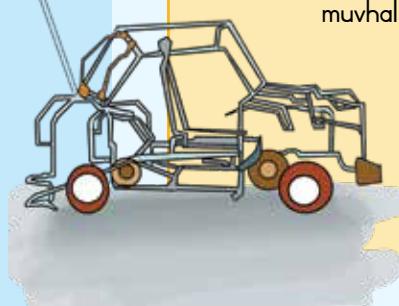
Muñwe mutukana u tibula bogisi la madzanga, a bvisa daraña dza u ita galimoto (ipfi li no shumiswa Malawi li no amba tshikurukuru). A wana uri daraña i re hone ndi thukhu. A mbo enda a tshi mona na mudana wa hawe a tshi ṭoda daraña. U do wana yo linganaho?

Vhavhalu vha tshitiori itshi vha tea u pfecteseta dakalo na mbofholowo zwine uyu mutukana a vha nazwo khathihi na u shumisa muhumbulo wawe. Fhedzi vha nga nyethiswa nga u humbulela hune vhahulwane vha ita kha mutukana uyu musi a tshi tsa a tshi gonya mavhengeleni na zwikirepeni. Nne ndo vha ndi na muhumbulo wa uri mudanani mułuku ngaurali, u do vha e muthu a no divhiva lune vhatu vha si humbulele uri ha fulufhedzei. Fhedziha, tshitiori itshi tshi a nyanyula nahone tsho ñwalwa zwavhuđi. Zwifanyiso zwatsho zwe naka vhukuma nahone zwi bvisela khagala uri Malawi ndi shangode.

Tsha u thoma tshe tsha ntakadza ho vha dakalo line uyu mutukana a vha nalo ngeno a si na tshawe – u ṭanganelana ha bogisi la madzanga na maluvhi awe zwe vha zwi tshi mu takadza u fana

na musi muthu o ya u renga thoyi vhengeleni la Toys 4 Us – kana zwa fhira izwo, hu na vhane vha nga ralo! Zwi tou nga zwitukutuku zwine muthu a vha nazwo zwi fhedza zwi zwone zwine a zwi funesa. Zwi tou nga zwe di ralovho na kha vhana ngauri vha a swika hune vha nanga thoyi nthihi kana mbili dzine vha dzi funesa naho vhe na dzinwe nnzhinnzhi; ndi vhana vha tou ralo, vhana liphasini lothe vha tama u vha na zwithu zwa tshipentshela lune bugu iyi nda vhona yo zwi bvisela khagala tshothe.

Heyi ndi bugu ine ya nga takalelwa nga vhana vha miñwaha ya tahe u swika kha ya fumi. I ri fha tshifanyiso tsha vhatu na kutshilele kwavho. Luambo lwayo hu na hune lwa kondä, fhedzi muvhali u do kona u pfecteseta uri maipfi magede a amba mini.

Tsenguluso ya bugu i vhudza vhatu uri bugu iyi i amba nga mini. Musengulusi (muthu ane a khou ñwala tsenguluso) u anzela u ri vhudza murole we bugu ya ñwalelwawone. A nga kha di amba uri u vhona bugu iyi yo ñwala zwavhuđi naa kana hai, i a takadza na uri luambo lwayo lu a kondä kana lu a leluwa.

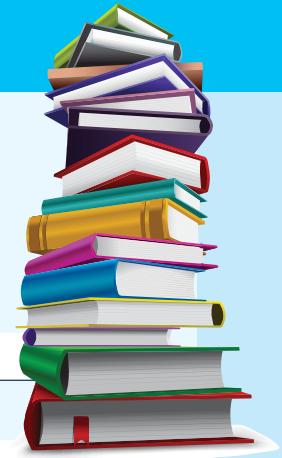
Duvha:

Kha ri nwale

Vhalani mbudziso ni nwale phindulo.

Dzina la bugu ndi lifhio?

Bugu iyi i amba nga mini?

Uyu mutukana u dzula shangoni lifhio?

Uyu mutukana o humbula u ita mini?

Ni nga i vhala iyi bugu? Nwalani phara ni tshi tikedza phindulo yanu.

Kha ri nwale

Maipfi a re na muvhala a amba mini? Nangani t̄halutshedzo yone kha mutevhe u re kha tsha u ja. Nwalani maipfi a re na muvhala kha dikishinari yanu ni kone u a shumisa kha u nwala mafhungo a inwi munē.

madzanga	mashangoni othe a lifhasi
nyethiswa	a tutula dzangalelo
nyanyula	u ita zwithu u na muñwe
t̄anganelana	thundu ine muthu a i dzhia sa yoneyone
khagala	a zwo ngo dzumbama
tshikurukuru	modoro wa darata
lifhasini lothe	u vhulaha dzangalelo

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

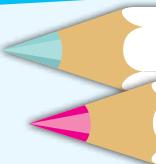
U ñwala tsenguluso

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala tsenguluso ya mafhungo e a tumbulwa kha *Tshikwekwete Nandoni* nga Sarah Lean: *Ramadzivha Rael*.

Dzina ña bugu

Muñwali

Vhaanewa: Ndi vhonnyi? No pfa ni tshi vha takalela? Vho ita uri ni dipfe nga ndila ifhio?

Puloto: Hu bvelela mini? Zwo vha zwi tshi takadza, u of hisa, i a nyanyula u i vhala?

Ndi tshipida tshifhio tsha mafhungo aya tshine na tshi takalelesa?

Ni vhonu u nga bugu ya hone ni nga i takalela? Ngani?

Ni vhonu u nga itsi tshiñori tshi na pfunzo? Hu na zwe na guda kha mafhungo aya?

Ni nga themendela bugu ya hone kha khonani yanu? Ngani?

Nweledzani kuvhonele kwañu malugana na mafhungo aya nga fhungo lithihi fhedzi ni ite na u a ñea vhuimo nga naledzi.

Duvha:

Kha ri nwale

Talelani maiiti a tshifhinga tsho fhiraho a re kha phara iyi.

Mudededzi vha Jamal, Mufumakadzi Vho Sampson vha humbela vhabebi uri vha de muanganoni. "Vhone khotsi a Jamal na vhone mme awe," vha ralo vha tshi amba, "Jamal u tea u khwiñisa kushumele kwave kha mupeleto, mbalo na ngudakutshilele. Ha thetshelesi." Yone yo vha i ngoho. Jamal o vha a tshi balelwa u dinea tshifhinga tsha u pfesesa mukovho wa mutapatila, nyendo dza vhatandulamashango kana mupeleto. Tshe a vha a tshi tshi funesa ho vha hu bureiki, he a vha a tshi tamba nga bola yawe ya ragibii. Vhabebi vha Jamal vha mu vhudza uri a sie bola yawe hayani. Zwa ita uri a tzungufhale vhukuma. O vha a sa koni u tshila a si na bola iyi. A thoma u sa tsha amba na muthu kilasini. Nga bureiki o vha a tshi vhonala u ima e ethe u tzungufhala hawe hu tshi vhonala matoni na kha u revha ha mahada. Vhabebi vha ri, "Ri tea u wana ndila ya khwiñe hafha fhethu." Vha da na pulane ye vha i shumisa lwa tshiphirini.

Kha ri nwale

Dzhenisani maiti a re kha tshifhinga tsha zwino vhuzuloni ha maiiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho mafhungoni aya.

Lirwe duvha mudededzi Vho Sampson vha divhadza mueni wa tshipentshela afha kilasini – Brian Habana! Jamal a takala na zwikunwe! Brian Habana a amba nae a mu vhudza uri arali a tshi toda u vha mutambi wa biko wa ragibii, u tea u shumesa kha mbalo, mupeleto na dzirwe therlo dza afha tshikoloni.

Kha ri nwale

Talelani maiti one mafhungoni aya.

- Brian Habana u amba/u ambi na Jamal.
- Nga bureiki, Jamal tshi/u ima e ethe o tzungufhala.
- Vho Simpson vha vhudzisa/vha

vhudzisi he Jamal a vha o ya hone.

- Habana lu/u vhona u nga a nga kona u thusa Jamal.
- Vhabebi vhanga zwi/vha a zwi divha uri Vho Simpson vho lingedza u nthusa.

Kha ri nwale

Ithukkanyani maipfi aya a bve madungo. Bulani ipfi lirwe na lirwe, ni vhande zwanda ni tshi sumbedza hune dungo lirwe na lirwe li ngafhi. Ni kone u nwala ilo ipfi, ni tshi sumbedza madungo alo (tsumbo: lu/do/ngo).

tshifanyiso	muñwali	muñwali	fhetuhvhu	puloto

Tshiñwalwa tsha dayari

Kha ri ambe Ni na dayari?

Arali ni nayo, ndi zwifhio zwine na ñwala dayarini yanu.

Arali ni si na dayari, no vha ni tshi nga ñwala zwifhio arali no vha ni nayo?

Kha ri vhale Vhalani tsengulusa ya bugu i tevhelaho.

Dayari yanga

Ndi vhege thanu tshee nda ñwala zwiñwe zwithu hafhano. Ñwedzi wothe wo vha wo tsitsikana! Khaladzi a khonani yanga o ri humbela uri ri mu thuse u lugisela phathi yawe ya duvha la mabebo. Ho vha riñe vhe ra ita zwa mavhone na muzika, khathihi na zwiliwa na khoñodirinki (nyamunaithi) dza vhatu vha fuina. Phathi iyo yo vha i khulu. Ro tshina na u tamba na u fhufha kha khasili i no ri thakhisa.

Hu si kale, tshikolo tsha mbo di vala. Duvha le tsha vala, rothe ro ita mutatisano wa mugidimo wa u buña na shango wa zwigwada zwa tshikoloni tshashu. Ri tshi fhedza, nne na khonani dzanga ro ya damuni. Na hafu ya kilasi yashu na yone yo ya ngauri ho vha hu si kule. Ro swika ra tamba bola, ra thetshalesa muzika ra diphiña vhukuma nga duvha lašu la u thoma la holodei.

Nga matshelo ndo ya lwanzeni na khonani yanga. Ndo pfa ndi na mashudu nga maanda ngauri ndo vha ndo no ya lwanzeni luthihi fhedzi vhutshiloni hanga. Mađuvha mavhili a u thoma o vha e a nthia, duvha lo vha lo tsha zwavhudí nahone madi a tshi khou dudela. Khathihi fhedzi ya mbo di thoma u na. Nne na khonani yanga ra thoma u fhaña phazili (khanganyisa) ya zwipiða zwa 1 000 ye khonani yanga a vha o tou fhiwa nga duvha lawe la mabebo. Lwanzhe lwo vha lu tshi rothola lwa u tou tshea fhedzi nda bambela nne. Ndo vha ndi sa todí u disola nga murahu uri a tho ngo bambela lwanzeni duvha liñwe na liñwe.

Ro no vhuya tshikoloni zwino, nahone ro salelwa fhedzi nga vhege nña uri ri ñwale mulingo wa mafheleloni a ñwaha. U nga vhuya wa humbula uri vhadededzi a vha tsha do ri fha tshunwahaya. Vha nga si zwi ite! Ndi na phurodzhekithi ya divhazwakale hezwi ndi hafha. Ndi mushumo muswa ngeno ho sala vhege nna fhedzi ri tshi ñwala mulingo. Ndi tou tama arali vhadededzi vhashu vha tshi ita zwa mvusuludzo ya mushumo nthani ha tshunwahaya!

Vho no hangwa uri na vhone vho vhuya vha vha vhana?

Tshiñwalwa tsha dayari tshi talutshedza zwiitei zwi no itea vhutshiloni ha muñwali, zwi tshi tevhekana nga kubvelele kwazwo. Muñwali u shumisa madzina (kha u talusa vhatu, zwithu na zwipuka), mañumi (nga murahu, nga vhuya, tsha u thoma) na tshifhinga tsha zwino. Maiiti a anzela u shuma sa maipfi a nyito.

Kha ri ñwale Ni vhona u nga tshipida itshi tsha marñwalwa ndi mini? Itani thiki kha phindulo yone.

muvhigo wa
bugu

nganeapfufhi

nganeavhutshilomuñe

tshiñwalwa tsha
dayari

Duvha:

Tikedzani phindulo yanu.

Ni vhona u nga muniwali u na miwaha mingana? Bulani uri ndi ngani ni tshi ralo.

Ndi zwifhio zwe ene na vharwe vha kilasi yawe vha ita nga duvha la u thoma la tshikolo?

Uyu muthu u a diphiña nga u bambela? Ni zwi divha nga mini?

Vhudipfi hawé ndi hufhio malugana na vhadededzi? Bulani uri ndi ngani ni tshi ralo.

U thoma dayari yawe nga u amba uri ndi kale a sa athu nwala tshithu khayo. Ni vhona u nga ndi nga mini zwo mu dzhiela tshifhinga tshilapfu ngaurali?

Musi tshikolo tsho vala ene na khonani dzawe vho ita zwa u tsumekanya phazili musi wa mvula. Nwalani mitaladzi mivhili ni tshi amba uri ni nga ita zwifhio arali mvula i tshi nga na musi ni kha holodei.

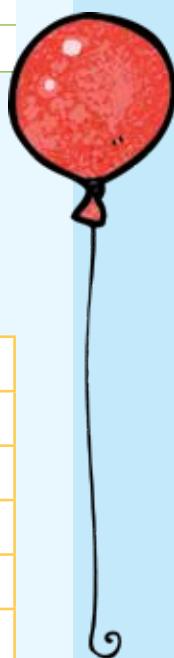
Talelani maiti matanu a re kha tshifhinga tsho fhiraho a re kha tshiñwalwa tsha dayari itsi. Ni tangedzelevho na matumi othe.

Kha ri nwale

Wanani maipfi a no bva kha mafhundo a dayari ane a vha na tthalutshedzo dzi no fana na dza mafurase a tevhelaho.

u dalesa ha zwithu	
i tshi ri fhufhisela ntsha	
zwipiða zwi no tsumiwa zwa ita tshivhumbeo	
mushumo wa tshikolo u no itwa hayani	
u rotholesa	
u dovholola mushumo	

MUDEDDEDZI: Tsaino

Duvha:

Kha ri sike zwithu

Kha ri nwale

Ni khou ya u nwala tsenguluso ya bugu ye na vhala. Shumisani fureme i re afho fhasi kha u i nwala.

Dzina _____

Mu nwali _____

Vhaanewa: Ndi vhonnyi? No pfa ni tshi vha takalela? Vho ita uri ni dipfe nga ndila ifhio? _____

Puloto: Hu bvelela mini? Zwo vha zwi tshi takadza, u of hisa, i a nyanyula u i vhala? _____

Ndi tshipida tshifhio tsha mafhungo aya tshine na tshi takaleesa? _____

Ni vhona u nga bugu ya hone ni nga i takalela? Ngani?

Ni vhona u nga itshi tshitiori tshi na pfunzo? Hu na zwe na guda kha mafhungo aya? _____

Ni nga themendela bugu ya hone kha khonani yanu? Ngani? _____

Nweledzani kuvhonele kwanu malugana na mafhungo aya nga fhungo lithihi fhedzi ni ite na u a nea vhuimo nga naledzi.

Duvha:

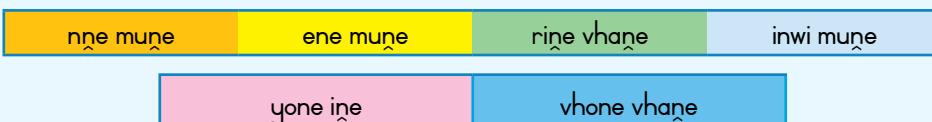
Kha ri ḥwale

Shumisani mat̄aluli, mad̄adzisi na mat̄anganyi a re zwibogisini na madzina na maiti a inwi muñe kha u vhumba mafhungo mat̄anu.

Kha ri ḥwale

Shumisani masalambuelamurahu a re tshibogisini tsha maipfi kha u fhedzisa mafhungo. Ni kone u talela muthu, vhathu kana dzina line lisala ja khou amba ngae.

Nda ita mushumo wa ḫivhazwakale nga na ene a ita wawe nga

Ro ya lwanzhe ra bambela nga

Mukomana wa khonani yanga o dzudzanya phathi nga

Ni khou ṭoda u fhedzisa phazili nga

Ntsavhutavhi yo pfukela seli ha tshit̄angadzime nga

Ndi mafhungo mahulwane uri vha p̄fesese zwine vha tea u ita.

Masalambuelamurahu ndi masala ane a vha na mutshila -ne. Masala aya a pf̄i ndi masala a mbuelamurahu ngauri a sumbedza "u humela murahu" ha nyito kha ḫefhungo kana tshiitwa.

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Vho Nelson Mandela – nganeavhutshilomuṇe

Hu na muthu ane na mu tama vhutshiloni?

Talutshedzani kīlasi uri ndi nnyi.

Talutshedzani kīlasi uri ndi nga mini ni tshi tama u vha uyu muthu. U na mvumbo dzifhio dzavhuđi dzine dza mu ita uri a vhe a sa fani na vhar̄we.

Rerani, ni kha zwigwada zwa vhoiwe, nga phambano vhukati ha nganeavhutshilo na nganeavhutshilomuṇe.

Zwino rerani nga phambano vhukati ha nganea, tshiñwalwa tsha dayari na nganeavhutshilo.

Nelson Rolihlahla Mandela vho bebwa mudanani u re tsini na Umtata kha ja Transkei. Musi vha tshee mułuku, vho vha na lutamo lwa u vha ramilayo ane a do thusa vhathe musi vha tshi lwela mbopholowa.

Musi vho no fhedza tshikolo, vho gudela digirii ya mulayo. Vho vula ofisi ya vhoramilayo Johannesburg vhe na Vho Oliver Tambo. Vho vha murado wa ANC vha swika he vha nangiwa vha vha phuresidennde wa Youth League ya ANC. Nga murahu vho vha tshanda tsha muphuresidennde wa ANC.

Nga 1962, vho wanwa mulandu wa u fheṭa muvhuso, tsengoni i no pfı Rivonia Trial. Musi we vha haṭulwa vho amba zwi tevhelaho:

"Ndo lwa na tsikeledzo nga makhuwa, ndo lwa na tsikeledzo nga vharema. Ndo thonifha lutendo lwa u tenda kha dimokirasi na lushaka lwo vhofholowaho lune khalwo vhathe vhothe vha tshila nga mulalo nahone vha tshi lingana. Ndi lutendo lune nda tama u tshila ndi khalwo nahone nda lu swikela. Fhedziha arali zwo tea u ralo, ndi lutendo lwe nda diimisela u lu fela."

Vho fhedza miñwaha minzhi vhe dzhele. Musi vho no vhofhololwa, vho vha muphuresidennde wa Afrika Tshipembe wa u thoma wa murema.

Vho wana pfufho ya Nobel Peace Prize nga 1993.

Nobel Peace Prize ndi pfufho i sa fani na dziñwe ine ya ḡewa vhathe vhe vha ita uri shangoni hu vhe na u tsireledzea, hu vhe na vhudziki kha muñwe na muñwe.

Duvha:

Kha ri nwale

Wanani pfanywa dza maipfi aya afho pharani ya mafhungo.

khethwa

diganelo

dzangalelo

vhudziki

edana

khandeledzo

thaphudza

Kha ri nwale

Vhalani mbudziso ni kone u nwala phindulo.

Vho Nelson Mandela vho bebwa ngafhi?

Ndi zwithu zwifhio zwivhili zwe vha tama u ita vhutshiloni?

Vho Mandela vha amba mini vha tshi ri vho lwa na tsikeledzo nga vharema na nga vhatshena vhuvhili hadzo?

Vha ri tshihulwane kha zwothe ndi uri vhathe vha tshile vhothe nga mulalo. Ni vhona u nga lutamo lwavho lwo konadzea? Bulani uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Vho Mandela vho wana pfufho ya Nobel Peace Prize. Ni vhona u nga vho dipfa hani musi vha tshi wana pfufho iyi? Bulani uri ngani.

Ndi zwifhio zwine na vho zwi divha nga Vho Mandela nge na vhalala ngeneavhutshilo iyi?

Nganeavhutshilo

Kharinwale

Humbulelani u nga khonani yaŋu ndi muthu muɖivhalea. Shumani noʈhe ni ንwale phindulo dza mbudziso dzi tevhelaho: Ndi zwifhio zwiŋwe zwa zwithu zwihiwlwane zwi no kwama inwi, muʈa wa haŋu na hune na dzula hone? Ndi zwifhio zwi re na ndeme zwiŋwe na zwi elelw?

Humbelani khanani yanu uri a de tshikoloni na zwinepe zwa vhathu vha hawe zwine zwa sumbedza zwikhala zwi re na ndeme vhutshiloni hawe. Humbelani khonani yanu uri a talutshedze uri ndi ngani o nanqa zwinepe izwi.

Humbelani khonani yanu uri a kuvhanganye zwithu zwitanu zwi no mu kwama a de nazwo tshikoloni. Humbelani khonani yanu uri a talutshedze uri ndi nqani o nangqo izwi zwithu.

Tsha u fhedza, humbelani khonani uanu a f'hedzise mafhungo aya.

Ndi dzulela u elelwa zwa musi

Tshiñwe tshine tsha tshi elelwa tshe tsha ntakadzesu ndi

Ndo lingedza nga maanda uri ndi

Ndi tunqufhadzeswa nga musi

Ndi tama vhatu vha tshi nnyelelwa sa

Shumisani mafhunqo ayo kha u riwala nganeavhutshilo ya khonani iuj.

A cartoon illustration of a young girl with dark hair tied back with an orange headband. She is wearing an orange tank top and is smiling while holding a blue pencil and writing in an open notebook. The background consists of a large area of white lined paper with horizontal blue ruling lines.

Duvha:

Kha ri nwale

Mafhungo a re zwibogisini a ri vhudza nga mafhungomatsvhudzi ane ra nga a wana tshitorini tsha Vho Nelson Mandela. Nomborani mafhungo a tshi tevhekana nga ngona ya kuvhekanyelwe kwa mafhungomatsvhudzi tshitorini.

Muriwali u gula tshipida tsha tchipitshi tsha Vho Mandela musi wa tsengo ya Rivonia Trial.

Muriwali u ri sumbedza vhuthu ha Vho Mandela.

Muriwali u bula dzina ja muthu ake a khou nwala ngae.

Muriwali u ri vhudza zwe Vho Mandela vha ita musi vho no fhedza tshikolo.

Kha ri nwale

Jamal o vha o futelela u tamba nga bola yawe lwe a vho hangwa u sedzulusa mafhungo e a vha o tea u nwalela mudededzi Vho Simpson. Mu lulamiseleni one.

Ni vhe na vhutanzu uri mafhungo aya a na malederedanzi, zwiga zwa u awela, khoma na zwigagarukela fhethu ho teaho.

ndi khou tama u tamba bola ya ragibii na khonani dzanga nda kona u ya u vhona brian habana a tshi tamba metshe

hee vhanna ndo hangwa bugu ya tshuriwahaya u swiela muta na u vhekanya kamara yanga ngauri ndo vha ndi tshi khou tamba ragibii

Kha ri nwale

Livhanyani liambele kana murero muñwe na muñwe na thalutshedzo ya hone.

U bika nga khulu.
U tshi dza muro wa muvhuda, ranga u ya tshilaloni.
U tota tombo.
Ndi tshitaka tshe wa vhona ñowa, u di ri i tshe ngomu.

U kovhela ha duvha.
Muthu a tangana na zwithu vhutshiloni, zwi di dzula zwi tshihumbudzo.
U mudini hu na lufu.
U songo nyadza muthu a sa athu pfesesa hune a bva hone kana nzulele yawe.

Murero ndi mupfufhi, kuambele kwo dowelwaho ku tshi buletshedza muhumbulo u re na vhutali ngomu. Liamele na lone ndi kuambele, fhedzi maipfi e a shumiswa a amba zwine ja amba zwi khagala.

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

U kungwa

Kha ri ambe

Ndi ngani vhatu vha tshi khungedzela zwithu?

Musi ni tshi khungedzela zwithu, ndi nga mini zwi na ndeme uri ni ɏalukanyi vhatetshelesi kana vhataleli vhanu?

Ni tea u shumisa luambode?

Ni nga shumisa mivhala i no vhona lesa kha khungedzelo?

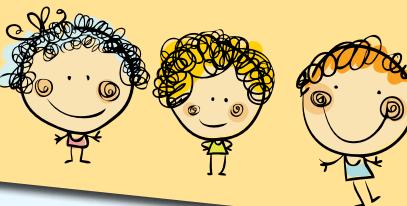
Bulani uri ngani.

Talutshedzani khonani dzañu nga khungedzelo ine na vhona i tshi shuma ni bule uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Kha ri vhale

Khungedzelo ri tshila nadzo. Ndivho yadzo ndi u lingedza u ri ɏutuwedza ur i renge tshiñwe tshithu kana ri tende khatsho. U itela u kunga dzangalelo lashu, hu shumiswa maleđere mahulu a re kha zwivhumbeo na saizi (mielo) dzo fhambanaho; na mivhala i no kunga; zwifanyiso zwi songo dowelwaho kana zwi sa ɏalukanyiwi; khathihhi na maipfi na mafurase a no sengenedza. Vhakungedzeli vha livhisa khungedzelo kha mifuda yo fhambanaho ya vhatu: vhaaluwa, vhaswa, vhatukana, vhasidzana kana vhabebi. Zwigwada izwi zwi pfi ndi zwigwadazwilivhiwa.

Vhana-vha-a-khana

MUTATISANO WA U DIZAINA

KHUNGEDZELO

Dzhenelani muṭatisano wa u dizaina khungedzelo uri ni kone u wana hedzi pfufho dza maṭeleṭele.

DZHENELANI MUTATISANO
HUTSHE ZWINO!

Pfufho ya u thoma: watshi i no dura RI 500 NA tshitake tsha dzibugu dzi no dura R3 000.

Pfufho ya vhuhili: watshi i no dura RI 000

Pfufho ya vhurar: u wana magazini wa Vhana-vha-a-khana nga fhedzi.

Ñwana muñwe na muñwe u tea u vhala Vhana-vha-a-khana – magazini u re na pfunzo i sa takadzi zwone wa vhana vha miñwaha ya 10 u swika kha ya 15. Ni nga thusa kha u ita uri magazini uyu u ñivhiwe nga vhana vhanzhi nge na dzhenelela muṭatisanoni wa u dizaina khungedzelo ya magazini.

Muṭatisano ndi wa vhana vhothe vha miñwaha ya 10 u swika kha ya 15. Khungedzelo i tea u vha ya Tshivenda nahone i vhe i mushumo wanu wa vhukuma. I fhelele kha siatari l̄ithihi.

Rumelani khungedzelo yanu kha: Muṭatisano wa u dizaina khungedzelo ya Vhana-vha-a-khana, PO Box 00000 Johannesburg, 1000 Ni vhe na vhuzanzi uri no ñwala dzina ñanu, miñwaha, dzina ja tshikolo tshana na nomboro ya luñingo kha khungedzelo yanu.

Duvha:

Kha ri nwale

Khungedzelo i nwalelwa u rengisa tshiñwe tshithu kana u ri t̄utuwedza uri ri ite zwiñwe zwithu.

Sedzani nga nt̄ha (u sikima) kha khungedzelo iyi ni ambe uri yo nwalelwa mini.

Ndi maip̄i afhio kha khungedzelo iyi ahe a vha one ahe na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ahe na thoma u a vhona?

Ni nga sikima marivalwa ni tshi sedza nga nt̄ha ni tshi t̄oda muhumbulo u no angaredza mulaedza wao; ni nga sikena marivalwa ni tshi t̄oda zwidodombedza zwo tou lumbamaho.

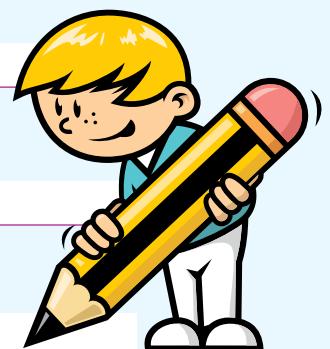
Tshigwadatshilivhiwa ndi tshifhio – yo itelwa vhonnyi?

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marwe a shumiswa kha zwivhumbeo zwo fhambanaho na tshibogisi.?

Khungedzelo iyi i ita uri ni takalele u dzhenelela mutatisano? Talutshedzani uri ndi ngani.

Bulani uri ngani.

Zwino tshimbidzani maño (u siken) dzhenelela mutatisano uyu ngeno no rumela.

Vhathu vha nga wina pfufho dzifhio kha mutatisano uyu?

Hu na zwigwada zwa mirole zwingana? Ndi mirole ifhio?

Ni vhona u nga hu ðo bvelela mini arali na nga dzhenelela mutatsanoni uyu ngeno no rumela mushumo u si wañu?

Tshitake tsha dzibugu ndi mini?

Sumbedzani uri ndi zwone kana a si zwone naa? Tangedzelani phindulo yanu. Fhasi ha fhungo liñwe na liñwe, ambanu uri ndi nga mini ni tshi vhona u nga ndi lone kana a si lone.

Mutatisano uyu ndi wa vhana vha no pfana na u nwala.

Ndi zwone

A si zwone

Vhana vhothe vha nga dzhenelela mutatisanoni uyu.

Ndi zwone

A si zwone

Vhadededzi na vhona vha nga wina pfufho.

Ndi zwone

A si zwone

Tshitiori tsha muñwe na muñwe we a dzhenelela mutatisanoni tshi ðo andadzwa kha magazini.

Ndi zwone

A si zwone

Itani khungedzelo

Kha ri nwale

Dizainani khungedzelo ya
Vhana-vha-a-khana.

Musi ni tshi dizaina khungedzelo yañu ni elekanye nga vhathetshellesivhavhali vhañu, zwine vha zwi takalela kana zwine vha si zwi takalele, luambo lune na tea u shumisa, na nyolo na zwifanyiso zwine na ðo shumisa.

Khungedzelo yañu i vhe yo itelwa vhana vha miñwaha ya vhukati ha 10 na 15 nahone i tea u vha i tshi takadza, i tshi tsivhudza, i tshi ðifha.

Ni so ngo hangwa u ñwala mepe wa mihibulo kha bammbiri la u vetaveta uri li ni thuse kha u pulana khungedzelo yañu. Musi no no ñwala khungedzelo yañu, humbelani khonani yañu a ni dzudzanye yone.

Khungedzelo i itiwa (i dizainiwa) nga ndilade?

Vhunzhi ha khungedzelo dzi itelwa u kunga vhatheuri vha renge tshibveledzwa. Musi ni tshi ita khungedzelo, ni tea u ðivha uri ndi ya vhatheuri vhañio. Ni tea u ðivha zwine zwa takalelwa nga vhatheuri vhanne vha nga renga tshibveledzwa itshi zwine vha si zwi takalele.

Ri shumisa maipfi, zwifanyiso, mivhala na zwivhumbeo zwi no kunga vhatheuri. Musi ni tshi dizaina khungedzelo yañu ni humbule nga: **Vhathetshellesivhavhali:** khungedzelo iyí yo itelwa vhonnyi? Vha na miñwaha mingana?

- **U kunga:** Ni nga ita mini zwa u ita uri vhathetshellesivhavhali vha tame u lavhelesa na u vhalia khungedzelo yañu.
- **Luambo:** Shumisani luambo lu sa kondi lune vhathetshellesivhavhali vhañu vha ðo lu pfeñesa. Ni nga ði shumisa luambo lwa tshikau.
- **Zwikungamaðo:** Khungedzelo yañu i ðo vha na zwifanyiso, zwinepe kana nyolo? Ni ðo shumisa mivhala ifhio?

Duvha:

Kha ri nwale

Kha mutevhe we na newa af'ho fhasi,
nangani ipfi lo fhelelaho li no yelana na
pfufhifhadzo dza maipfi idzi
(aburivesheni) dze na newa.

dzina	dzula	liiti	livhudzisi
anathomi	mbalo	livhumbi	dzanda

dzin
lii
livhumb
lipfan
anat
livhudz

Kha ri nwale

Dzhenisani tshivhumbeo tshone tsha litululi liwe na
liwe.

1. Nndu iyi ndi (khulu) _____ kha heīla.
2. Masindi ndi (seke) _____ u fhira Rabelani.
3. Tshikete tshawe ndi (vhudi) _____ nga maanda.
4. Lusunzi ndi (tuku) _____ kha thunzi.
5. Tshikolo tshashu tsho fhatwa nga 1974. Ndi (kale) _____.

Kha ri nwale

Itani ndogazwiga mafhungoni a tevhelaho: ni
shumise zwiđevhe na khoma fhethu ho teaho.

Ndi khou ḥoda muñwe na muñwe a re kilasini yanga a tshi dzenela muñatisanoni
hu amba Mufumakadzi Vho Nkosi mudededzi washu.

Pfufhifhadzo
dza maipfi
(aburivesheni) ndi u
tukufhadza ipfi. Vhunzhi
ha pfufhifhadzo ya
maipfi hu thoma nga
lederedanzi ha fhela
nga tshiga tsha u awela.

Ri shumisa zwiđevhe
musi ri tshi:

- Dovholola zwe muthu a
amba kokotolo.
- Ri tshi ambela ipfi ligede
- vhudzuloni ha uri ri li
shumise li tshi amba zwo
đowelwaho.
- Shumisa dzina la miswaswo
vhudzuloni ha dzina la
vhukuma ja uyu muthu.

Pfufhifhadzo ya ipfi anat i a shumiswa tshinwe tshifhinga vhudzuloni ha ipfi lo fhelelaho ja
anathomi.

Ndo wina muñatiso wa u dizaina khungedzelo lune ano maduvha nda vho pf'i Rakhungedzelo.

Zwīliwa, matakadzambilu!

Kha ri ambe

Shumani ni kha zwigwada.

Talutshedzani tshigwada tshañu uri risipi ine na i funesa ndi ifhio, thimbanywa dzifhio nahone ndi ngani ni tshi humbula uri zwi a difhesa.

Kha ri vhale

Vhalani khungedzelo i tevhelaho.

**THANGELATSHISWIJULO YA
SWONDAHA
VHANA!
ILANI
THUMBU
DZI TOU
RWEE!**

9 Pickle Road, Pickleville, OOO IIII 222

W

- muesli, mitshelo, yogati na mutoli
- makumba, sosedzhi dza kholomo, mažamatisi o furaiwaho, ngowa dzo giriliwaho na phiriphiri yashu tswuku i no ɯapitela.
- yogati, aisikhirimu na dzhusi ya mitshelo mitetetete.

Mukeguluni
PHIRIPHIRI YO LOVHEWAHO.

MUDIFHO!

NGA NWEDZI WA THANGULE! 11:00 – 14:00

Duvha:

Kha ri nwale

Vhalani mbudziso ni kone u nwala phindulo dzadzo.

Ndi ngani khungedzelo iyi yo nwaliwa?

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwada tsha vhatalelivhathetshesi ndi tshifhio? Nwalani mafhungomatsivhudzi ane a talusa tshigwada itshi.

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marwe a shumiswa zwibogisini, kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwiwe zwa naledzi na mivhala?

Khungedzelo iyi i ita uri ni tame zwiliwa zwa Phiriphiri yo Lovhewaho?

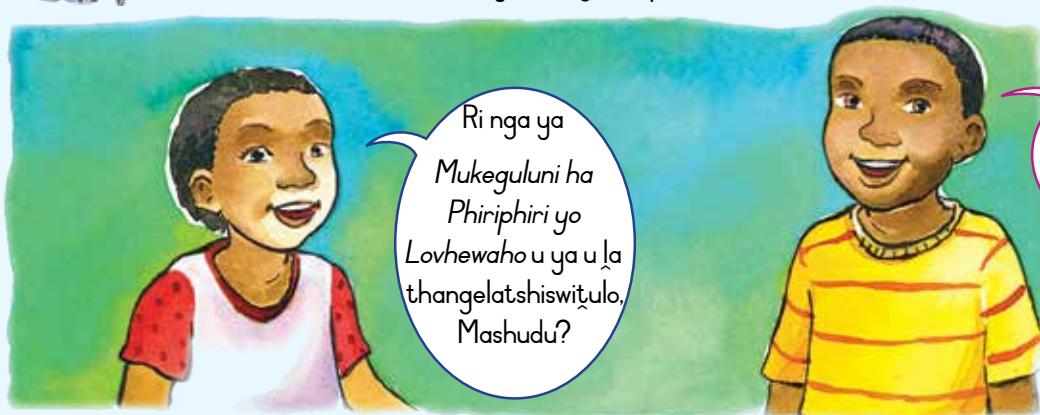
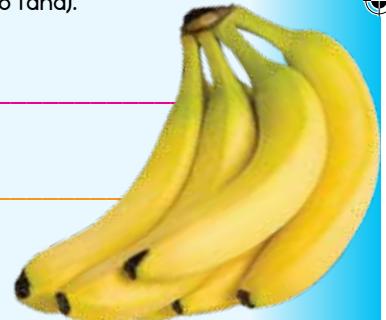
Khungedzelo iyi i shumisa alitheresheni (musi mibvumo ye ya vhambela i tshi thoma nga mubvumo u no fana). Nwalani tsumbo i no bva kha khungedzelo.

Ni vhona u nga vhana vha nga ja u swika thumbu dzi tshi rwee afha fhethu? Bulani uri ngani?

Kha ri nwale

Vhalani zwine Mulalo a khou vhudza Mashudu. Ni kone u nwala khasaledzo yavho nga maipfi maambiba.

Mulalo a vhudzisa

Mashudu a fhindula

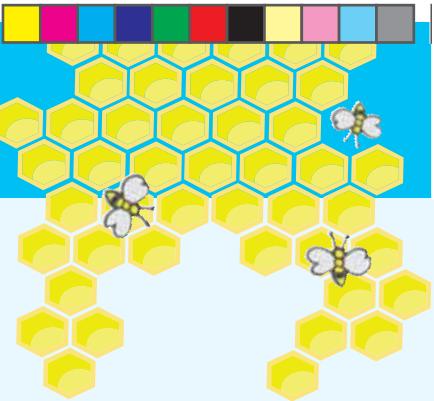
Khungedzelo ya ḥotshi dza mutoli

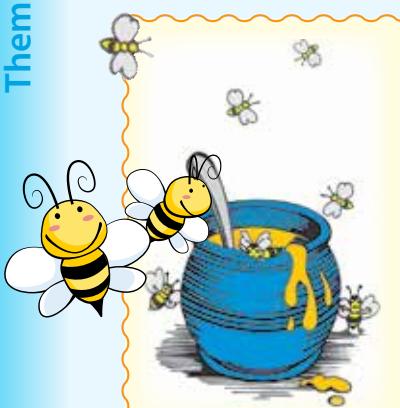
Kha ni ḥwale

No humbelwa u ita khungedzelo ya mutoli muswa wa *Cape fynbos*. Tshigadatshilivhiwa ndi tsha mirole ya miṅwaha ya 10 na 15.

Lavhelesani mafhungo a re afho fhasi. Ni nga kha ḫi shumisa miṅwe ya mihungulo iyi. Swayani nga muvhala wa ṭada mihungulo ine na vhona u nga ni ḫo i shumisa. Ni nga kha ḫi shumisa maipfi, mafurase na mafhungo anu inwi muñe.

Notshi dza 10 000 dzo kuvhangana dza ita mutoli uyu.

Mutoli wavhuđi u sa solisei!

**Notshi dza Afrika
Tshipembe dzo shumesa tshilimo tshino.**

**U ita kilogireme
ya mutoli, ḥotshi
dzo fhufha u bva**

Johannesburg u swika Cape Town na u vhuya lu no swika malo.

U a ḫifha kha vhurotho na tieni.

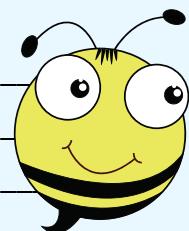
U a ḫifha naho u wothe.

Thetshelani vhuṭapitapi.

**Wo itwa nga ḥotshi dici re
na mutakalo na dakalo.**

Kha mitaladzi i si na tshithu, ḥwalani maipfi, mafurase na mafhungo anu inwi muñe ane na ḫo a shumisa kha khungedzelo yanu.

Neani dzina mutoli wanu. Li ḥwaleni kha khungedzelo yanu nga nt̄ha. Lingedzani u shumisa alitheresheni kha dzina ili u itela u kunga dzangalelo la tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali.

Zwino shumisani mafhungo aya e na a swaya nga muvhala kha u ḥwala khungedzelo yanu kha siat̄ari la seli.

Musi ni tshi khou ḥwala khungedzelo yanu ni tea u elekanya zwi tevhelaho:

Tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali – yo itelwa vhonnyi?

Luambo lune na lu shumisa – a lu kondi ngeno lu tshi shuma? Lu a kunga dzangalelo la muvhali?

Saizi ya maledere ane na ḫo a shumisa – a ḫo fhambana zwi tshi langwa nga maipfi, mafurase na mafhungo o fhambanaho?

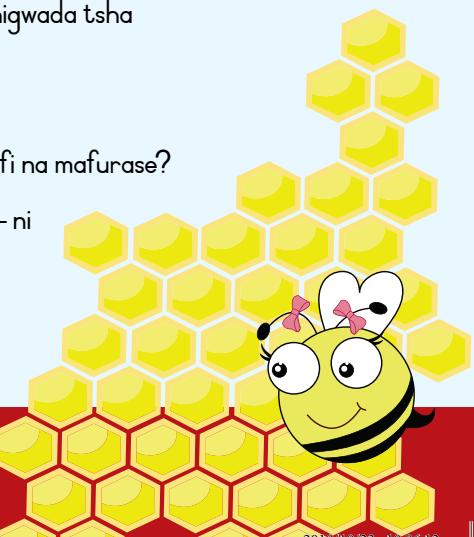
Mivhala ine na ḫo i shumisa – ni ḫo shumisa mivhala ifhio kha u kunga dzangalelo la tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali?

Zwifanyiso zwine na ḫo zwi shumisa kana na ola – ni ḫo zwi vhea ngafhi?

Zwivhumbeo zwa tchipentshela zwine na ḫo shumisa – ni ḫo kunga hani maṭo nga maipfi na mafurase?

Mafhungomatsivhudzi anu, ṭhoho ya khungedzelo na zwivhumbeo zwa tchipentshela – ni ḫo zwi vhea ngafhi?

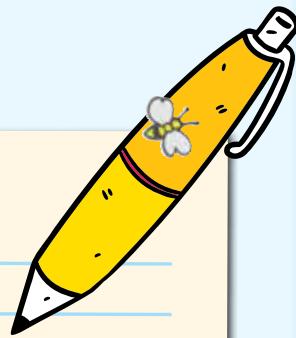
Musi ni sa athu ḥwala khungedzelo yanu, i pulana kha bammbiri.

Duvha:

Ni vhe na vhut̄anzi uri mafhungo aŋu a a kunga na u sa kond̄a. Musi no no fhedza u riwala, humbelani muňwe muthu a i vhalulule, a t̄ahise mihibulo, arali zwo tea, a i dzudzanye (lulamise).

Handwriting practice lines for the word 'Duvha'.

Kha ri riwale

Itani fhungo zwalo nga liňwe na liňwe la maipfi haya.

takadza

difha

mutakalo

dakalo

Fhungo zwalo ndi
fhungo li re na davhi
lithihi fhedzi, hu na
nefhungo muthihi na
nyito.

Tsumbo:

Mutoli wa mat̄akhenei
wo rengwa vhukuma.

nefhungo

nyito

Thyetha ya vhana

Kha ri ambe

Phambano vhukati ha zwi no khou sumbedzwa baisikoponi na zwe zwa bvelela thyetha ndi ifhio?

No no vhuya na ya thyetha?

Arali no no ya, no vhona mini?

Talutshedzani tshigwada tshañu kana kilasi nga litambwa le na li talela ni lingedze u vha tütuwedza uri vha li talelevho.

Kha ri vhale

Vhana u mona na lifhasi lothe vha a diphina nga tano la *Pippi Longstocking*. Miñwahani i si gathi yo fhiraho, vhana vha Johannesburg vho vha na mashudu a u kona u talela tano ili. Lavhelesani khungedzelo ni vhone uri ndi nga mini tano la *Pippi Longstocking* li tshi mvumvusa vhukuma.

Seani u swika mbabvu dzi tshi vhavha

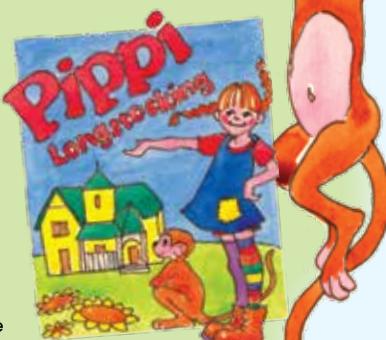
O VHUYA NGE A FUNESWA!

Thyetha ya Vhana ya Lushaka i a dikukumusa musi i tshi divhadza uri tshifhinga tsha *Pippi Longstocking* tso swika, lungano lwa vhana lu no seisa. Litambwa ili li do sumbedzwa nga tshifhinga tsha holodei ya zwikolo ya Phaseka, u thoma nga ja 7 ja Thafamuhwe.

Pippi ndi musidzanyana a no takadza nga maanda a no dzula nduni inhevho, e na bere na thoho ya tshifuwu. Zwiito zwa Pippi zwi sa divhalekani (zwa u silinga) zwi a seisa nga maanda, fhedzi zwi a ita zwi tshi mu dzhenisa khakhathini! Vhana vha a takalela vhukuma u vhona uri u do fhelela ngafhi.

Ndi muthu a no funea, nahone vhana vhothe vhane vha vhona litambwa lawe vha tama u vha Pippi. Musi tano lo no fhelela vhana vha gidimela jaiburari u ya u wana bugu ya *Pippi Longstocking*. Arali ri tshi tou zwi amba zwavhuđi, Pippi ha nyalei.

Nyimbo dzi no imbiwa, mitshino na u diphina nga vhutshilo ndi zwithu zwine zwa ita uri tano ili li funeswe nga vhana. Idani ni tue na Pippi, thoho yawe, ri sa hangwi Vho Nilsson, na bere yavho ya tshifuwohaya. Idani ni vhone musi avha vhothe vha tshi diphina lunzhilunzhi nga vhutshilo vhuswa.

Ubva nga ja 7 Thafamuhwe u swika nga ja 16 Lambamai

Litambwa ja *Pippi Longstocking* li do sumbedzwa ngei kha Thyetha ya Vhana ya Lushaka, 3 Junction Avenue, Parktown, Johannesburg. Nga tshifhinga tsha musi zwikolo zwo vula, hu tambiwa vhukati ha vhege nga 09:00 na nga 10:30. Musi zwikolo zwo vala hu tambiwa nga Musumbuluwo u swika Mugivhela nga 10:30 na nga 14:30.

U buka (u vhaledza) nga tshigwada na luaf hulelo lwo itelwaho zwikolo, zwi hone.

Duvha:

Kha ni የwale

Vhalani mbudziso ni kone u የwala phindulo dzadzo.

Ndi ngani khungedzelo iyi yo የwaliwa?

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwada tsha vhat^zalelivhathetshesi ndi tshifhio? ነwalani mafhungomatsivhudzi ane a ታlusa tshigwada itshi.

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini mariwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha mariwe a shumiswa zwibogisini, kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwi^zwe zwa የaledzi na mivhala?

Wanani mafhungo ane a lingedza u ni ተt^zuwedza uri ni ye u ተalela ተano ili ni a የwale hafha:

Ni vhona u nga ተano ili li a seisa nga maanda?

Litambwa ላa *Pippi Longstocking* ዥ no vhuya ላa ተaniwa afho thyetha? Bulani uri ni zwi ደivha nga mini.

ጀwalani mafhungo ni tshi amba zwine na vhona litambwa ላa *Pippi Longstocking* li tshi amba ngazwo.

Talutshedzani uri lifurase ላa "u ፍ do fhelela ngafhi" ላa amba.

Thyetha yangavho

Kha ri nwale

Ni khou ya u nwala khungedzelo ya litambwa la tshikolo. Ndi mafhungo mahulwane uri khungedzelo yanu i tea u tутуwedza vhathe vha de tanoni la hone, ngauri ni khou тода u kuvhanganya masheleni a vhana vha re vhaholef'hal.

Shumisani marwe a maipfi aya, mafurase na mafhungo kha khungedzelo yanu. Ni ite na u nwala mihibulo yanu, kha mitaladzi i re fhasi ha mutevhe.

tshi ^ɔ ri tsha matakadzambilu	vhatambi vha sa takadzi zwone
mufhindulano u no nyanyula	miswaswo
tshibulebule	vhukonani
lufuno lu тanzwa mbilu	thasululo i no rudza mbilu
тano la mu ^ɔ a wothe	5 – 8 Khubvumedzi

Musi ni tshi khou nwala khungedzelo yanu ni vhe na vhu^ɔanzi uri ni dzenisa zwi tehelaho:

- Dzina la litambwa lo nwala nge maledere madenya, matswu a mivhalavhala (ni tea u nea litambwa yanu тоho)
- Ndi vhonnyi vhanne vha khou tamba litambwani
- Litambwa li do tambelwa ngafhi
- Deithi, дувха na zwifhinga zwa matano
- Thalutshedzo pfufhi ya uri litambwa ili li amba nga mini
- Kubukele

VHUSEVHEDI:

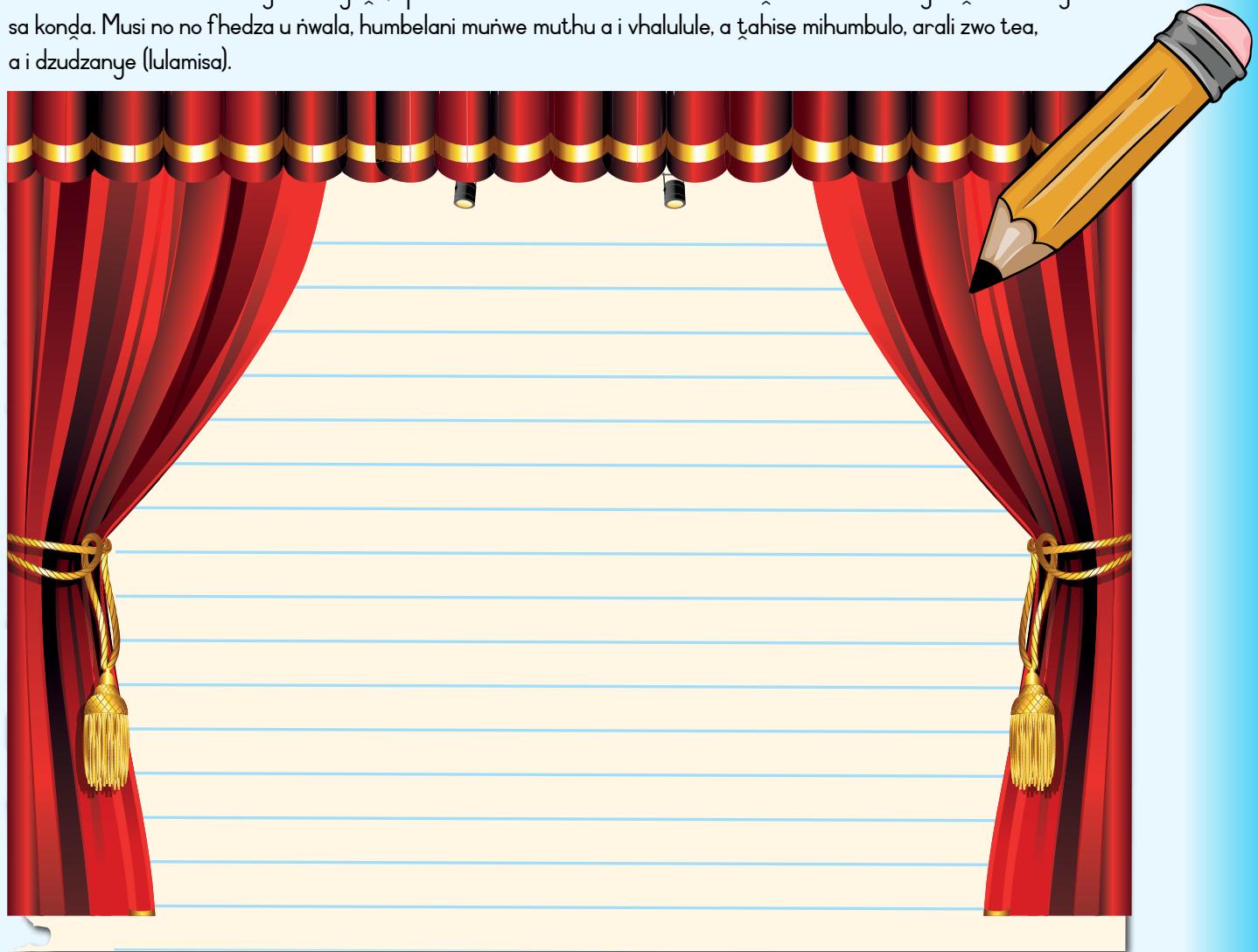

- Shumisani luambo lu sa kondi ngeno lu tshi shuma.
- Vanganyani saizi ya maledere ane na do a shumisa kha maipfi, mafurase na mafhungo o fhambananaho.
- Nangani mivhala i no kunga matо.

- Zwifanyiso zwine na do gera kana na ola zwi tea u vhudza vhatheuri ndi litambwade.
- Shumisani zwivhumbeo zwa tshipentshela, zwi do shuma kha u kunga matо uri a sedze maipfi na mafurase a re na ndeme.
- Kudzudzanyelwe kwa khungedzelo yanu ku tea u kunga matо a vhathe nahone ku tshi yelana na zwine na khou kungedzela.

Duvha:

Kharinwale

Tangedzelani *l̥iti* ni dovhe ni dovhe ni *l̥idadzisi* fhungoni *l̥inwe* na *l̥inwe* kha a tevhelaho. Ni kone u bula uri *l̥idadzisi* *l̥i* *talutshedza* kuitelwe kwa nyito, hune nyito ya khou bvelela hone, kana tshifhinga tshire nyito ya bvelela ngatsho.

Tsumbo: Jane a vhala manweledzo a litambwa la Pippi Longstocking nga u t̄avhanya. Nga u t̄avhanya li t̄alutshedza uri nyito yo bvelela hani. O vhala manweledzo nga ndilade? Nga u t̄avhanya.

Malindi o ḫuwa nga u ṫavhanya.
Litambwa ja *Pippi Longstocking* lo tambiwa nga
madekwana.

Ro diphina nga maanda nga litambwa lwe ra
vhanda zwanda nga manyanyu.

Ro ya u ṫalela litambwa mulovha ro ḫuwa nga bisi.

MUDEDEDZI: Tsaino

| Duvha:

Muțatisano wa khomphyutha

Kha ri ambe

No no vhuya na dzhena muțatisanoni? Arali zwo ralo, ḥalutshedzani tshigwada tshanu zwe na wina. Arali zwi songo ralo, ḥalutshedzani tshigwada tshanu zwine na nga tama u wina muțatisanoni wo raloh.

Tshikolo tsha hanu tshi na dzikhomphyutha? Arali tshi nadzo, ni a ya kīlasini dza u guda khomphyutha? ḥalutshedzani tshigwada tshanu.

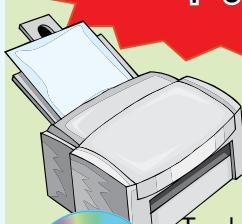
Arali ni si na khomphyutha tshikoloni, ḥalutshedzani tshigwada uri ndi nga mini zwi na ndeme uri ni vhe nadzo tshikoloni tshanu.

Kha ri vhale

Muțatisano wa khomphyutha wa Brain Box

Winelani tshikolo tshanu
khomphyutha!

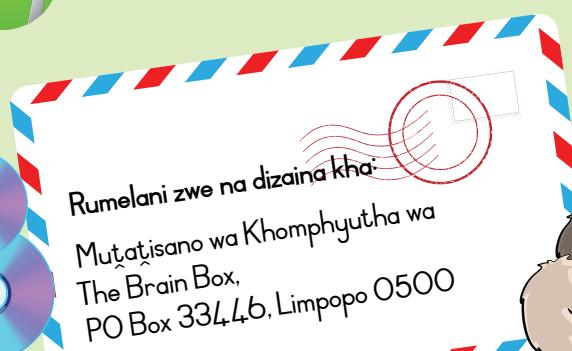
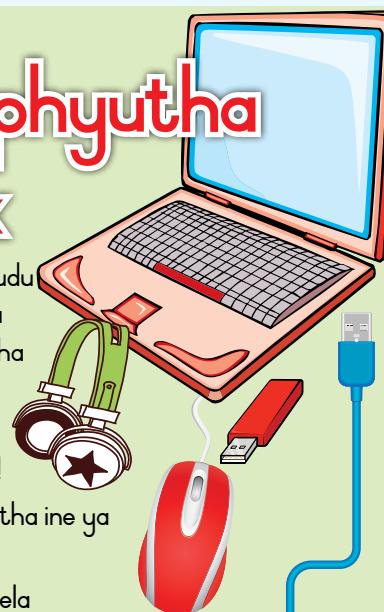
Tshikolo tshanu tshi nga vha na mashudu tsha wina khomphyutha ya muțe (pc) ya Brain Box i no qura RIO 000, ho ingwa nthu u thireiniwa nga vha HANDS-ON Computers.

Ri khou ḥoda inwi kana kīlasi yanu ni tshi dizaina khomphyutha. Itani tshimangadzo! A zwi vhuyi zwa konda!

Tendeleni ḥalukanyo yanu i tshi pelevhela nalo! Sikani khomphyutha ine ya do ita uri vhutshilo hanu vhu takadze na u difha!

Zwine na tea u ita ndi u ola tshifanyiso tshi sa kondi ni tshi kungedzela khomphyutha yanu. Kha kungedzela iyi ni ri vhudza uri khomphyutha yanu i kona u ita zwifhio. Khomphyutha ine ya vha yone ya vhukumakuma nahone i tshi nyanyula i do wina! Ni songo hangwa u shumisa ndila dza u ita kungedzela dze na guda.

Zwinoha, vhagudi na vhadededzi, dzenani fhasi ni shumise maluvhi anu! Dobani penisela na khirayoni ri thome. Muțatisanoni hu dzenwa nga kīlasi kana mugudi nga ethe.

**Deithi ya u vala:
30 Fulwi**

Ni songo hangwa u nwala dzina lanu na direse ya tshikolo tshanu.

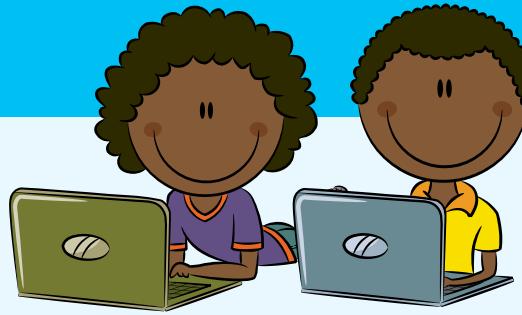

Duvha:

Kha ri nwale

Fhindulani mbudziso idzi.

Shumisani khiyi iyi kha humbula uri ni do thikhha tshibogisini tshifhio:

1 = nga maanda/kanzhi; 2 = zwitukutuku/tshirwe tshifhinga; 3 = na luthihi

1 2 3

Ni a takalela zwa khomphyutha?

Bulani uri ngani:

Ni na vhukoni ha khomphyutha?

Ni vhona u nga khomphyutha dzi na mushumo kha vhana vha tshikolo?

Lavhelesani mutatisano – pfufho yayo ndi vhugai?

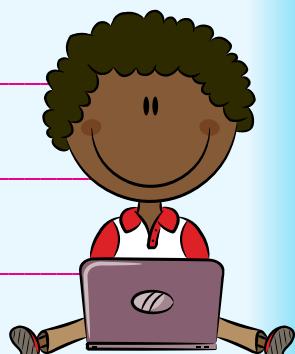
Ni tea u ita mini uri ni dzhene kha mutatisano uyu?

Hu khou kungedzelwa mini?

Khungedzelo iyi yo livhiswa kha vhonnyi?

Ni nga dzhena kha mutatisano uyu? Bulani uri ndi ngani.

Ndi nnyi a no khou lambedza mutatisano uyu?

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a tevhelaho. Shumisani marwe a maiifi a re tshibogisini uri a ni thuse.

a zwo ngo dowelwa	u humbulela	tshithu tshiswa tshi songo dowelwaho	pulane	takalela
u sa mangadza	u sika	tshiswa tshi si tsha u kopela	u sa anza	u shumisa muumbulo

U dizaina tshithu zwi amba _____

Tshithu tshine tsha vha tshimangadzo ndi _____

Tshithu tsha vhukumakuma ndi _____

Thalukanyo yanu ndi zwine zwa ita uri ni _____

Dizaini yanga nne munne

Kha ri nwale

Talani mitalo ni tshi livhanya mafurase a re kha tshanda tsha monde na t̄halutshedzo dzao dzi re kha tsha u la.

u finya dza khwa <small>ṭha</small>
u fhufha vhavhili vha sera
u sela nga lu no bvuda
u fhira dici tshi hamawa
u fara ludongo nga hu fhisaho

u ṭangana na zwi kondaho
u penga
u tshina nga dakalo
u shuma nga nungo dzot <small>he</small>
zwithu a zwi tshimbili zwavhu <small>di</small>

Kha ri nwale

No humbula u dzhena kha muṭatisano wa *Brain Box Computer*.

Humbulani nga lushaka lwa khomphyutha ine na khou humbula u i vhumba. I do ita mini? I do vha yo tou itisa hani? Ni elelwe u ita uri khomphyutha yanu i fhambane na dzirwe nahone i nyanyule. Zwino i t̄alutshedzeni.

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo aya nga u nwala liiti lone.

Vhana vha Gireidi 5 vha na khomphyutha mbili dici no vha _____ . (thusa/thusela)

Mila na Mathapelo vha na khomphyutha dzine vha dici _____ . (shumisa/shumela)

Vharwe vha vhadededzi vhashu vha ri _____ khomphyutha (gudisa/gudela).

Vhunzhi ha vhatukana na vhasidzana vha _____ mitambo ya khomphyutha (funesa/funisa).

Khomphyutha ya tshikoloni tshashu ya kalekale i kha di _____ na namusi (shuma/shumana).

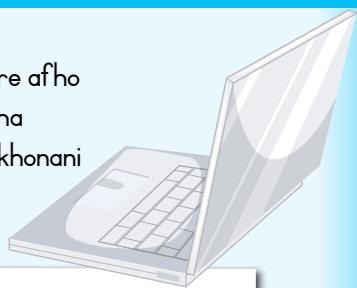

Duvha:

Kha ri ንwale

Pulana ni ite kungedzela ya khomphyutha tshikhalani tshi re afho fhasi. Ni songo hangwa u dzenisa na tshifanyiso (nyolo) tsha khomphyutha! Musi no no fhedza kungedzela yanu, ifheni khonani yanu a i lavhelese na u i dzudzanya arali zwo tea.

Handwriting practice lines for the sentence above. The left margin features decorative vertical borders of small, rounded shapes.

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Mutevhemùoli

NDI A KONA

u amba nga nganea		
u topola muanewa, puloto na mulaedza		
u vhala zwe zwa ṫumbulwa kha nganea		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho		
u amba nga ṫhoho		
u topola muhumbulo		
u ḓwala phara i re na ṫhoho na mafhungomatikedzi		
u ḓwala manweledzo		
u livhangha maipfi na zwine a amba		
u shumisa masala a vhushaka		
u topola ṫhalutshedzo dza mafanyisi		
u vhala tsenguluso		
u rera nga vhaanewa, puloto na fhethuvhupo zwa bugu		
u ḓwala mafhungo ndi tshi shumisa maipfi a no bva kha phara		
u ḓwala tsenguluso ndi tshi shumisa fureme		
u topola maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho		
u shandula maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho a vha kha tshifhinga tsha zwino		
maiti		
u ḓwala mafhungo ndi tshi shumisa mapfanisone		
u pađula maipfi a bva madungo		
u amba nga dayari		
u vhala tshińwalwa tsha dayari		
u rera na u topola phambano vhukati ha nganea, nganeavhutshilo na tshińwala tsha dayari		
u topola tshifhinga tsho fhiraho na mađumi		
u shumisa mađaluli, mađadzisi na mađanganyi kha u vhumba mafhungo		
u shumisa masalambuelamurahu		
u vhala nganeavhutshilo		
u topola pfanywa		
u topola mihumbulomitikedzi kha phara		
u wana ṫhalutshedzo dza maipfi na mafurase		
u bula muhumbulo wanga		
u ḓwala nganeavhutshilo		
u vhekanya mafhungomatsivhudzi		
u shumisa zwiga zwa u vhala		

u shumisa mirero na maidioma		
u amba nga zwipiđa zwa khungedzelo		
u rera nga khungedzelo		
u vhala khungedzelo		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwana khungedzelo		
u sikena khungedzelo		
u pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo		
u topola ṫhukhufhadzo ya maipfi		
u ḓwala zwivhumbeo zwone zwa mađaluli		
u ita ndongazwiga mafhungoni ndi tshi shumisa khoma na zwiđevhe		
u amba na tshigwada tshanga nga risipi		
u ḓwala mafhungo sa maambiwa		
u ita khungedzelo ndi tshi shumisa maipfi na mafurase o tou lumbamaho khathihi na maipfi na mafurase a nne muñe		
u ḓwala mafhungozwao		
u amba nga phambano vhukati ha filimu na ṫano		
u amba nga ṫano le nda vhuya nda ṫalela khathihi na u ṫuđuwedza tshigwada tshanga uri tshi li ṫalelevho.		
u ṫalutshedza ṫhalutshedzo dza mafurase		
u topola maiti na mađadzisi		
u amba nga ndeme ya khomphyutha		
u livhangha mafurase na maipfi		
u topola ṫhalutshedzo dza mafurase		
u ḓwala ṫhalutshedzo pfufhi		
u fhedzisa mafhungo ndi tshi shumisa maiti one		

Z
W
ir
en
g
o
m
u

Thero ya 6: Maiwalwa a tshakatshaka

Zwiṭori
Themo ya 3: Vhege 5 - 6

81 Lungano Iwa Namibia 36

U amba na nga lungano.
U ita litambwa ja lungano.
U vhala lungano.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama lungano.
U wana uri lungano lu amba nga mini o sedza thoho yalwo.
U sikima lungano.
U topola alitheresheni na kushumiselwe kwa nyambahunzhi.
U ḥalutshedza uri zwifanyiso zwi khwāthisedza.
Kupfesesele nga ndila ifhio.
U wana mibvumo i no itwa nga zwipuka.
U tħahisa miħumbulo.
U ḥalukanya kushumiselwe kwa zwidēvhe.
U livhanya ḥalutshedzo dza mafurase na maipfi.

82 Zwiñwe hafhu nga phukha na zwikhokhonono 38

U shumisa tħati kha u pulana phara ya u ḥalutshedza.
U īwalulula mafhuno e kha maambelwa.
U vhumba mbudziso dzi tshi bva kha zwitatamennde.

83 Lungano Iwa Tshivenda 40

U anetshela tħigwada tħitor. U vhala lungano Iwa Tshivenda U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga lungano. U wana muħumbulo muhulwane wa lungano. U wana vhaanewa vhahulwane vha lungano. U wana pfunzo ya lungano. U livhanya maipfi na ḥalutshedzo dza.

84 U ḥalutshedza zwipuka na vħathu 42

U īwala phara mbili dza u ḥalutshedza dzi amba nga luaviavi na nowa a tshi shumisa maipfi e a qewa. U livhanya maidioma na ḥalutshedzo dza. U shumisa pulane kha u īwala phara ya u ḥalutshedza i no amba nga khonani yawie. U īwala tshirendo tsha tshipuka ndi tshi shumisa mafanyisi.

85 Zwiṭori zwa u takadza 44

U rera nga tħitor tshi re kha khathuni. U ita litambwa ja tħitor e kha tħigwada tħawwe. U vhala lungano Iwa Tshaina na Iwa India U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama zwiṭori. U topola vhaanewa zwiṭori. U wana uri zwiṭori zwi khou bvelela ngafhi.

U wana pfunzo dza zwiṭori.
U tħahisa muħumbulo.
U nweledza tħithihi tħa zwiṭori.

86 Lungano Iwa nne mune 46

U shumisa mepe wa miħumbulo a tshi pulana u īwala lungano. U shumisa mepe wa miħumbulo na thohwana a tshi pulanela u īwala lungano. U tħuma mafhuno ndi tshi shumisa maṭanganyi. U shumisa madzina vhukuma vhuimon ha masala. U topola madzina zwao na madzinamaiti.

87 Tħitor tħo shandeaho 48

U rera e kha tħigwada tħawwe nga ndeme ya u vha na vhudifħinduleli na u ḥanġedza vhudifħinduleli ha zwiito zwave. U vhala lungano. U fhindula mbudziso dzi no kwama tħitor. U tħahisa miħumbulo waw. U topola vhaanewa vha re tħitorini. U wana pfunzo ya tħitor. U ḥalutshedza zwine l-furase ja "tħitodzimare" ja amba. U livhanya mafurase na maipfi e a shumisa tħitorini.

88 Luambo 50

U tħuma mafurase na ḥalutshedzo dza ndi tshi vhumba mamethafore. U talela maambuhunzhi a re one. U bula uri mafhuno ndi magarukela naa kana ndaela. U īwalulula phara a tshi shumisa ndongazwgia dzone. U īwala phara mbili ndi tshi shumisa maṭumi.

Maiwalwa a u tsivhudza
Themo ya 3: Vhege 7 - 10

89 Mutsho 52

U amba nga phambano vhukati ha mutsho na kilima. U vhala maiwalwa a no amba nga mutsho. U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama maiwalwa. U nea phara tħoho. U livhanya maipfi na zwine a amba.

90 Mutsho vunduni ja hashu 54

U ita mepe wa miħumbulo u no kwama mutsho. U shumisa mepe wa miħumbulo kha u īwala phara dzi no amba nga mutsho. U topola mati na mafħambanyi mafhungoni zwao. U ḥanġanya mafhuno ndi tshi shumisa maṭanganyi.

91 Mutsho wo kalulaho 56

U rera nga mithathabo na phenyo. U vhala phara i no amba nga mvula ya mithathabo na phenyo. U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga phara.

U saukanya nyolo ya mutsho. U shumisa nyolo kha u sumbedza zwivhangi na mvelelo. U livhanya mutevhe wa maipfi na maipfi a no amba zwiṭhihi nao a re kha phara.

92 Mutsho na mvula 58

U shumisa nyolo kha u dubekanya mafhungomatsvhudzi. U īwala phara dzo disendekaho nga nyolo. U īwala mafhuno a tshi shumisa homonimi.

93 Maiwe hafhu nga mutsho 60

U amba nga phambano ya mutsho kha zwifħinga zwe fħambanahoz zwa īwħawa. U rera nga mutsho une a u funesa na une a si u funese. U vhala phara i no amba nga mutsho na madi. U livhanya maipfi na zwine a amba. U vhala phara a fhindula mbudziso. U bula miħumbulo waw. U īwala phara ndi tshi bula miħumbulo yawie. U talela madzinamaiti mafhungoni.

94 U īwala nga mutsho 62

U livhanya zwifanyiso na zwithu. U īwala phara i no amba nga mutsho. U topola masala. U īwala mafhuno ndi tshi shumisa masala. U īwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a anamatopia.

95 Mvumbu ya mutsho 64

U rera nga zwi no kwama mutsho musi e kha tħigwada tħawwe. U thetseħelsa kħasho ya mutsho na u ita muvhigo waw. U vhala mepe wa mutsho. U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe wa mutsho. U bvumba mutsho.

96 U sedza mutsho Iwa u fħedza 66

U ita mepe wa miħumbulo wa mvumbu ya mutsho. U īwala muvhigo wa mutsho a tshi shumisa mepe wa miħumbulo. U dzudzanya īiwalwa. U topola maiti na mađadzisi fhungoni. U īwala mafhuno ndi tshi shumisa madzina a khumbulelwa. U īwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a re na mupelejø muthihhi ngeno a tshi amba zwe fħambanahoz.

Kha ri ambe

Ni kha di elelwa lungano lwe na vhuya na lu vhala kana na tou lu pfa? Anetshelani tshigwada tshanu lungano. Ni kone u ita litamba la lungano ulu na tshigwa tsha vhoiwe ni tshi li taneli kilasi.

Tshinda i mutshilani

"kuvhanganani u mona na nne maswole" ndi Vho Ndau vha no ralo. "I tsini na u shoma, ri tshi lwa na muvhuso wa zwikhokhonono. Vhu nga hu nne mulangammbi (dzheneral), ndi do ni ranga phanda ri tshi tasela. Musi ri sa athu thoma, nothe ni tea u pfectesa ndila ine ra do lwa ngayo." Ha mbo sendela tholo, noni na phunguhwe zwo pangula ndevhe uri zwi pfectese. "Ri vhahulwane khazwo zwikhokonono hezwi," hu amba Vho Ndau. "Fhedziha, maswina ashu a ri fhira nga kule siani la tshivhalo tshao. Ri so ngo a pfela vhutungu na luthihi. Ri tea u tasela ra vha phusukanya vhothe."

Dzheneral Vho Ndau vha tsitsa ipfi vha hevhedza, u itela uri hu vhe vhaofisiri vha mmbi fhedzi vha no vha pfa. "Zwino ni mpfe ni mpfectese, ngauri heyi ndi yone pulane yashu khulwane. Ni vhudze maswole anu uri maço avho a dzule e kha nne tshifhinga tshothhe musi ri nndwani. Vhu nga ndi tshi do vha ndi phanda, ndi do kona u vhona uri ri khou kunda naa kana ri khou kundwa. Arali ri tshi khou kunda ndi do imisa mutshila wanga wa leleda muyani. Arali maswole a nga vhona mutshila wanga wo ima ngauralo, vha lwe vha tshi ya phanda. Fhedziha, arali ri tshi khou kundwa, ndi do tsitsa mutshila. I do vha tsivhudzo ya uri ri rembuluwe ri shavhe."

Nangoho tholo, noni na phunguhwe zwa thetshesela vhukuma musi zwi tshi newa ndaela. Dza enda dzi tshi vhudza manwe maswole mulaedza uyu. Vho Ndau vha mbo nwethuwa; vha divha uri maano avho ndi mahulu.

Tshe vha si tshi divhe ho vha uri matsina, maluvhani a re henefho tsini, ho vha ho dzumbama notshi ye ya pfa zwothe zwa zwa vha zwi tshi khou ambiwa. Iyi notshi ya mbo tuwa yo hwalela ya ya sevha zwirwe zwikhokhonono mafhungo e ya pfa.

Vho Ndau vha vhomba, ndou ya lidza lufhalafhala, nndwa khulu ya thoma. Zwo dzhia tshifhinga masia aya mavhili a tshi lwa u lingana. Generala Vho Ndau, mutshila u nthiha muyani, vho sumbedza u vha murangaphanda wa vhutali, gomane ya zwipuka ya zhaka i tshi ya phanda.

"Zwi tshi ya, zwi tshi ya, zwa tou vha khagala kha mulangammbi wa zwikhokhonono uri muvhuso wawe u do wa. A lavhelesa notshi a ri, Tshifhinga tsho swika."

Ndi one mipfi e notshi ya vha yo lindela u pfa one eneo. Yo vha i tshi divha zwine ya fanela u ita na uri zwi do itwa ngafhi! Khathihi fhedzi, ya vha

yo tuwa ngeno nndwa i tswuku. Hu si kale ya mbo wana hune Vho Ndau vha vha hone, ya nwethuwa musi i tshi divhekanya. "Tshinda i mutshilani!" ya vhidzelela, zwenezwi i tshi luma Vho Ndau uri vha divhe vhathu. A hu na na muthihi wa phukha idzi we a zwi vhona kana a zwi pfa musi notshi i tshi zitamedza Vho Ndau. Zwe dza vhona ho vha mutshila wa murangaphanda wavho we khathihi fhedzi, wa mbo di fhasi nyatha. Dza mbo di zwi talukanya zwavhudivhuuri zwi amba mini: Shavhani! Ha mbo vha u kunda ha zwikhokhonono nge notshi ya vha tholi maluvhani nndwa i sa athu na u thoma.

Duvha:

Kha ri nwale

Lavhelesani ḥohoho ya lungano ulu. Rerani na tshigwada tshaṇu malugana na uri lungano ulu lu ḫo amba nga mini ni nwale phindulo yanu.

Ni kha ḫi elelwa uri ri tshimbidza maṭo (u sikima) kha marīwalwa ri tshi itela u wana muhumbulo wa u angedza mafhungo? Zwino itani zwenezwovho na kha lungano ulu, ni kone u nwala zwine na vhona i pfunzo ya tshitoro itshi.

Ndi nga mini Vho Ndau vho humbula uri phukha dzo ḫo kunda nndwani?

Ndi nga mini phukha dzo f'hedza dzo kunda?

Ndi nga mini Vho Ndau vho wisa mutshila?

Ndi nga mini ḥotshi yo zwi kona u thetshesela pulane ya nndwa?

Ni vhona u nga ḥohoho ya lungano ulu i a seisā? Bulani uri ngani?

Figara ya muambo, i re afho fhasi, ine muṇwali a i shumisa mafhungoni aya, ndi ifhio? "... zwenezwi i tshi luma Vho Ndau uri vha ḫivhe vhathu."

Talutshedzani uri zwifanyiso zwi ni thusa nga ndilade uri ni kone u pfesesa lungano ulu.

Marīwalwa aya a ri vhudza uri Vho Ndau vha vhomba ngeno ndou yo lidza lufhalafhala. Ḫotshi i ita muungode? Phunguhwe yone i ita muungo ufhio?

No ḫiphina nga lungano ulu? Bulani uri ngani.

Maipfi a no ri zwi ḫo itwa ngafhi o nwalewa a sa fani na marīwe. O nwalewa o sendama. Ni vhona u nga ndi ngani muṇwali o ita ngauralo?

Kha ri nwale

Thalutshedzo dza maipfi kana mafurase e a shumiswa kha lungano ulu khedzi.
Wanani maipfi kana mafurase adzo.

maswole u thetshesela nga vhuronwane

mmbi nndwa yo vha i khulu

mutsivhudzi mwemwela

Zwiñwe hafhu nga phukha na zwikhokhonono

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala pharathalutshedzi i no amba nga khonani yanu. Fhedzi tsha u thoma, musi ni sa athu ñwala phara ya u fhedza, ni tea u thoma nga u ita pulane.

Fhedzisani tshati iyi. Ni elelwe u shumisa matululi a u talutshedza musi ni tshi talutshedza iyi khonani yanu.

Dzina ja khonani yanu	
Muvhala wa mañø na mavhudzi	
U na vhulapfu vhungafhani (ndi mulapfu kana ndi mupfufhi)	
Mbonalo ya muvhili i no ita uri a si timatimise (Ndi zwifhio zwi no ita uri a si fane na vhañwe vhathu?)	
Ndi zwifhio zwine khonani yanu a ita zwi no kunga mañø a vhathu?	
Ndila ine khonani yanu a amba ngayo (nga u tavhanya, nga u ongolowa, a tshi pfala, nz)	
Ndivho ya maipfi (maipfi ane a a shumisa)	
Zwine a zwi konesa	
Zwine zwa mu balela (vhudzetzudze)	

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhungo aya sa mafhungomaambelwa.

"Kuvhangananu u mona na nne maswole" ndi Vho Ndaa vha tshi nea ndaela.....

Vho Ndaa vha ri, "Arali maswole vha vhona mutshila wanga u tshi leleda muyani, vha fanelu u lwa vha tshi ya phanda."

Vha vha vhudza uri, "Arali ri tshi khou kundwa, ndi do tsitsa mutshila."

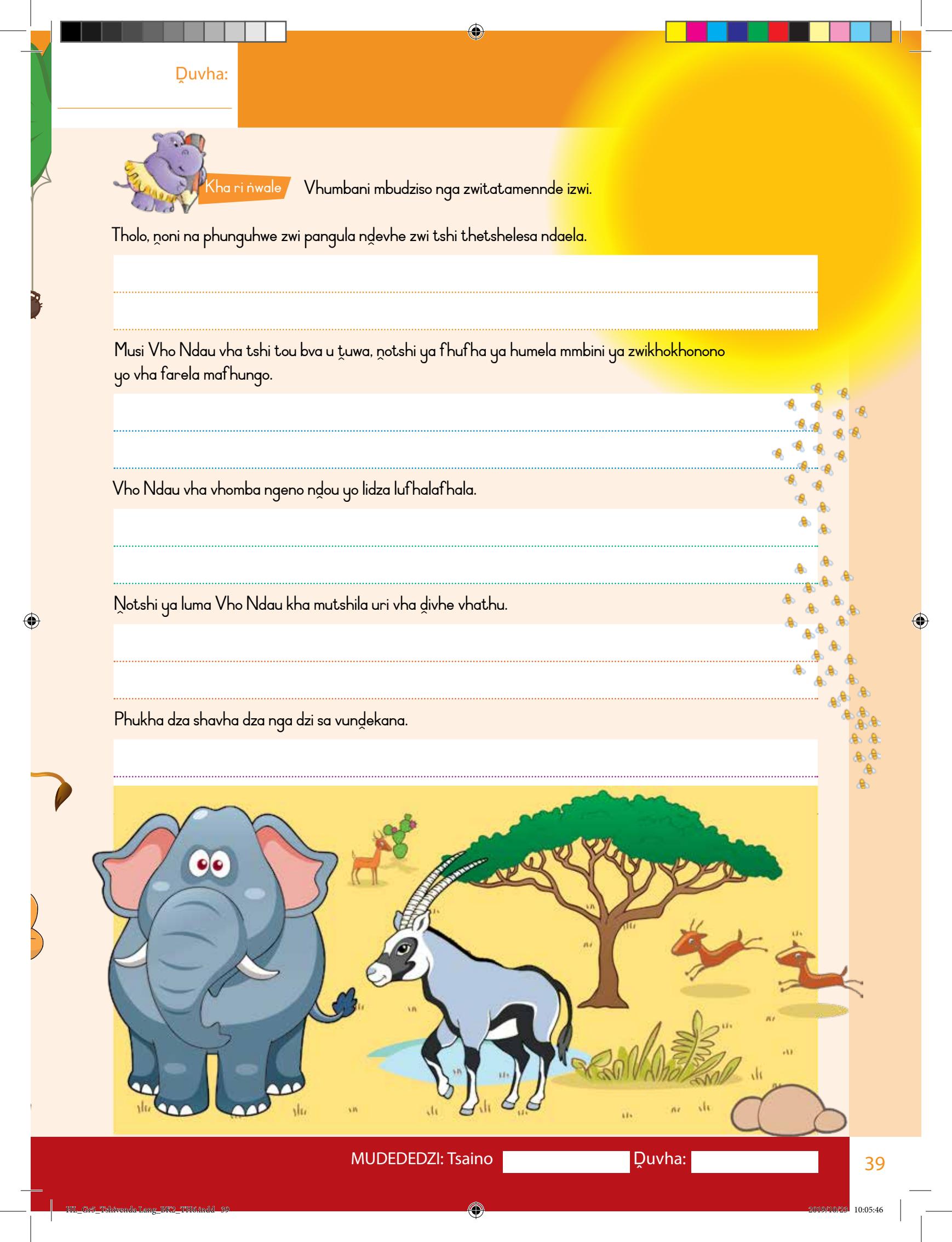

Vha dovha vha ri, "I do vha tsivhudzo ya uri ri litshe u lwa rembuluwe ri shavhe."

Mulangammbi wa zwikhokhonono a lavhelesa notshi a ri, "Tshifhinga tsho swika."

Duvha:

Kha ri nwale

Vhumbani mbudziso nga zwitatamennde izwi.

Tholo, n̄oni na phunguhwe zwi pangula ndehevhe zwi tshi thetshelesa ndaela.

Musi Vho Ndau vha tshi tou bva u t̄uwa, n̄otshi ya fhufha ya humela mmbini ya zwikhokhonono yo vha farela mafhungo.

Vho Ndau vha vhomba ngeno ndou yo lidza lufhalafhala.

N̄otshi ya luma Vho Ndau kha mutshila uri vha d̄ivhe vhathu.

Phukha dza shavha dza nga dzi sa vundekana.

MUDEDDEDZI: Tsaino

Duvha:

Lungano lwa tsiko ya lifhasi

Kha ni ambe

Shumani ni kha zwigwada.

Anetshelani tshigwada tshañu lungano lwatsiko ya lifhasi. Lu nga vha lungano lu tshi no bva bivhilini kana lwe na tou lu pfa kha mme añu kana makhulu kana lwe na vhala. Ni nga kha di disikela lungano lwa.

Kha ni vhale

Samba la luaviavi

Musi Mutumbukavhathu o no f'hedza u vhumba zwithu. O awela a sedza shango le a sika. A riwethuwa a tshi vhona u naka halo. O takadzeswa nga vhathe, munna na musadzi wa u thoma.

"Koto," a tshi elekanya, "izwi zwo naka!"

Fhedziha hu si kale Mutumbukavhathu a zwi vhona uri munna na musadzi vha dzulela u huvhadza mivhili yavho. Lukanda lwa f'hoodza nga tshif'hinga f'chedzi ha sala mavhadzi. Nga murahu ha miñwaha mivhili ya uyu munna wa u thoma na musadzi ya vhonala yo no vha ya kale nahone yo tahala!

Zwino ha Mutumbukavhathu a mbo vhidza Luaviavi. "Thetshelesa hafha iwe Luaviavi," hu amba Mutumbukavhathu, "Ndi khou tama u lwe isa phasela hei kha munna na musadzi. Ndi mafhungo a sa tod'i tshilengo." Ndi fhalaha Luaviavi lu tshi fhufha lwo livha Shangoni lwo fara phasela iyi. Musi lu tshi swika Mulamboni Muhulu lwa mbo ima uri lu nwe madi. Lwa tangana na nowa.

"Ri a vusa, muzwala Luaviavi," i ralo i tshi lumelisa. "Namusi u vhonala u kha dzinzambo! Mulandu?"

"Hee, na zwino! Sawubona, Nyoka!" Luaviavi lwa fhindula nga vhuhwawho. "Ndi na phasela hafha i no khou ya kha munna na musadzi i tshi bva ha Mutumbukavhathu. Nowa yo vha i sa vhengi zwone vhathe. Vho vha vha sa i vhoni sa tshithu vha tshi ita na u i kandekanya. Nowa ya humbula uri i do vha na vhutanzi uri phasela iyi i songo swika vhatheuni. "Hei, muzwala, zwi a takadza u ni vhona! Na ngei hayani vho ni tuvha hani ngoho! Ndi kale ri sa thu switula rothe. Kaniha na zwino a ni tsha ri funa?" "Aivho inwi Muzwala Nowa," hu amba Luaviavi. "Ni a zwi divha ndi ni funa nga maanda! Ndi nga pfa ndo gagamisiwa vhukuma arali ndi tshi nga da ra txa rothe linwe duvha!"

"Zwino?" nowa ya mbo tavhanya ya fhindula. "Khezwi ri sa yi zwino? Mufumakadzi wanga a nga takala hani arali ri tshi nga switula rothe!"

Luaviavi lwa lavhelesa phasela ye lwa pakata.

"Mutumbukavhathu vha ri ndi tavhnye u swikisa phasela iyi. A ri nga do zwi vhona linwe duvha naa?"

"Na zwino, zwo tou ralo," nowa i ralo i tshi rembuluwa. "Ndo zwi divha. A thi ri a ro ngo ni fanel!"

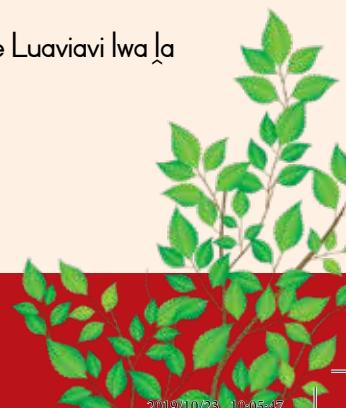
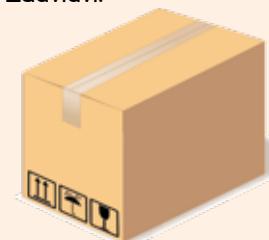
Luaviavi lwa lavhelesa duvha. Lo vha li tshee hone. Lu nga kha di ya tshiswitanoni mudini wa Nowa lwa kona u fhirela phanda lwa swikisa phasela ya vhathe. "Ni so ngo tuwa muzwala," lwa ralo. "Ndo amba ndi so ngo elekanya. Kha ri ye tshiswitanoni!"

Nowa ya mbo setshela mbiluni. "Ndi a livhuha, vhazwala," ya fhindula. "Ndariyeni ri yo ja."

Mufumakadzi wa nowa a mbo bika zwiliwa zwinzhi ilo duvha. Zwo vha zwi tshi difha vhukuma lwe Luaviavi lwa ja vhukuma, lwa nwa na mahafhe lwa vho f'chedza lwo farwa nga khofhe.

Nowa ya mbo onolola ila phasela nga zwituku gopwani ja Luaviavi. "Idanu vhona musadzi

Ri a vusa Vho Nowa: Ri a vusa, Nowa
Halwa – halwa ha
Tshirema ho itwaho nga makhaha

Duvha:

wanga," ya vhidzelela. "Mutumbukavhathu vho ri rumela khanda ntswa u itela uri musi dza kale dzis tshi onyana ri ambare ntswa!" Nowa ya tou fa nga zwiseo. Ho no vha fhalā, Luaviavi lwa mbo karuwa, lwa mbo di zwi divha uri ho bvelela mini.

"Hai, Muzwala, mpheni phasela heyo!" ndi Luaviavi lu tshi luvhelela. "A si khanda dza vhoiwe hedzo! Ndi dza vhathu. Mpheni, mani!" Fhedzi nowa ya sokou lidea nga zwiseo ya songolowa i tshi tuwa.

Izwi ḫuvha li tshi khou godima li tshi ya, Luaviavi lwa pfa lwo hanganea vhukuma. Lwo fhuriwa nahone lwo latā mulanga na Mutumbukavhathu. Lwa dzumbama mirini, lwo nambatela matavhi, lu tshi tshimbila nga u ongolowa u itela uri hu si vhe na a no lu vhona.

Heyi ndi yone ndila ye vhathu vha fhurwa khanda nga Nowa. U swika na namusi, Nowa i a kona u bvula lukanda arali lwo no vha lwa kale, ya ambara luswa.

Kha ri nwale

Vhalani lungano ulu hafhu ni nwale phindulo dza mbudziso.

Ni vhona u nga muhumbulo muhulwane wa lungano ulu ndi ufhio?

Vhaanewa vhahulwane lunganoni ulu ndi vhonnyi?

Nowa yo fhura Luaviavi nga ndila ifhio?

Luaviavi lwo ita mini u sumbedza u hanganea?

Pfunzo ya lungano ulu ndi ifhio?

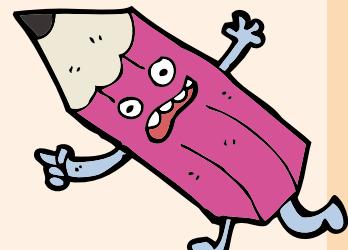
Ndi vhona u nga ho vha hu tshi do vha ho bvelela mini kha vhathu arali Luaviavi lu vhe lwo swikisa khanda?

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi matswu na maipfi a re kha tsha u ja.

ṭahala	suvha, bidigama
fhufha	ṭhonifhiwa, huliswa
gagamiswa	humbula
elekanya	luvhilo ṭavhanya
songolowa	onyana, suḍufhala

U ḥalutshedza zwipuka na vhathu

Kha ri nwale

Nwalani phara ni tshi ḥalutshedza luaviavi. Shumisani marwe a mafurase aya.
Ni lingedzeho na u shumisa maipfi anu.

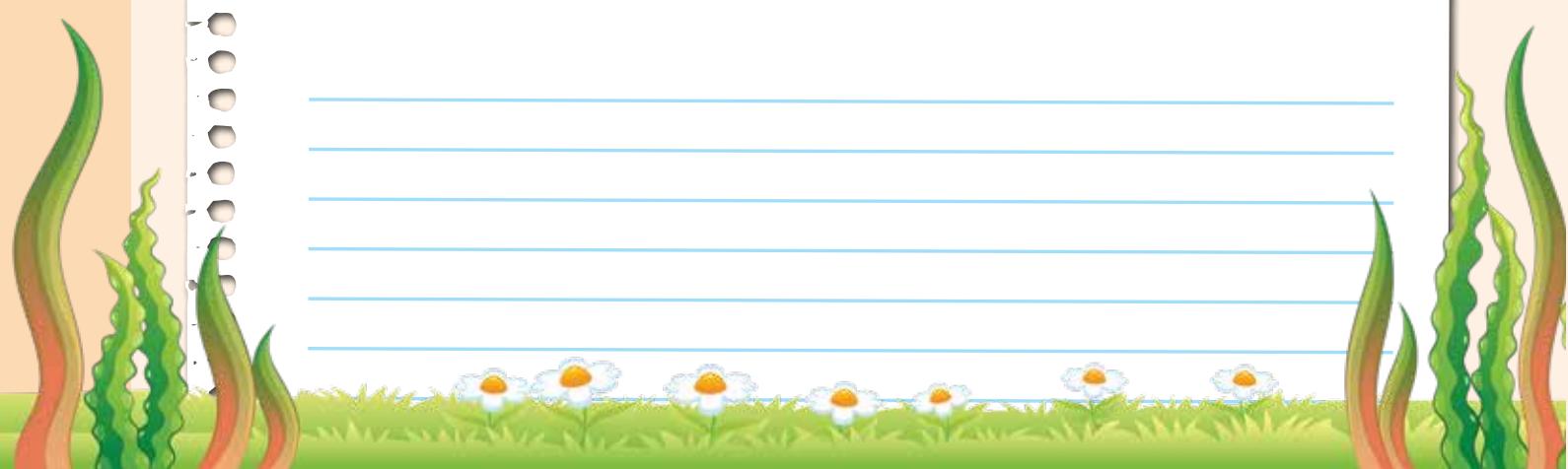
lu shanduka muvhala	lu a tswukuluwa musi lwo sinyuwa
lu na lulimi lulapfulapfu	lulimi lwalwo lu a lavhuwa
lu shumisa mudzinginyeo musi lu tshi davhidzana na dziṁwe nyavinyavi	lu na maṭo a no bidigama a vhona matungo
lu na milenzhe ya tshipentshela, zwikunwe na nala	

Kha ri nwale

Zwino ḥwalani phara i no ḥalutshedza ḥowa. Shumisani mafurase oṭhe kana
marwe ao. Ni lingedze hafhu na u shumisa maipfi anu.

ndi ndapfu, i a petekana nahone ndi tsekene	a i na mirado
i na mivhala yo fhambanaho, i no vhondlesa na i sa vhonalesi	mivhala i no penya zwi amba u vha na vhutungu
ḥowa dzi sa vhonalesi dzi shumisa muvhala kha u dzumbama	
i la mbevha na zwinoni	i mila tshipondwa tsho ralo
i zwima vhusiku	i na lulimi lwa phandakali

Duvha:

Kha ri nwale

Talani mutalo ni tshi livhanya maidioma na zwine a amba.

Vhutshivha vhu no nga ha ḥowa
U vha ḥowa
U tevhela ḥowa mulindini wayo
U farwa nga ḥowagudu

U vha na nyofho khulu
Musi u tshi sala muthu nga murahu lu sa fheli
Muthu ane a si fulufhedzee
U tshinya zwithu hu u tou konyolola

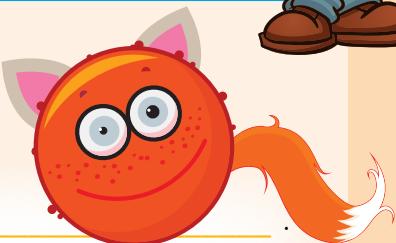
Kha ri nwale

Lavhelesani murahu kha Bammbiri ja u shumela ja 82. Shumisani tshati ye na ḥadza kha u nwala ḥhalutshedzo ya khonani yanu.

Kha ri nwale

Nwalani tshirendo tshanu ni tshi shumisa mafanyisi.
Shumisani fureme iyi.

- Tshipuka tshanga ndi _____
- Muvhala watsho ndi _____ sa _____
- Mukumba watsho/lukanda lwatsho u/lu _____ sa _____
- Tshi tshimbila sa _____
- Mutshila watsho u nga _____
- Muvhili watsho u dzi _____ sa _____
- Ndevhe dzatsho dzi nga _____
- Milenzhe yatsho i _____ sa _____
- Maṭo atsho a _____ sa _____
- Tshi lila u nga _____

Zwitori zwa u takadza

Kha ri ambe

Ambani ni kha tshigwada uri hu khou bvelela mini kha khathuni iyi.

Itani litambwa ja tshitiori tshi no khou anetshelwa kha khathuhu. Ni vhe na vhutanzi uri muñwe na muñwe wanu u wana tshifhinga tsha u vha murengisi kana murengi.

Ambani nga mbudziso idzi ni kha tshigwada tshanu:

Ndi nnyi a re murangaphanda kilasini?

Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi nnyi o ḥalifhesaho, nahone ngani?

Ndi nnyi a re na vhumbulu, nahone ngani?

Kha ri vhale

Zwienda zwiswa Lungano Iwa Tshaina

Muñwe munna o vha tshi khou ḥoda zwienda zwiswa. Musi a sa athu u ya makete (maragani), a ola tshifanyiso tshi no sumbedza mulenzhe wawe kha bammbiri. A ela mulenzhe wawe nga vhuronwane a riwala mielo yothe.

A mbo takuwa a ya vhengeleni ja zwienda makete. Musi a tshi swika, a wana uri o hangwa bammbiri je a vha o riwala mielo ya mulenzhe wawe khalo! A mbo huma a tshi ya hayani u li tevhelela. Musi a tshi sala a tshi vhuya ndi musi li tshi vho kovhela na mavhengele othe afha makete o no vala. A ḥalutshedza muñwe wa vharengisi zwe zwa bvelela. Uyu murengisa o vha o no goda thundu yawe a i vhekanya.

"U tsilu iwe muthu!" ndi murengisi a no ralo. "Wo vha wo tea wo fulufhela milenzhe yau wa edzisa zwienda zwi re vhengeleni! Khezwi wo vhuya wa humela hayani u tevhelela mielo?"

Ula munna a niwa nga ḥoni khulu. "Zwi tou nga ndo fulufhela mielo yanga u fhira milenzhe yanga," a ralo a tshi amba.

Kha ri vhale

Thovhele wa daka ndi nnyi? Lungano Iwa India

Liñwe ḫuvha ngomu ḫakani, Nngwe yo mbo fhufhela Fokhisi (Fox - i yelana na phunguhwe). Fokhisi a mbo tzhema, "U thamutshela Thovhele wa Daka nga ndilade naa?"

Nngwe ya lavhelesa Fokhisi yo mangala. "U a zwifha mani! U Thovhele wa ngafhi iwe?"

"Ndi Thovhele nne," hu fhindula Fokhisi. "Phukha dzothé dzi a ntshavha musi dzi tshi mmbona! Arali u tshi khou ḥodou vhutanzi, ntevhele."

Duvha:

Fokhisi a mbo dzhena ḫaka na Nngwe i tshi tevhala nga murahu. Vha mbo swika tsini na ntsavhutavhi, ntsavhutavhi dzo ri u vhona Fokhisi o salwa murahu nga Nngwe dza shavha dzi tshi phaḍalala hot̄he.

Avha vhavhili vha wana ḫhoho. Musi ḫhoho dzi tshi vhona Fokhisi o salwa murahu nga Nngwe dza shavha dza balangana. Fokhisi lwa mbo rembuluwa lwa ri kha Nngwe, "U kha di ḫoda vhuñwe vhuñanzi? Wo zwi vhona musi uri nda tou bvelela fhedzi phukha dzoth̄e dzi a shavha!"

"Hei, ndi tshee ndo mangala vhukuma, fhedzi ndo divhonela nga anga maṭo. Vha mpfarele u vha wela nt̄ha ngaurala, Vhafuwi." Nngwe ya mbo tumba fhasi ya luvha Thovhele Fokhisi ya vha litsha vha ḫuwa.

Kha ri ḫwale

Vhalani mbudziso ni ḫwale phindulo.

Vhalani tshit̄ori tshi no pf̄i Zwienda Zwiswa. Vhaanewa tshit̄orini itshi ndi vhonnyi?

Tshit̄ori itshi tshi bvelela ngafhi?

Ni vhona u nga tshit̄ori itshi tshi a seisā? ḫalutshedzani uri ngani.

Ni takalelesa khathuni kana zwo tou ḫwalwaho sa mañwalwa? Ambani uri ngani.

Vhaanewa vhahulwane tshit̄orini itshi ndi vhonnyi?

Tshit̄ori itshi tsho bvelela ngafhi?

Ndi nnyi ane na vhona u ḫalifhesa – Fokhisi kana Nngwe? ḫalutshedzani uri ngani.

Ndi vhona u nga ndi ngani Fokhisi o ḫiita Thovhele wa ḫaka?

Nweledzani tshit̄ori tsha zwienda zwiswa nga mafhungo mavhili.

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Lungano lwa nñe muñe

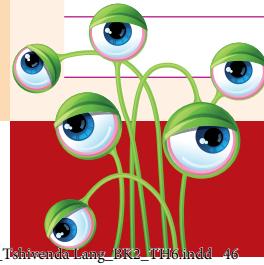
Pfunzo ine nda tama u funza vhathu:

Vhaanewa vha lungano:

Fhethuvhupo:

Dzina la lungano:

Lungano:

Duvha:

Kha ri nwale

Tumani mafhundo aya ni tshi shumisa matanganyi a re kha zwitange.

Lo vha li tshi khou fhisa. Nngwe ya fhufhela Fokhisi (musi)

Nngwe yo vha i tshi khou t̄oda u la Fokhisi. Fokhisi a i thivhela (fhedzi)

Fokhisi o vhudza Nngwe uri ndi ene Thovhele wa Daka. Nngwe a yo ngo mu kholwa. (naho)

Phukha dza mbo luvha Fokhisi. Nngwe ya zwi vhona uri Fokhisi ndi Thovhele wa Daka. (zwenezwo)

Zwipuka zwa mbo luvha. Nngwe ya litsha Fokhisi a tuwa. (zwino)

Zwino humelani murahu ni talele matululi na u swaya dzina line litululi linwe na linwe la khou amba ngalo.

Tsumbo:

Fokhisi ya vhutali ya tsa na ndila ya mbo tangana na nngwe.

Kha ri nwale

Shumisani masala vhuzuloni ha madzina vhukuma. Ni talele madzina zwao na u tangedzela madzina maiti.

Thandi o no thoma u vhala lungano lwa fokhisi na nngwe.

Ben na Ann vha na muhumbulo wa u ita litambwa li no amba nga zwienda.

Mufumakadzi Vho Ngoma vha tea u fha Max na Zama tshikhala tsha u vhala ngano.

Mukondi na Idani vha do ya u vhona sekhasi Pitori nga bisi?

Madzina zwao: a anzela u vha madzina a vhathu (tsumbo: musidzana), a fhethu (tsumbo: duvhla), a zwithu (tsumbo: thoyi) kana khumblelwa (tsumbo: lufuno).

Madzina vhukuma ndi madzina a vhathu vhagede (tsumbo: Thandi) kana a fhethu (Limpopo).

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Tshiṭori tsho shandeaho

Kha ri ambe

Ipfī ḥa: "vhudifhinduleli" ḥi amba mini kha inwi?
Rerani nga mafhungo aya ni kha tshigwada tshanu.

Ni na vhudifhinduleli vhufhio musi ni hayani?
Hu itea mini arali ni sa phethi vhudifhinduleli uvhu?
No no vhuya na si fulufhedzee nge ni si phethe vhudifhinduleli hanu?

Kha ri vhale

MUTUKANA WE A VHIDZELELA E “PHELE WULUFU!”

Kalekale ho vhuya ha vha na mulisa wa nngu wa mutukana we a vha a tshi lisa nngu dza kusini kwa hawe. O vha a tshi dzi isa mavhuwa dzi tshi fula hatsi. Musi tshifhinga tshi tshi ya a vho pfa e na vhumvumvu, a humbula u dimvumvusa a mbo vhidzelela a ri,

“Phele wee! Phele wee! Nthuseni! Phele i khou pandamedza nngu dzanga!”

Musi vhatu vha kusi uku vha tshi pfa mukosi uyu, vha mbo bva vha tshi ḫa u mu phalala, vha pandamedze phele iyi. Fhedzi vha tshi swika vha wana hu si na phele. Uyu mutukana a thoma u vha sea a tshi vhona vho sinyuwa.

“Inwi ḥwana, ni so ngo vhidzelela ne “phele” ngeno hu si na phele!” hu amba vhenevha vhatu vha tshi mu kaidza vha humela mahayani na mishumoni. Nga vhuya, mutukana a pfa e na vhumvumvu a dovha a vhidzela, “Phele wee! Phele wee! Nthuseni!” Phele i khou pandamedza nngu dzanga! Mutukana a tou fa nga zwiseo hafhu musi a tshi vhona vhatu vho bva vha tshi ḫa u mu phalala, vha pandamedze phele iyi.

Musi vha tshi zwi vhona hafhu u ri a hu na phele vha ri khae, “Iwe mutukana, u tea u ḫoda thuso musi hu na khombo ya vhukuma! U songo vhidzelela we ‘phele’ ngeno hu si na phele!”

Nga vhuya ḫenelō ḫuvha, uyu mutukana a vhona phele ya vhukuma i tshi khou moneledza sambini. A pfa o tshuwa vhukuma a mbo zhamba nga ipfī ḫihulu a ri, “Phele wee! Phele wee! Nthuseni!”

Fhedzi vhatu vha humbula uri u khou tamba ngavho u fana na zwila kale lwe na muthu na muthihi a si bve u ya u mu thusa. Musi ḫo no kovhela, vhatu vha mangala uyu mutukana a sa vhuyi na nngu dzavho. Vha bva fulo ḫa u ya u mu ḫoda vha mu wana a tshi khou vhovhola e ethe.

“Ho vha hu na phele ya vhukuma! Nngu dzo balangana! Ndo vhidzelela nde “Phele wee!” Khezwi vhatu ni so ngo ḫa na nthusa?”

Muriwe wa vhakalaha vha henefha mudanani a lingedza u kwengweledza kutukana uku musi vha tshi khou humela hayani. “Ri ḫo u thusa u ḫoda nngu dzau dzo xelaho musi ḫi tshi tsha,” vha ralo. “Fhedzi zwino u vho zwi ḫivha uri a hu na muthu a no fulufhela mudziamazwifhi ... na musi une a vha ni tshi khou amba ngoho!”

Duvha:

Kha ri nwale

Fhindulani mbudziso idzi.

Ndi nga mini mulisa wa nngu o vhidzela uri "Phele!" lwa u thoma?

Vhathu vha af'ho muđanani vho di pf'a hani musi vho gidima vha tshi gonya ndunduma vha wana hu si na phele?

Vhathu vha af'ho muđanani vho ri mini kha uyu mulisa musi a tshi vhidzela uri "Phele!" lwa vhuvhili?

Ndi ngani vhathu vha af'ho muđanani vha so ngo tsha mu phalala musi a tshi vhidzela uri "Phele!" lwa vhuraru?

Ho bvelela mini musi lo no kovhela?

Arali no vha ni muñwe wa vhathu vha af'ho muđanani, no vha ni tshi do vha no mu kholwa uyu mutukana? Ngani?

Musi tshit̄ori tshi tshi fhela vhathu vha af'ho muđanani vho vha vha si tsha mu fhlufhela. Uyu mutukana u tea u ita mini uri vha dovhe vha mu fhlufhela?

Pfunzo ya tshit̄ori itshi ndi ifhio?

Vhaanewa vha tshit̄ori itshi ndi vhonnyi?

Uri "tshit̄odzi mare" zwi amba mini?

Kha ri nwale

Wanani maipfi tshit̄orini itshi ane a amba zwithihi na mafurase aya.

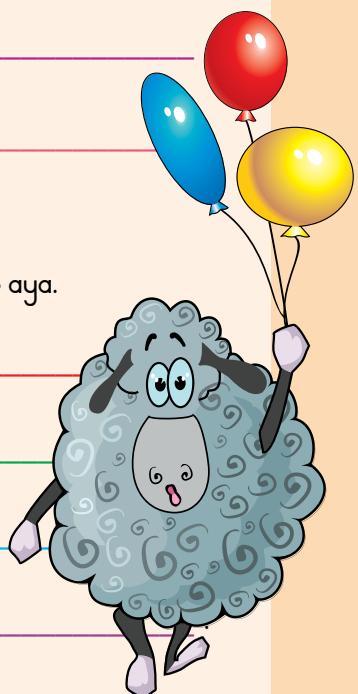
pfuloni dza zwifuwu

u vhilahela, u ñuñuna

u khuthadza, u fhumudza

u tingaledza, u khadeledza

u shavhela kha masia o fhambanaho

Luambo

Kha ri nwale

Tanganyani mafurase a re kha tsha monde na a
re kha tsha u la ni vhumbe mamethafore.

Avha vhavhili vha tou vha
Ulla riwananyana wa fhalala
Makonde
Vhukonani ha Takalani na
Sumbana ndi
Ubva tsha mulovha tshohoh
yanga
Bala u na vhudele

ha tshimange.
i khou rema.
mmbwa na
tshimange.
ha Marema na
Mukhoro
ndi tshase.

Musi ni tshi shumisa limethafore,
ni khou amba uri muthu, fhethu,
tshipuka kana tshithu ndi tshirwe
tshithu (a si u fana fhedzi!)

tsumbo. Vho Mavhunga ndi ndau!

Kha ri nwale

Shumisani maipfi a tevhelaho mafhungoni
mavhilimavhili sa pholisemi.

mbilu	silinga	gunwe	nowa	guma
-------	---------	-------	------	------

Tsumbo:

Tshibode tsho wina nge tsha fhira Sankambe tsho lala.

Sankambe tsho pia tshibode tsha tshi fhira mulenzhe.

Kha ri nwale

Bulani uri mafhungo aya ndi ndaela naa
kana ndi magarukela.

Vhalani tshitoro tshi no pfì Zwienda zwiswa.

ndaela	garukela
--------	----------

Ndo pfa ndo takalesa ndi tshi ni vhone!

ndaela	garukela
--------	----------

Tshimbilani ni ye u dzhia bugu ntswa khabodoni.

ndaela	garukela
--------	----------

Ndo wina bugu!

ndaela	garukela
--------	----------

Litshani u vhala ni ye u edela.

ndaela	garukela
--------	----------

Pholisemi ndi musi
ipfi lithihi li tshi
shumiswa nga ndila
dzo fhambanaho – ipfi
lithihi li a kona u amba
zwithu zvihili.

Ndaela ndi fhungo line la vhudza
muthu uri a ite nyito. Li thoma nga
lederedanzi la fhela nga tshiga tsha u
awela.

Garukela ndi fhungo li no sumbedza
u tshuwa, u mangala kana dakalo. Li
thoma nga lederedanzi la fhela nga
tshigagarukela.

Duvha:

Kha ri nwale

Khonani yanu o nwala tshitiori itshi f'chedzi o hangwa u ita ndongazwiga. Mu thuseni u dzenisa malederedanzi, zwiga zwa u awela, khoma, zwigambudziso, zwigagarukela na zwidévhé fhethu ho teaho.

ndi nnyi ane a khou nkokodza ndi vho vhimbí vha tshi fafadzela madi muyani
ndi nnyi ane a khou nkokodza ndi muzhou a tshi lidza lufhalafhala
ndi hone vhuvhili havho vha tshi zwi vhona uri vho vhoxwa kha thambo nthihi
no mphura ndi muzhou a tshi kuma ndi do ni sumbedza uri a thi itiwi tsilu nne hu amba vho vhimbí
vha thoma u kokodza ila thambo hafhu

Kha ri nwale

Nwalani phara mbili nga vhana vhavhili vho fhambanaho vha re kilasini yanu.
Shumisani matanganyi kha u sumbedza phambano vhukati ha vhana avha
vhavhili.

f'chedzi, f'chedziha, naho, nga hunwe, naho zwo ralo, nangwe, na u twa

Mutsho

Kha ri ambe

Ambani ni kha tshigwada zwanu.

- U ri "mutsho" zwi amba mini. Bulani uri ngani.
- Ni vhona u nga phambano vhukati ha mutsho na "kilima" ndi ifhio?
- Ni ambara zwiabaro zwo fhambanaho kha mutsho wo fhambanaho? Vhudzani kilasi uri ni ambara mini.
- Ni vhona u nga kilima ya Afrika Tshipembe i a fana na ya shango li re tsini na malinganye? Bulani uri ngani.

Kha ri vhale

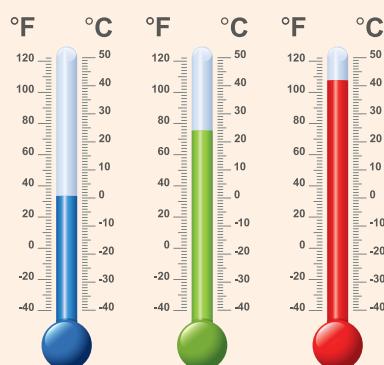
Tshanduko kha thempheretsha ya maya i disa tshanduko kha mutsho. Arali thempheretsha ya maya ya tsa, mutsho u a rothola. Arali thempheretsha ya maya ya gonya, mutsho u a fhisa.

Mutsho u dovha hafhu wa shanduka arali murongwe wa tuyani vhu tshi shanduka kana mutsiko u re kha dzingamufhe u tshi nga shanduka. Arali thempheretsha ya maya ya gonya, murongwe wa tuyani na mutsiko u re kha dzingamufhe zwi anzela u gonya nga tshifhinga tshithihi.

Vhathu vha no nga sa vhabvumbi vha mutsho, vhane vha divha zwintshi nga mutsho, vha ela tshanduko idzi u itela u kona u bvumba uri mutsho u do ima nga ndila ifhio. U fana na musi ri tshi shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha ya mivhili yashu, vhabvumbi vha mutsho na vhone vha shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha ya mutsho. Vha ele mutsho nga digirii dza Celsius kana nga digirii dza Fahrenheit. Vha a kona u ri vhudza uri mutsho u do fhisa kana u rothola u swika ngafhi.

Mubvumbi wa mutsho
ndi muthu ane a sedzulusa mutsho.

Muya u hot hehothe u mona na rinje. Ri ri maya une wa khou ri pwanyeledza ndi mutsiko wa dzingamufhe. Arali ni ntsha ha thavha, volumu ya maya une wa khou ni pwanyeledza ndi tukku kha volumu ine ya ni pwanyeledza musi ni lwanzeni. Ndi ngazwo mabaloni a maya u no fhisa a tshi kona u gonyela ntsha. Ri shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha, na baromitha kha u ela mutsiko wa dzingamufhe.

Tsha u fhedza, muruhurela u vhangwa nga madi a no khou dimuwa a tshi bva shangoni. Zwino, musi hu tshi fhisa hu vha na mudimuwo munzhi une wa vhangwa muruhurela munzhi. Arali muruhurela u ntsha na biko li vha linzhi, nahone arali duvha li tshi khou fhisesa ri tshi pfa ri tshi khou namukana, ndi ngauri maya wo dala veipha (mutsidi) lune biko lashu li a nambetela lukanda ngauri a li koni u dimuwa.

Duvha:

Kha ri nwale

Ndi zwithu zwifhio zwiraru zwine zwa nga shandula mutsho?

Arali mubvumbamutsho a tshi sedzulusa mutsho, ni vhona u nga divhamutsho ndi mini?

Ni vhona u nga mutsiko wa dzingamufhe ndi muhulwane musi ni nt̄ha ha Table Mountain kana bitshini ya Muizenberg ngei Cape Town? Bulani uri ngani.

Ri shumisa mini kha u ela thempheretsha na mutsiko wa dzingamufhe?

Musi hu na muruhurela, biko lashu a li dimuwi zwavhudzi. Talutshedzani uri ngani.

Ndi vhona u nga ndi ngani ri tshi tea u ela zwithu zwo fhambanaho zwa mutsho?

Lavhelesani thyemomitha. Yo swaiwa nga Celsius na Fahrenheit. Fhano Afrika Tshipembe ri shumisa digirii dza Celsius kana digirii dza Fahrenheit?

Neani phara iyi thoho.

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi matswu na zwine a amba.

dzingamufhe	u gonya, u fhufhumā
gonya	tshileme, u lemela
mutsiko	u fhufha ha madzi/zwiludi
mudimuwo	murongwe
muruhurela	u fashekanywa
namukana	muyani

Mutsho wa vunduni la hashu

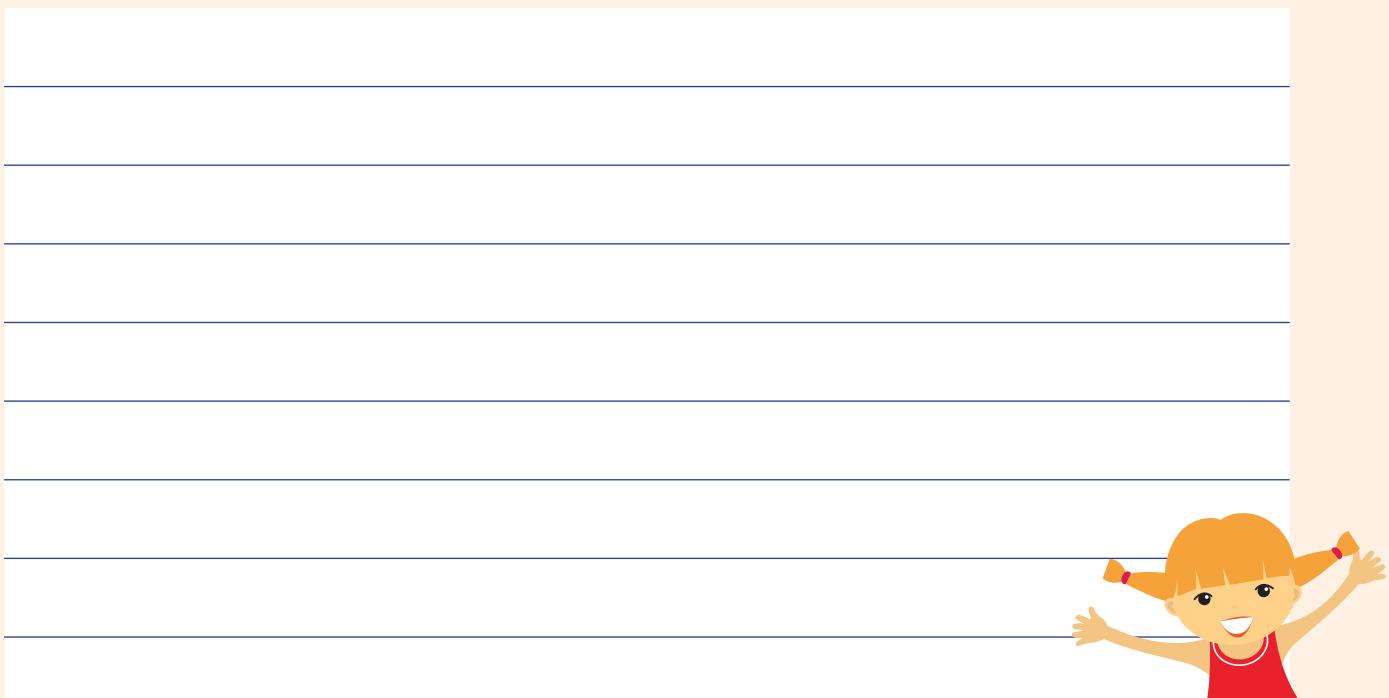
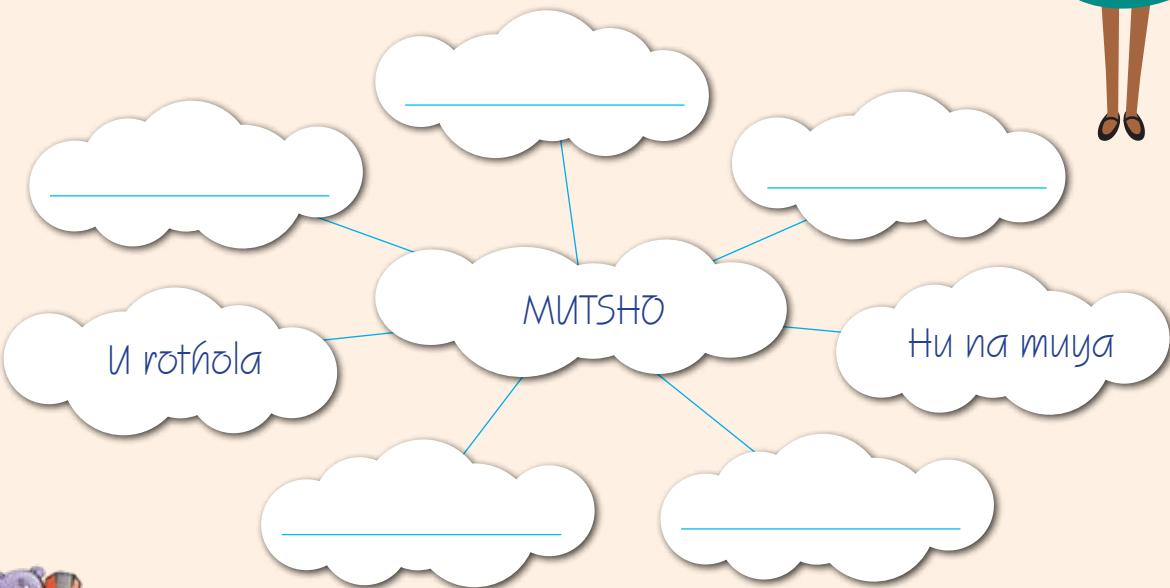
Kharinwale

Olani mepe wa mihumbulo ni tshi sumbedza zwine na vhona u nga ndi wone mutsho.

Kha ri nwale

Shumisani uyu mepe wa mihibulo kha u riwala phara mbilu nga mutsho.

Duvha:

Kha ri nwale

Vhalani mafhungo zwao aya. Tangedzelani maiiti kha l̄inwe na l̄inwe l̄ao ni kone u nwala mafhambanyi a ipfi kana maipfi o talelwaho nga fhasi.

Hu khou fhisa namusi.

Musi hu si na makole duvha l̄i vha lo benyuluwa.

Mutsho wa hone u na muya na u rotholela.

Namusi mvula ndi khulu.

Hu na makole madenya namusi?

Kha ri nwale

Shandulani mafhungo a re kha nyito yo fhiraho a vhe kha tshifhinga tshi daho. Ni shandule na ma^{l̄}uvha e zwa itea ngao (tsumbo, mulovha l̄i vha matshelo). Ni elelwe u shumisa "do" na l̄iti.

Handwriting practice lines for the text above.

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungo ni tshi shumisa matanganyi a re zwitangeni.

Li khou fhisa Gauteng. Limpopo hu a fhisesa (fhedzi)

Handwriting practice lines for the text above.

Hu na phenyo na mithathabo. A i athu thoma u nesa. (naho)

Handwriting practice lines for the text above.

Ri khou tama u divha uri mutsho u do vha wo ima nga ndila ifhio duvha na duvha. Ri kone u pulana kushumele kwa duvha na duvha. (uri)

Handwriting practice lines for the text above.

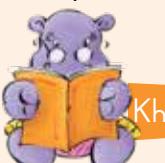
Mutsho wo kalulaho

Kha ri ambe

Shumanि nga zwigwada.

- No no vhuya na ḥangana na madumbu a mithathabo kana ḫumbu la gambogo?
- Ṭalutshedzani tshigwada tshañu uri ho bvelela mini na uri ndo ḫipfa hani.
- Hu anzela u vha na madumbu a mithathabo na phenyo Gauteng. Ni vhona u nga ndi nga mini madumbu a mithathabo na phenyo a tshi wandlesa Gauteng u f̄hira, sa tsumbo, Kapa Vhukovhela?

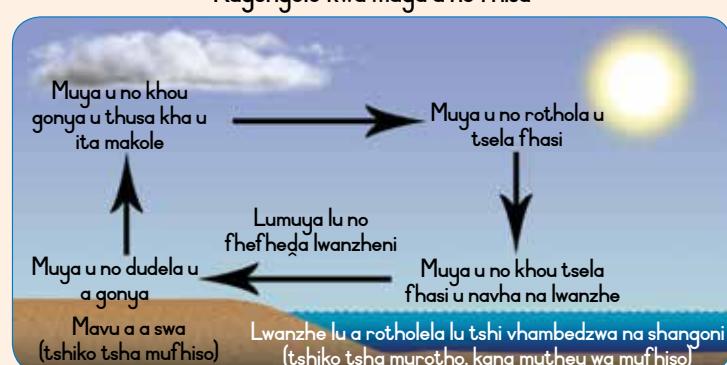
Kha ri vhale

Mutsho wo kalulaho u vha hone musi maya munzhi u no dudela nahone wo khuba murongwe, u tshi vha nga mutsho wa madumbu, mithathabo na maya u re na maanda. Maya uyu u no dudela wa dovha wa vha wo khuba madi u a gonyela nt̄ha tshikhali. Wa yesa nt̄ha ndi hone u tshi rotholesa. Mudimuwu wa madi u re nt̄ha mayani u a shanduka wa vha marotha, kha kuitele kune kwa pf̄i ndi muludelo kana khondentsesheni. Marotha aya a a ḥangana a vhumba makole, ha tevhela mvula, tshili, gambogo kana tshifhangi zwine zwa wela ngeno shangoni.

Madumbu a mithathabo ndi wone mutsho wo kalulaho u no anzela u vha hone. Musi madumbu a mithathabo a sa athu bvelela, hu tea u vha na zwithu zwiraru: maya u tea u vha wo dala murongwe; hu tea u vha na huiwe fhethu shangoni hu no khou f̄hisu nga maanda lune maya u no dudela wa kona u ḥavhanya u gonyela nt̄ha, kana ha vha hu na khohamvula (cold front) i re ndilani; nahone maya u no dudela u no khou gonya u tea u vha u tshi dudela lwo linganelaho u itela uri u dzule u tshi khou dudela u f̄hira maya une wa do pfuka khawo izwi u tshi gonya.

Khohamvula i bvelela musi maya u no khou rothola u tshi khou tshimbila tsini na mbumbo ya shango, wa sukumedzela nt̄ha maya u no khou dudela nga u ḥavhanya. Hezwi zwi anzela u vha hone u thoma ha madumbu a mithathabo. Makole a a khurut̄ana, ha thoma u na mvula ya tshirulu. Hu vha na u fhandekana ha dzitshadzhi dza mudagasi nga ngomu makoleni, zwa vhanga uri phenyo dici gidime dici tshi tsa shangoni. Lupenyo lu na maanda ane a kona u dudedza maya wo lu tangaho. U phusuwa ha muf̄isuo nga u ḥavhanya ndi zwone zwine ra zwi pfa sa phosho ya muthathabo. Madumbu a mithathabo a anzela u vhanga zwiwo: midalo, mililo ye ya vhanga nga lupenyo (ndadzi) na tshinyalelo i no vhanga nga tshifhangi.

Kugonyele kwa maya u no f̄hisu

Duvha:

Kha ri የwale

Ndi lini hune madumbu a mithathabo o
kalulaho a bvelela?

Mutsho wo kalulaho u no anzela u bvelela ndi uf hio?

Ndi zwithu zwif hio zwiraru zwa tea u vha hone u itela uri madumbu a mithathabo a vhe hone.

Khohamvula i bvelela lini?

Muthathabo ndi mini?

Lavhelesani nyolo i no khou sumbedza maya u no f hisa u tshi gonyela n̄ha. Shumisani nyolo iyi kha u talutshedza uri mvula ya tshirulu i bvelela hani.

Kha ri የwale

Wanani maipfi kha phara iyi a re na ታhalutshedzo dici tevhelaho:

zwithu zwo vhif haho

muđimuwo wa mađi u vha marotha

tshinyalelo, tshiimo tsha shishi

u የukala, mugugumela

n̄ha kha shango hune na kona u hu kwama
na u hu phuphuledza

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

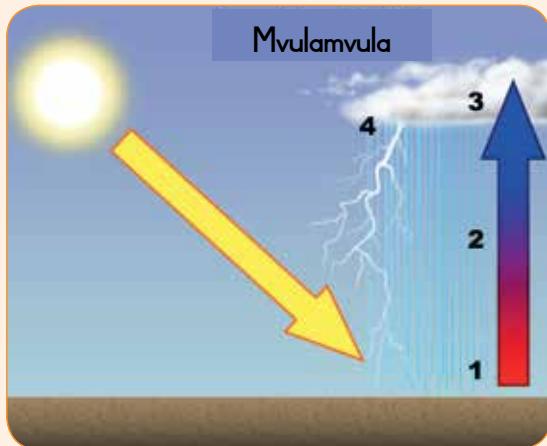
Mutsho na mvula

Kha ri nwale

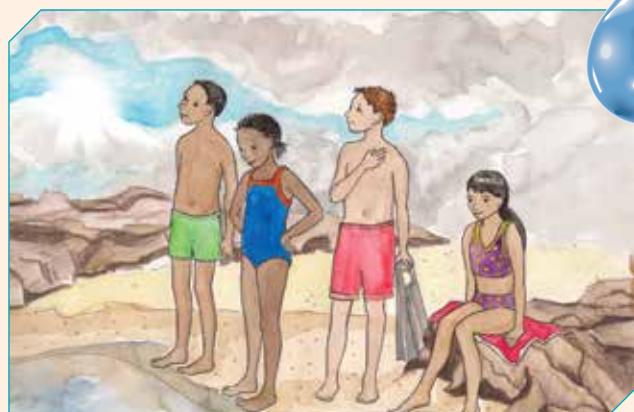
Lavhelesani tshifanyiso ni kone u nwala mafhungomatsivhudzi aya a tshi tevhekana nga ngona.

- Musi hu na madumbu a no titi hu anzela u vha na mithathabo na phenyo.
- Duvha li fhisa mavu lune maya u no fhisa wa gonyela nt̄ha.
- Gese i shanduka ya vha tshiludi lune makole mahuluhulu a khurutana.
- Musi maya u tshi gonya u a rothola lune mudimuwo wa madi wa ludela wa ita makole.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi no amba nga mutsho ni nwale phara pfufhi i no amba nga tshiñwe na tshiñwe tshazwo.

Duvha:

Kha ri nwale

Ńwalani mafhungo ni tshi shumisa nyambahunzhi
dzi tevhelaho.

fula

t̄hoho

t̄hangā

Tsumbo:

Tshibode tsho ri u wina tsha ḥanga tshikona.

Sankambe tsho piiwa nga ḥanga la ḥivhele.

Nyambahunzhi ndi
maiſi ane a pfala a
tshi fana a peletwa
u fana, fhedzi a tshi
amba zwi sa fani.

Handwriting practice lines for the words: fula, t̄hoho, t̄hangā, Tsumbo, Tshibode, Sankambe, ḥanga, la, ḥivhele.

Kha ri nwale

Ńwalani mafhungo ni tshi shumisa nyambahunzhi idzi.

- dzinga (ńnowa) _____
- dzinga (u sa tsha kona u pfa) _____
- vhenga (ha u tshea ńnama) _____
- vhenga (u sa takalela muńwe muthu) _____
- vhila (u seluwa ha madī) _____
- vhila (u ḥoda tshithu murahu) _____
- thambo (ya mbeu) _____
- thambo (ya u vhofha ngayo) _____
- ṭala (u ḥoda) _____
- ṭala (u litshana ha munna na musadzi) _____

Manwe hafhu nga mutsho

Kha ri ambe

Ni vhona u nga mashango o fhambanaho a na mutsho wo fhambanaho nga zwifhinga zwi sa fani zwa nwaha. Talutshedzani phindulo yanu.

Mavundu o fhambananaho a Afrika Tshipembe a na mutsho u no fana nga tshifhinga tshithihi tsha nwaha? Talutshedzani phindulo yanu.

Ndi lushaka lufhio lwa mutsho lune na lu takalelesa? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi lushaka lufhio lwa mutsho lune na sa lu takalelesa? Tikedzani phindulo yanu.

Kha ri vhale

MUTSHO NA MADI

Ri a zwi divha uri mutsho u vhubwa nga zwithu zwo fhambanano. U vhangiwa nga sia line maya wa khou rwela khalo, maanda a maya, mvula, tshifhango, gambogo, thempheretsha, masana, mbonelakule (visibility) na makole.

Ri dovha ra zwi divha uri hu na zwithu zwiraru zwi no vhubwa mutsho: Ndi duvha, maya na madi.

Duvha li a dudedza na u vhone tshela. Tshiñwe tshifhinga li a ri fhisva vhukuma; tshiñwe tshifhinga li vha li si na vhuhali la si ri dissele

vhududo ho linganaho khathihi na tshedza tshituku; tshiñwe tshifhinga li vha lo tibiwa nga makole lune ri si kone u li vhona na luthihi. Mayu u dzula wo ri tinga nahone u putela shango sa nguvho. Musi u tshi tshimbila ri a kona u u pfa kha khanda dzashu nahone u nga ri wisa arali maanda awo o kalulesa.

Madi a wanala milamboni, maishani na madanzheni na makoleni a hone. Musi zwirotha zwiñkuñku zwa madi zwi tshi papamala mayani wo ni putelaho, zwa tivha mbonelakule, ri ri hu na khuli. Mvula i na arali madi a tshi wa a tshi bva makoleni nga marotha madenya. Arali madi ayo a tshi khou rothola, a a xwatuwa ra vho wana tshifhango kana gambogo.

Mutsho ndi tshithu tshi re na ndeme vhubshiloni hashu. U kwama mitambo ine ra tamba, zwiñbaro zwine ra ambara, zwiñwa zwine ra la, ndila ine na dipfa ngayo, zwine na ita, mishumoni ya vhatu, na zwiñwe zwinzhizwinzhi. Mutsho u nga ita uri ni pfe no takala – fhedzi mutsho wo kalulaho u a kondisa vhubshilo. Mimuya i re na vhuhali sa thonado, dñumbumazikule, kana madumbu a no titi zwine zwa vhanga midalo na u pidimuwa ha thavha, zwi a tshinyadza midi ya vhatu nahone zwi a vhulaha..

MUTSHO

Duvha:

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi matswu na zwine a amba zwi re kha tsha u la.

sia la maya	muya u na nungo nngafhani
maanda a maya	zwikhuvhugu zwitshena kana zwa girei zwi re nthā tadulu zwine zwa vha na zwirotha zwitukutuku zwa madi
thempheretsha	ri kona u vhona u guma ngafhi phanda hashu
mbonelakule	tshithu tshi fhisna u rothola u guma ngafhi
gole	hune maya wa vhudzula u tshi ya hone

Kha ri nwale

Vhalani phara ni fhindule mbudziso idzi.

Ndi zwithu zwifhio zwiraru zwi no vhumba mutsho?

Duvha li ri fha mini?

Madzi a wanala ngafhi?

Ndi nga mini madzi e na ndeme?

Ni tshi shumisa maipfi aŋu, nwalani phara ni tshi amba uri ndi nga mini mutsho u tshithu tshihulwane vhutshiloni ha vhathu.

Kha ri nwale

Talelani madzinamaiti mafhungoni aya.

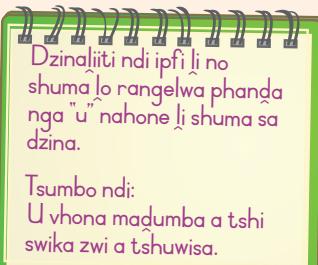
U t̄alela mvula ya mibvumbi zwi a takadza.

U tshimbila ngadeni mvula yo tsha zwi a homolosa.

Debbie o dzinginya la u t̄alela video i no sumbedza mutsho wo kalulaho.

A zwi thusi tshithu u t̄at̄isana nga mutsho. Vha birou ya mutsho vha amba nga u swika ha mvula ya madumbu.

U ya tshikoloni nga baisigiri hu na mvula a zwi na khombo ngomu.

U ñwala nga mutsho

Kha ri ñwale

Izwi zwithu zwi yelana na tshifanyiso tshifhio? Nomborani tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe sa l kana 2.

1

2

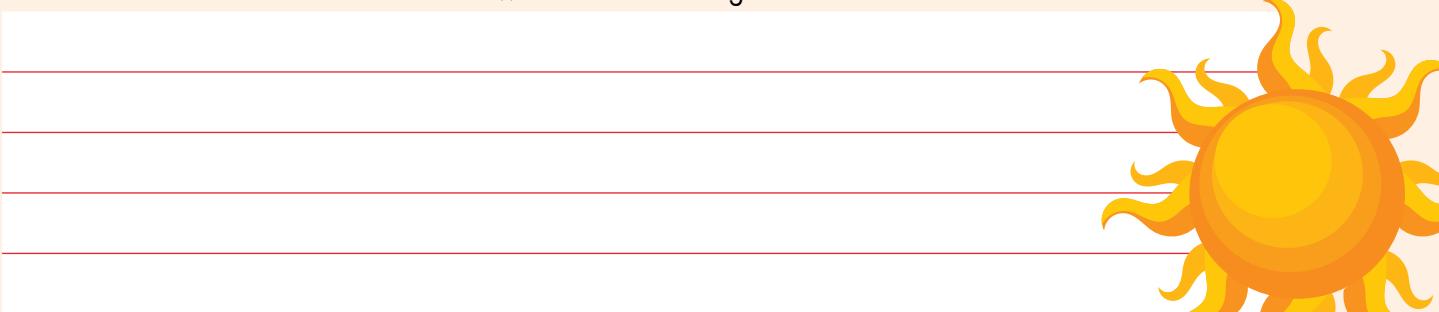
Kha ri ñwale

Zwino ñwalani phara nga tshiñwe na tshiñwe tsha izwo zwifanyiso ine khayo na vha ni tshi khou t̄alutshedza lushaka lwa mutsho. Ni nga kha di shumisa marñe a maipfi aya kha t̄halutshedzo yanu. Musi no no ñwala phara yanu ni if'he khonani yanu a vhale na u i lulamisa arali zwo tea.

Makole matswu, phenyo, mithathabo i sa f'eli, makole a a vinyukana, maratha madenyadenya a thothonya f'hasi, madumbu, phosho khulu, f'hasi hu a dzinginya, mvula i tou nga mbemba dza malabi, maya u vhudzula nga maanda mahulu

shango lo tswukuluwa nga buse, a hu tshe na hatsi, mulambo wo xa, mu f'hisu u no rwa mbilu, hu nukha buse, makoleni ho tou thaa, hatsi ho oma, duvha li tou nzirrr, mikulo yo oma

Duvha:

Kha ri nwale

Talelani masala a re kha phara iyi a no amba
nga mutsho.

Ndi mubvumbi wa mutsho. Ndi na lutamo lwa u kona u vhona makole na
mađumbu ndi nt̄ha makoleni.

Ndi khou tea u vhea khamera tshikhalani uri i nthuse u bvumba mutsho.

"Ho luga. Ndi nga vha thusa kha hezwo!"

"Ngoho? Vha do zwi kona hani u vhea khamera tshikhalani, nahone zwifanyiso zwi do humelisa hani ngeno
shangoni?"

"Kha ri thome nga u amba ngauri ni rumela hani tshithu tshikhalani tsha kona u dzula henengei tshi sa wi.
Kha ri lingedze u elekanya nga bola ya golofu. Khotsi anga vha kona nga maända u tamba golofu. Musi vha
tshi rwa bola i a tshimbila u ya kule nga maända. Fhedzi arali vha i rwa vhe nt̄ha ha ndunduma, i ya kule u
fhirisa. Arali khotsi anga vho vha vha tshi fana na Superman nga u vha na maända, vho vha vha tshi nga i
rwa ya ya kulesa, ya mona lifhasi!"

Kha ri nwale

Ńwalani mafhungo aŋu inwi muñe ni tshi shumisa masala aya.

ene

itshi

muñe

washu

tshanga

Kha ri nwale

Ńwalani mafhungo aŋu inwi muñe ni tshi shumisa maipfi a anomatopia.

khwalakhwasa

mbelengende

tshokotshoko

ngwinzhilingwinzhili

kumvuu

Anomatopia
ndi ipfi line la
shumisa na
mibvumo, li
edzisela mubvumo
mugede.

Mvumbo ya mutsho

Kha ri ambe

Talutshedzani khonani yanu nzulele ya mutsho ñamusi.
Hu khou fhisa, u rothola kana i khou na? Mutsho wa vhuria u fana na wa tshilimo?

Musi hu tshi fhisa ni ita nyito dzifhio tshikoloni tsha vhoiwe?

Musi hu tshi rothola ni ita nyito dzifhio tshikoloni tsha vhoiwe?

Thetshelesani mvumbo ya mutsho kha radio kana kha thelevishini, ni ðe ni ite mukumedzo wa mutsho kilasini.

Kha ri vhale

Namusi ni khou ya u vhala mepe wa mutsho.

Khii

- mutsho wa masana
- makole fhala na fhala na mvula
- makole fhala na fhala
- makole na mvula
- makole fhala na fhala na gambogo
- gambogo
- madumbu na mithathabo
- madumbu na mithathabo na mvula
- muya

MEPE WA MUTSHO

Duvha:

Kha ri nwale

Lavhelesani mepe wa mutsho ni fhindule mbudziso idzi.

Mutsho wa vunduni la hanu wo tou ralo zwa vhukuma?

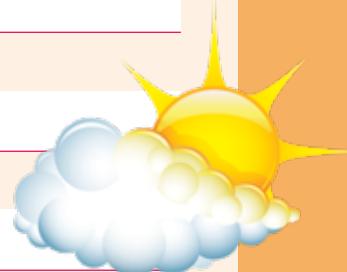
Mutsho wa mavundu marwe wo ima nga ndila ifhio? Linwe la mavundu li do vha li si na zwe zwa nwalwa ngauri ndi vundu la hanu.

Gauteng	
Limpopo	
Mpumalanga	
KwaZulu-Natal	
Free State	
Kapa Vhubvaduvha	
Kapa Vhukohela	
Kapa Devhula	
Devhula Vhukohela	

Vhathu vha Kapa Vhubvaduvha vha do ambara mini kha mutsho wo raliho?

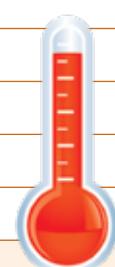
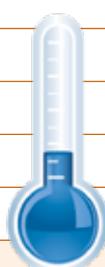
Ndi ngafhi hune ha vha na mutsho wavhudzi vhukuma. Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi ngafhi hune ha vha na mutsho u si wavhudzi na luthihi. Ndi nga mini ni tshi ralo?

Thempheretsha ya fhasifhasi na ya nthesa ndi ifhio vunduni linwe na linwe.

Vundu	Thempheretsha dza fhasisa	Thempheretsha dza nthesa
Gauteng		
Limpopo		
Mpumalanga		
KwaZulu-Natal		
Free State		
Kapa Vhubvaduvha		
Kapa Vhukohela		
Kapa Devhula		
Devhula Vhukohela		

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

U sedza mutsho lwa u fhedza

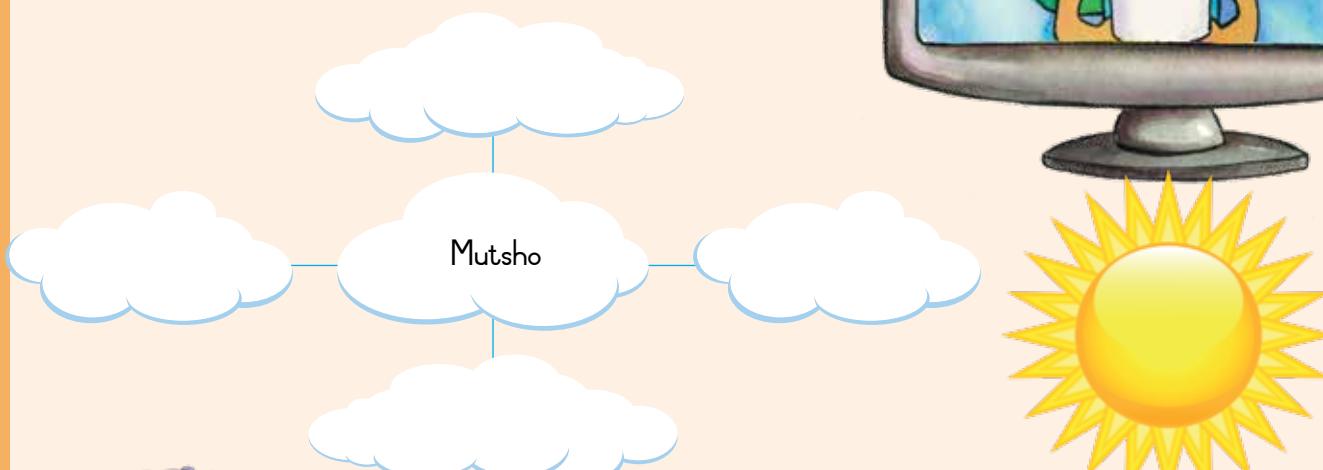
Kha ri nwale

Didzhieni ni tshi khou ya u vhiga mvumbo ya mutsho kha TV ni tshi khou shumisa mepe u re kha siatari la 64.

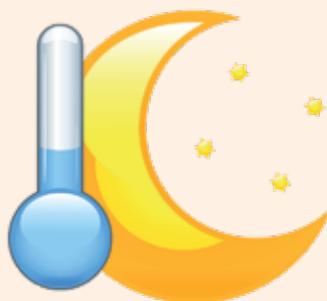
Nwalani zwine na do amba kha vundu liñwe na liñwe. Sedzani uri ni thoma ngafhi kha mepe – n̄tha kana fhasi? Madzina a mavundu ni do a nwala nga thevhekano ifhio? Zwidodombedzwa zwa mutsho ni do zwi nwala nga thevhekano ifhio?

Thomani nga u ita mepe wa mihibulo wa zwine na khou ya u vhiga.

Kha ri nwale

Zwino nwalanini mvumbo yanu ya mutsho. Humbelani khonani yanu a vhale.

Duvha:

Kha ri nwale

Tangedzelani liti ni talele lidadzisi fhungoni linwe na linwe. Bulani uri lidadzisi li ltalutshedza uri nyito i khou itwa nga ndila ifhio, i khou itiwa ngafhi, kana i khou itea lini.

Ndavhe o takuwa madautsha ngauri u khou ya kule .

Mvula ya mithathabo yo thoma vhusiku .

Phenyo na mithathabo zwa dzinginyisa fhasi lu shushaho.

Yo na duvha lothe mulovha.

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo ni tshi shumisa madzina a ngelekanyo (a khumbulelwa).

lufuno

vengo

vhuhali

tshivhiti

mvelaphanda

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo nga ipfi linwe na linwe.

kovhola (u posa nga matombo)

kovhola (ha riwana)

fhunga (u ita phosho)

fhunga (ha u ka vhuluvha)

thanga (ya nndu)

thanga (dza madini)

Musi ipfi lithi li na lhalutshedzo nnzhi li pfi ndi pholisemi.

Tsumbo khei:

Ho vha hu na guma lihulu la vhathu vho laho u vhonu metshe.

Na ita zwa u guma swigiri i lo ni lwadza.

Mutevhemuṭoli

NDI A KONA

u amba na nga lungano na u ita ḥitambwa ḥalwo	
u sikima na u vhala lungano	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama lungano	
u wana uri lungano lu amba nga mini ndo sedza ḥoho yalwo	
u topola alitheresheni na kushumiselwe kwa nyambahunzhi	
u ḥalutshedza uri zwifanyiso zwi khwathisedza kupfesesele nga ndila ifhio	
u wana mibvumo i no itwa nga zwipuka	
u buła mihumbulu	
u ḥalukanya kushumiselwe kwa zwičevhe	
u livhanya ḥalutshedzo dza mafurase na maipfi	
u shumisa tshati kha u pulanelu phara ya u ḥalutshedza	
u ḥwalulula mafhuno e kha maambelwa	
u vhumba mbudziso dzi tshi bva kha zwitatamennde	
u anetshela tshigwada tshičori	
u wana muhumbulu muhulwane, vhaanewa vhahulwane, he tshičori tsha bvelela hone na pfunzo yatsho	
u livhanga maipfi na ḥalutshedzo dzao	
u ḥwala phara ya u ḥalutshedza	
u livhanya maidioma na ḥalutshedzo dzao	
u ḥwala tshirendo tsha tshipuka ndi tshi shumisa mafanyisi	
u rera nga tshičori tshi re kha khathuni	
u nweledza tshičori	
u shumisa mepe wa mihumbulu ndi tshi pulanelu u ḥwala lungano	
u ḥuma mafhuno ndi tshi shumisa mačanganyi	
u shumisa madzina vhukuma vhuimoni ha masala	
u topola madzina zwao na madzinamaiti	
u ḥuma mafurase na ḥalutshedzo dzao ndi tshi vhumba mamethafore	
u talela maambahunzhi a re one	
u buła uri mafhuno ndi magarukela naa kana ndaela	
u ḥwalulula phara ndi tshi shumisa ndongazwiga dzone	
u ḥwala phara mbili ndi tshi shumisa mačumi	
u amba nga mutsho na kilima	
u vhala marīwalwa a no amba nga mutsho	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marīwalwa	

u ḥea phara ḥoho	
u livhanya maipfi na zwine a amba	
u ita mepe wa mihumbulu u no kwama mutsho	
u shumisa mepe wa mihumbulu kha u ḥwala phara dzi no amba nga mutsho	
u topola maiti na mafhambanyi mafhungoni	
u shandula mafhuno a vha kha tshifhinga tshi daho	
u ḥanganya mafhuno ndi tshi shumisa mačanganyi	
u saukanya zwifanyiso zwa mutsho	
u shumisa nyolo kha u sumbedza zwivhangi na mvelelo	
u shumisa nyolo kha u dubekanya mafhungomatsivhudzi	
u ḥwala phara dzo ḥisendekaho nga nyolo	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa homonimi	
u buła mihumbulu yanga	
u ḥwala phara ndi tshi buła mihumbulu yanga	
u topola madzinamaiti	
u livhanya zwifanyiso na zwithu	
u topola na u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa masala	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a anamatopia	
u thetselesa khasho ya mutsho na u ita muvhigo wanga nne muṇe	
u vhala mepe wa mutsho	
u fhindula mbudziso dzi no kwama mepe wa mutsho	
u bvumba mutsho	
u dzudzanya ḥiṇwalwa	
u topola maiiti na mačadzisi fhungoni	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa madzina a khumbulelw	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a re na mupelelo muthihi ngeno a tshi amba zwo fhambanaho	

Z

Thero ya 7 Zwitori zwa tshakatshaka

W

Zwitori Themo ya 3: Vhege dza 1 - 2

i

97 Vhukonani ho ganzhilaho 70

U amba nga u ñwala dayari.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitiori.
U ñalukanya lushaka lwa tshitiori.
U humbulela mafhungomatsivhudzi.
U baðekanya mafhungo na nzulele ine a vha khayo.

98 Tshiñwalwa tsha dayari tshanga 72

U livhanya maipfi na mafurase a maidoma na þhalutshedzo dza.

U sika mepe wa mihungulo wa u pulanela na u ñwala tshiñwalwa tsha dayari.

U topola madzina, maþaluli na maðadzisi mafhungoni.

99 U alavha magabelo a vhuhali 74

U amba na tshigwada nga mitambo ya ngomu zwifhañoni na ya nda.

U vhala luñwalo lu no amba nga u alavha u bva Kapa u ya Rio.

U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama phara.

U humbulela mafhungomatsivhudzi.

U tikedza phindulo dza mbudziso.

U livhanya maipfi na þhalutshedzo dza.

100 U davhidzana na Carven 76

U palanela luñwalo a tshi shumisa mepe wa mihungulo.

U ñwala luñwalo.

U shumisa masala vhuimoni ha madzina.

101 Nganeapfufhi 78

U amba nga muzika e kha tshigwada tshawe.

U ita ðitambwa la tshitiori.

U vhala tshitiori.

U livhanya maipfi na þhalutshedzo dza.

U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitiori.

U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama vhaanewa, thero na puloto.

102 U ñwalela mudifho 80

U ñwala luñwalo.

U dzudzanya luñwalo.

U ñwalulula phara a tshi dzenisa maðederanzi o teaho.

U paðula maipfi a bva madungo.

103 Ro vhuya tshikoloni 82

U rera nga u vula ha tshikolo e kha tshigwada tshawe.

n

g

o

m

u

U vha tshitiori tshi no amba nga u vula ha tshikolo.

U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitiori.
U ñwala manweledzo mapfufhi a tshitiori.
U bula muhumbulo wawe.
U humbulela zwithu.

104 U ñwala tsenguluso 84

U ñwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.
U topola ñefhungo na tshiñita mafhungoni
U vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa mafhungodavhi a nyimele.
U nanga ipfi li no yelana na ñfurase.
U vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.

Maríwalwa a tsivhudzo Themo ya 1: Vhege dza 1 - 2

105 Nngwe (Nngwekhulu/Thaiga) 86

Uvhala maríwalwa na faela ya ndivho ya nngwe.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama maríwalwa.
U tshimbidza maþo a tshi ðoda mafhungomatsivhudzi
U tikedza phindulo dza mbudziso.
U topola muhumbulo muhulwane na ndivho ya atikili.
U topola mbuno na mihungulo.
U fhindula mbudziso dza zwiterwa.
U ñalutshedza zwine jiidioma la amba.

106 Zwiñwe hafhu nga maríwalwambuno 88

U topola mbuno na mihungulo kha mutevhe wa zwi re ngomu.
U topola phambano vhukati ha mbuno na mihungulo
U ñwala nga phukha dza ðaka a tshi shumisa fureme.
U shumisa luambo lu sa moni.
U shandula mafhambanyi a vha pfanywa.

107 Muvhigo wa mafhungomaitie (nyusi) 90

U nweledza na u vhala atikili ya gurannda.
U ðadza khadi ya zwikoro.
U vhala atikili ya gurannda.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U tshimbidza maþo kha atikili a tshi ðala mafhungo a re mbuno.

U wana uri ndi phara ifhio i no nweledza atikili.

U wana vhushaka vhukati ha atikili na tshifanyiso.
U livhanya mafurase, maipfi na þhalutshedzo dza.
U livhanya mafurase.

108 U ita ndowendowe ya u ñwala muvhigo wa gurannda 92

U ñwala muvhigo wa gurannda a tshi shumisa fureme.
U ñuma mafhungo u itela u vhumba mafhungotserkani ndi tshi shumisa maðanganyi.

109 U gonya Table Mountain 94

U amba nga Table Mountain.
U vhala burousha i no amba nga Table Mountain.

110 Maríwe hafhu nga Table Mountain 96

U ñwala muvhigo nga table Mountain a tshi shumisa fureme.
U topola ñfurase la madzina, la litáluli na la ligadzisi.
U ñwalulula phara a tshi dzenisa maðederanzi.

111 Ri ya vhugalaphukha 98

U topola mbuno na mihungulo.
U vhala atikili ya magazini i no amba nga Iwendo Iwa Kruger National Park.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U topola mbuno na mihungulo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe.
U topola þhalutshedzo dza maidoma.

112 U tshimbila mukwitani 100

U ñwala muvhigo a tshi shumisa fureme.
U topola mafurase a thangeladzina.
U shumisa pholisezi.
U topola mafhungo a re na mamudi.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa nyambahunzhi (homonimi).

Vhukonani ho ganzhilaho

Kha ri ambe

Rerani ni kha zwigwada zwa vhoiwe.

Kha ri vhale

Ni na dayari? Arali ni nayo vhudzani tshigwada tshañu uri ngani ni na dayari. Arali ni si na, vhudzana tshigwada uri ndi ngani.

Vhalani tshitiori tshi no bva kha *Dayai ya ñwana ya Wimpy - Mashudu Mavhi* by Jeff Kinney

Lavhuña

Ho no fhelela vhege dzi no hovhelela mbili na hafu u bva tshee nne na khonani yanga ya mbiluni Rowley Jefferson ra lwa nndwa tswuku. U tou amba ngoho, ndo vha ndi tshi ri, zwa zwinovho, u do da o dzwinga mutshila, fhedzi a zwi athu itea.

Ngoho ndi ya uri zwi vho thoma u nndina, ngauri tshikolo tshi khou vula maduvha a si mangana, zwino arali vhukonani hashu ho tea u vhuelela tshikale, ndi khwiñe ri tshi t̄avhanya. Arali hu uri zwa nne na Rowley zwo fa, zwi amba uri vhuvhili hashu ro bva nga litswu, ngauri ro vha ro farana.

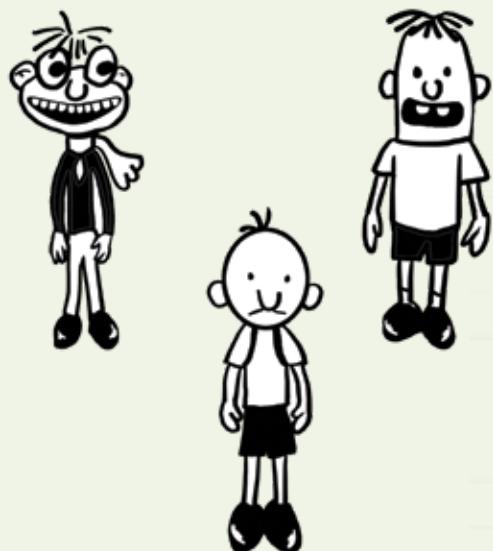
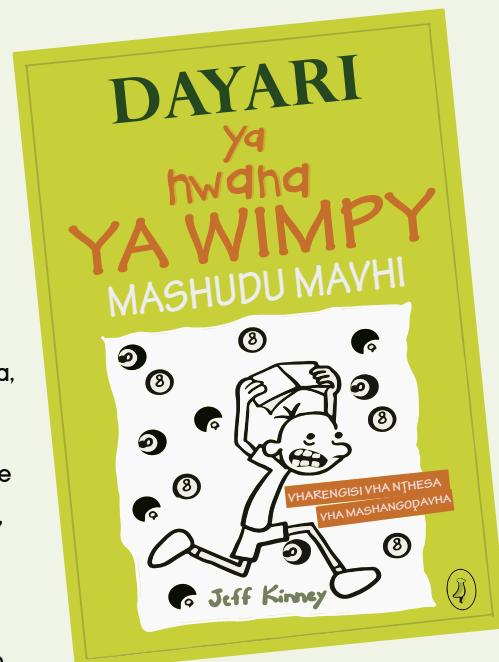
Zwino vhunga vhukonani hashu ho fela mbevha, ndi khou fanela u wana ñwe khonani. Tshi no khou dina ndi uri vhukonani uhu ndo vha ndo hu bvela biko, zwino a hu na we nda vhaledza uri a dzhene vhuimoni ha Rowley.

Vhathu vhane vha nga vha khwiñe nyana ndi Christopher Brownfield na Tyson Saunders fhedzi vha dina uri na vhone vha na vhutudzezudze havho. Ndo t̄wa na Christopher vhege dzi si gathi tshikolo tsho vala tshiitisi hu uri o vha e ene tshitangu tshanga kha vhunyunu. Christopher ndi khonani musi tshikolo tsho vala u fhira musi tsho vula kana ñwaha wothe. Tyson ndi muthu nahone vhuvhili hashu ri pfana na mitambo i no fana ya video, fhedzi u itisa zwiñeweho kha mariwe masia lune nda vhona zwi tshi nga nkondela u t̄wa nae lwa tshothe.

Muthu ane a si vhe na t̄hama ndi Fregley, fhedzi ndo mu vhonolola kale uri a nga si kone u vha khonani yanga ya mbiluni.

Fhedziha, a thi nga isi mbilu kule, Rowley ndi do mu lindela, huriwe a vhuya. Fhedzi, arali hu uri u phulusa vhukonani hashu zwi mbiluni yawe, kha vhilule.

Ngauri arali mafhungo a di dzula o rali, u do sala o tou t̄huruu buguni yanga ya nganeavhutshilomuñe ine nda khou ñwala.

Duvha:

Kha ri nwale

Mañwalwa aya a bva kha tshiñwalwa tsha dayari. Nwalani zwithu zwivhili zwi no sumbedza uri nangoho a bva kha dayari.

Ndi mbilahelo ifhio khulwane ine muñwali a ambesa ngayo dayarini iyí?

Greg, muñwali wa dayari, o vha e na muhumbulo wa uri Rowley u do ða a humbelo pfarelo fhedzi ha vhonali. Ni vhona u nga ndi nga mini Rowley a tshi tea u humbelo pfarelo kha Greg?

Greg u amba nga vhathe vhane vha nga vha khonani dzawe fhedzi a vhona zwi sa konadzei. Ndi nga mini a sa tamí vhukonani navho?

Mañwalwa aya ndi a fomaña kana a inifomaña? Bulani uri ngani?

Ni vhona u nga zwi ðo fhela nga mini kha Greg? Nwalani phara ine ya nga vha tshipida tsha tshiñwalwa tsha dayari ya Greg.

No no vhuya na t̄angana na thaidzo ya u lwa na khonani yanu ya mbiluni? Nwalani phara ni tshi amba uri ho bvelela mini.

Tshiñwalwa tsha dayari tshanga

Kha ri ñwale

Talani mutalo ni tshi livhanya mafurase a no bva
kha phara iyi na zwine a amba.

o dzwinga mutshila
u vhuelala tshikale
ro bva nga litswu
ho fela mbewha
a thi nga isi mbilu kule
u do sala o tou ñthuruu

a thi nga vhilaheli
u do ñaniwa
u luvhelela
u fana na kale
ri songo wana tshithu
ho fhela

Ni khou ya u ñwala zwiñwalwa zwa dayari zwi re na tshivhalo,
ni tea u zwi pulanelia ni sa athu zwi ñwala.

Ni khou ya u ñwala nga mafhungo a maðuvha mararu. Tshiñwalwa tsha u thoma
tshi kwama vhukonani he ha tshinyala; kha tsha vhuvhili ni ño ñwala uri no ñipfa nga
ndilade; kha tsha vhuraru ni ñwale uri ni ño ita mini nga haya mafhungo. Ni songo
hangwa u ñwala ñuvha kha tshiñwalwa tshiñwe na tshiñwe.

Itani mepe wa mihibulo wa u pulanelia zwiñwalwa zwa dayari zwañu.

Zwiñwalwa zwa dayari

Duvha:

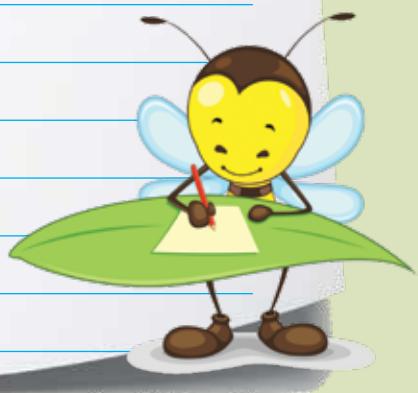

Kha ri nwale

Shumisani mepe wa mihibulo kha u riwala zwiñwalwa zwa dayari. Musi no no fhedza u riwala zwiñwalwa zwanu, humbelani khonani a zwi sedzuluse na u zwi dzudzanya arali zwo tea. Ni kone u zwi riwalulula nga vhudele kha siatari ili.

Handwriting practice area with five rows of blue horizontal lines for writing.

Kha ri nwale

Vhalani mafhundo aya. Fhungoni jiñwe na jiñwe tangedzelani dzina, ni talele litaluli na u swaya lidadzisi nga muvhala wa tada.

Themo ntswa i do thoma zwenezwino.

Khonani yanga ya mbiluni yo sala hayani.

Fregley wa miswaswo u tshimbila nga u ongolowa.

Rowley u tea u swika nga u tavhanya.

Nndwa ya Greg ya u tou thoma yo vha ya tshifhinga tshilapfu.

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

U alavha kha magabelo a vhuhali

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga mitambo ya ngomu zwifhatoni na ya nn̄da.

Ambani nga tshañu nga mitambo ine ra tamba nt̄ha ha mavu na ya madini.

Ni nga alavha nga yathi? Bulani uri ngani.

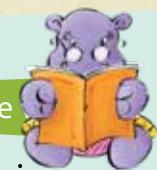
Ni vhona u nga ndi vhukoni vhufhio hune na tea u vha naho uri ni alavhe nga yathi?

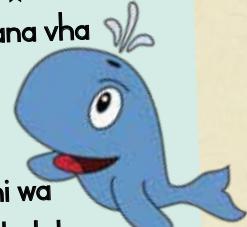
Ha Alba

Miñwaha miraru miñwe na miñwe hu vha na mbambé ya Cape u swika Rio. Nne ñariñwaha ndo shela mulenzhe ndi kha iñwe ya dziyathi! A thi tsha ñivha uri ndo vhuya nda ni vhudza naa, makhulu wanga vho vha vhe mureakhovhe, khotsi anga ndi muñhati wa zwikwekwete (mikhumbi). Zwikwekwete zwe ñi dzula zwi tshipida tsha vhutshilo hanga. Musi ri tshee vhatuku ro vha ri na dinzhi (tshikepe tshituku tsha raba) khotsi anga vha tshi ri isa Zeekoeivlei ngayo. Linwe ñuvha nda vhona vhana vha tshi khou alavha vhe vhothe. Nda zwi vhona uri arali avha vhana vha tshi kona u alavha na nne ndi nga zwi konavho.

Kha rivhale

Vhunga zwino ndo no aluwa nahone ndo khwañha muvhili, ndi vho dzhena mutatisanoni nahone ndi khou wina vhunzhi hayo. Fhedziha, musi mukaputeni wa yathi i re mutatisanoni wa Cape u swika Rio a tshi mpfounela uri na nne ndi yevho, a tho ngo kholwa shudu langa ja phele! Mutatisanu uyu wo vha u wone wa matħakkeni a vhutshilo hanga!

Nahone ndo ñiphiña vhukuma! Ñuvha na ñuvha ho vha hu sa kundwi u vha na tshiñwe tshithu tshi no takadza. Ro vhona na vhana vha dolofini na khovhe nnzhinnzhi dzi no fhufha. Vhuriwe vhusiku heneħha, dza ña dzi nnzhinnzhi dza ita na u ri phamasa, wa sokou pfa – phaa!

Ndo lwasawa nga tsilingwane ya lwanzhe luthihi fħedzi – nga ñuvha ja u thoma – nahone ndi luthihi fħedzi he nda pfa ndo tshuwa, musi wa madlumbu a no tatisa, magabelo a masongesonge – a tshi lingana na nn̄du ya zwitizi zwivhili.

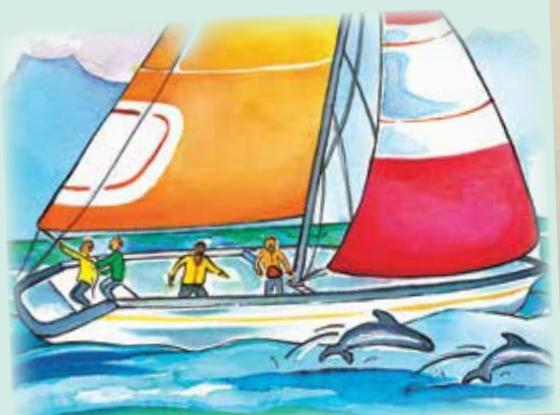
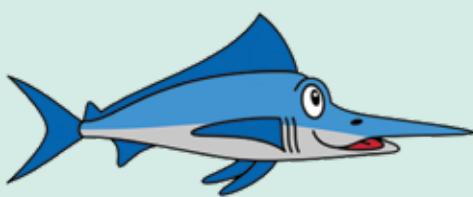
Yathi yashu yo vha ya vhuvhili kha u swika Rio De Janeiro nahone ro vha ro pfuka ñanzhe nga maduvha a fumiñhanu.

Ndo pfa zwi tshi nt̄ungufhadza musi ri tshi vhuya hayani ngauri ho vha hu hone u tħoħħela ha u ñiphiña. Fhedziha, ndo pfa ndo takala uri ndi khou dovha haf'hu u vhona mavu.

Zwino naho ndi ngomu ndi tshi khou ita ndugiselo dza mutatisanu wa Vhugwena ha Lifhasi, ndi na lutamo lwa uri ri – ño dovha ra vhonana hu si kale.

Nga mbilulufuno

Carven

Duvha:

Kha ri nwale

Mučatisano wa u bva Cape u swika Rio u farwa lungana?

Mučatisano uyu u a takaleleswa? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi ngani Carven o ita zwa u alavha?

Carven ha tsha elelwa uri o vha e mungafhani musi a tshi dzhena mučatisanoni uyu. Ni vhona u nga o vha e na minwaha mingana?

Carven u a kona u alavha? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi mučatisano uflio we wa vha wone tshiga tshihulwane vhutshiloni hawe?

Ndi zwiflio zwivhili zwi takadzaho zwo iteaho musi e kha yathi?

Lučwalo ulu ndi lwa fomača kana ndi lwa inifomača? Bulani mbuno tharu dza u tikedza phindulo yanu.

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi o swifhadzwaho e a shumiswa kha lučwalo lwa Carven na tčhalutshedzo dza. Nwalani maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yanu.

mathakheni	tshiuludzani	nthanthha	tshivhindini	honehone
masongesonge	kukumuwa	thivha	magabelo mahulu	tita
tzalingwane	dakalo	silingwa	tsinyuwo	lu <small>č</small> walu <small>č</small> wa
mu<small>č</small>atisano	khanedzano	mpho	khaedu	mbambe

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Didzhieni hu inwi Alba. Nwalani luñwalo ni tshi fhindula Carven. Vhudzani Carven luñwaloni lwañu uri no ɏulutshela u mu vhona khathihi na u pfa zwa lwendo lwawe. Mu vhudzeni zwe na vha ni tshi khou ita musi o fara lwendo, tsha u fhedza, ni mu vhudze nga inthaviyu ya radio na TV ye na mu lugisela uri a ite musi a tshi swika hayani na zwine a tea u elekanya a tshi dilugisela inthaviyu.

Ni songo hangwa uri luñwalwo ulu ndi lwa vhukonani lune maipfi aŋu a si tee u vha a fomała.

Thomani nga u pulana luñwalo lwañu. Musi no no lu pulana, humbelani khonani yañu a ni thuse u lulamisa arali zwo tea. Ni kone u lu nwala nga vhudele buguni iyi yañu ya u shumela.

Duvha:

Nwalululani mafhungo aya. Nwalani masala a re one vhudzuloni ha maipfi o talelwaho nga fhasi. Shumisani masala a re afho fhasi.

vhone

ri_ne

yone

Vho Kaput_{en}i Petersen vho humbula uri Vho Kaput_{en}i Petersen vha nga wina mutatisano wa Cape u swika Rio.

Ndo pholisha mikungelo ya mavothi ya burasi, mikungelo ya mavothi ya burasi ya penya.

Ndo t_{ang}ana na Samson ngei Yathini nahone Samson ndi a mu takalela vhukuma.

Samson na n_{ne} ro t_{anz}wa phulethi sa izwi Samson na n_{ne} ro vha ri tshi khou shuma khishini.

Ndo ita na u kwama mme anga uri mme anga vha si _{le} mbilu nga n_{ne}.

Kha ri ambe

Bo-Kaap ndi ngafhi? Arali ni sa hu divhī, vhudzisani mudededzi wañu kana ni ye laiburari ni wane uri ndi ngafhi. Ni a pfana na muzika? Ndi muzikade une na pfana na u u thetshelesa kana u u lidza?

Ni vhona u nga ndi mafhungo mahulwane u isa phanda na pfunzo musi no no phasa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Ni khou tama u guda mini musi no no phasa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Musi no no vhala tshiṭori tshi re afho fhasi, itani litambwa latsho ni kha tshigwada tshañu. Nangani uri ndi tshipida tshifhio tsha tshiṭori itshi tshine na do tshi shumisa. Ni elelewe u livhanya matō na vhataleli khathihi na u shumisa nyelekanyo musi ni tshi khou tamba litambwa ili. Ni songo hangwa u sumbedza zwiitea zwi no bva tshiṭorini zwi tshi tevhekana nga ngona.

Vho Banjo vho vha vhe munna mulapfu, musekene vha vala litswu na mavhudzi matshenatshena. Dzina lavho la vhukuma ndi James John McCloyd. Khotsi avho na makhulu wavho vho vha vhe vhaalavhi ngeno mme avho vho vha vhe wa malofha a Malay.

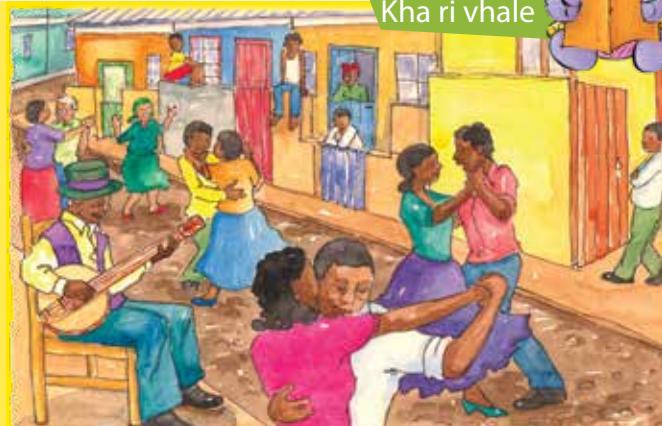
Vha ha McCloyds vho vha vha tshi dzula nduni ya kamara tharu ngei Chiapinni Street kha la Bo-Kaap. Musi khotsi a Vho James vhe Iwanzheni, mme avho vho vha vhone vhe vha tshimbidza zwithu afha hayani khathihi na u vha na vhutanzi uri nwana wavho James a dzule o kuna, e na mutakalo wavhudji nahone e na dakalo na uri a ye tshikoloni misi yothe.

Musi Vho James vha tshee muṭuku khotsi avho vho vha rengela banjo. Lo vha li na thoho ya tshipulumbu na mukulo mulapfu na vhutale vhuna. Tshifhinga tshothe musi khotsi avho vha tshi vhuya Iwanzheni vho vha vha tshi vha gudisa u lidza banjo.

Mafheleloni a vhege, tshitshavha tsha vhatu vha si vhanzhivhanzhi tsha Malay tsho vha tshi tshi kuvhangana. Ho vha hu tshi tshiniwa na u imba nahone James o vha a tshi lidza banjo lawe. O fhedza o no vha muimbimulidzi a no mangadza. Musi a tshi thoma u lidza na u imba vhatu vho vha vha tshi sala vho akhamala na u katea lwe musi a tshi fhedza vha vhandza zwanda na u vhidzelela vho takala.

Musi vhe na miñwaha ya fumimbili, vhatu vha thoma u vha vhidza nga dzina la Banjo lwe vhutshilo havho hothe vha divhīwa nga lenelo dzina la Banjo. "Musi ndi tshi phasa tshikoloni tsha nttha, ndi do ya u dzhena yunivesithi," vho vhudza mme avho ngauralo. "Ndi khou todou vha na digrii ya muzika."

Fhedziha, vha mbo welwa nga khombo. Khotsi a Banjo vha mbo di lovha lwe a vho kombetshedzea u ya u shuma uri a thuse mme awe. Mme aweho na vhone vha lovha. Banjo a humbula u ya u shuma Iwanzheni. A vhulunga tshelede a didowedza u lidza banjo lawe arali tshifhinga tshi tshi tenda. O vhuya hayani ho no fhera miñwaha mitanu, a fhedzisa Gireidi 12 yawe sentharani ya pfunzo ya vhaaluwa a kona u ya yunivesithi u ya u guda zwa muzika.

Kha ri vhale

Duvha:

Musi a tshi khou dzhena henefha, o funza vhathu muzika khatihhi na u gudisa vhahulwane na vhaṭuku u ḥwala. Bvumo ḥawē na u funiwa hawe zwa phadala na shango loṭhe lwe vhathu vha bva thungo dzothē vha tshi da uri a vha funze.

Banjo o wana digirii yawe ya muzika musi e na miñwaha ya furaru. O vha o gudela zwa kaṭara ya kilasiki fhedzi banjo lo di dzula li tshone tshilidzo tshave tshire a tshi funesa. O vha a tshi gonya n̄tha ha thavha ya Signal Hill a tamba banjo ḥawē o dzula hatsini vhudaladala. O lovha e na miñwaha ya fuṭahembili – o takala na u fushea.

Talani mutalo ni livhanye maipfi o swifhadzwaho na zwine a amba. N̄walani maipfi o swifhadzwaho dikishinarini yanu.

Kha ri ḥwale

vala
misi yoṭhe
akhamala
katea
khombo

u ṭalela wo atama mulomo
u dzhiea
anzela
tshiwo
muvhala wa lukanda

Kha ri ḥwale Vhalani phara iyi hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Muhali kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi?

Ndi nnyi ane a khou anetshela tshit̄ori itshi? Tangedzelani phindulo yanu afho fhasi.

Banjo Mme avho Muthu wa vhuraru – muñwe muthu we a vha a tshi ḫivha Vho Banjo

Bulani uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Tshit̄ori itshi tshi khou bvelela ngafhi? Muñwali o kona u ola afho fhethu ha tshila? O zwi kona hani?

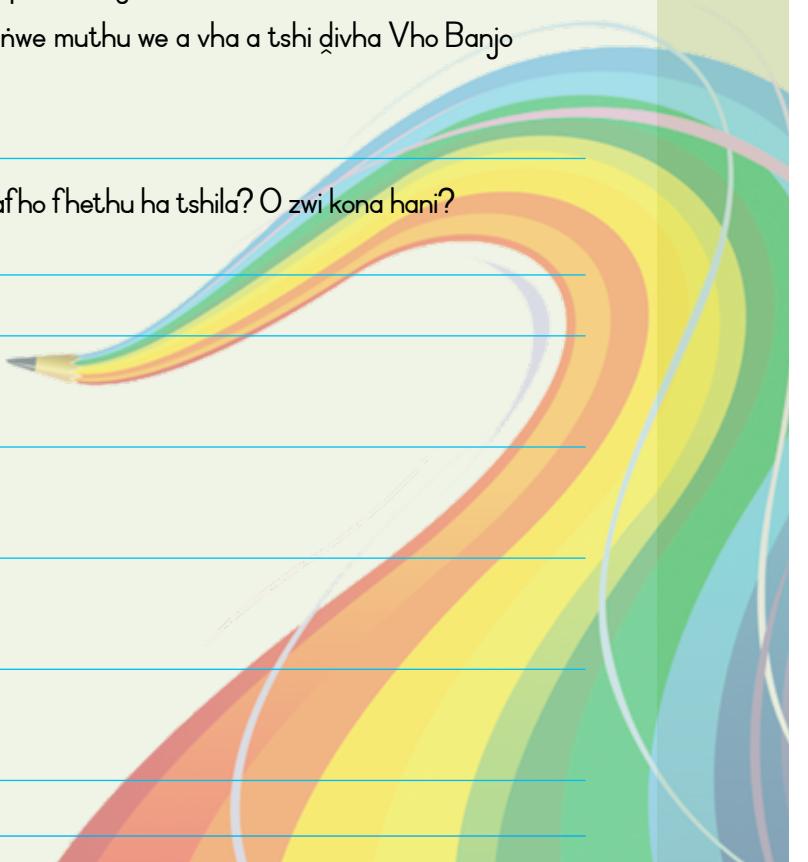
Puloto ya tshit̄ori itshi ndi ifhio? Hu bvelela mini?

Hu na khuḍano kana u kondelwa hufhio? Hu na thasululo?

Bulani uri muhali u ponya hani kha zwi kondaho.

No ḫiphina nga tshit̄ori itshi? Bulani uri ngani.

Neani tshit̄ori itshi ḫhoho.

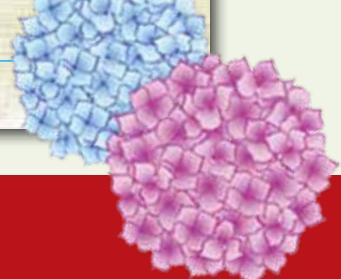
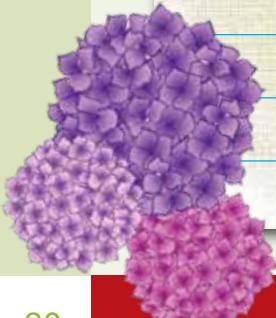
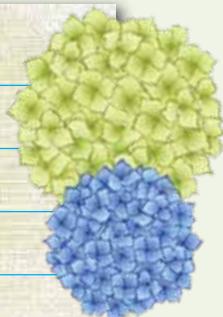
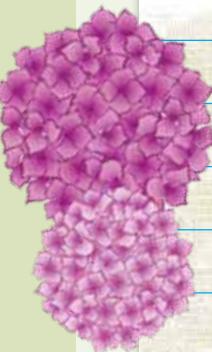
Kha ri ñwale

Humbulelani uri Vho Banjo vho ni fundedza muzika kalekale nahone no fhedza no no vha khonani khulu. Musi vha tshi lovha, no humbelwa uri ni ñwalele vha lushaka lwa havho luñwalo ni vha ḥalutshedze zwivhuya zwe Vho Banjo vha ni itela. Ñwalaniha luñwalo ulwo. Musi no no lu ñwala, humbelani khonani yanu a lu whale khathihi na u ita ndulamiso arali zwo tea.

Kha phara ya u thoma, bulani u pfa hañu vhutungu nga u lovha havho.

Kha phara ya vhuvhili, zwi vhe khagala uri Vho Banjo vho ita zwifhio zwe zwa ita uri vha vhe muthu wa tshipentshela kha inwi na kha vharwe vhathu.

Kha phara ya u fhedza ni ambe nga zwe vha phetha vhutshiloni na uri ndi ngani tshitshavha tsho xelewla.

Duvha:

Kha ri nwale

Shumisani mabulaf'hethu a re af'ho f'hasi kha u f'chedzisa maf'hungo.

seli phanda fhasi kule ngomu tsini nthā

Vho Banjo vho vha vha tshi dzula f'halā Bo-Kaap musi ro no wetshela [red box] ha mulambo. Vho vha

vha tshi kuvhanganya vhathe vha tamba banjo vho dzula [green box] havho [blue box] ha muri.

Vho vha vhatshiyathavhani vha dzula [pink box] ha hatsivhatshikhoulidzabanjolavho. Tshiñwetshifhinga

vho vha vha tshi lidza vhe nga [orange box] holoni ya yunivesithi. Yunivesithi yo vha i [purple box] na

ngade dza Krischenbosch. Ho vha hu tshi da vha [teal box] na vha tsini.

Kha ri nwale

Nwalululani phara iyi ni dzhenise malederedanz he zwa tea.

vho bonjo vho vha vha tshi dzula kapa vhukovhela chiapinni street kha ja bo-kaap. dzina lavho ja vhukuma
lo vha li james john mccloyd nahone mme avho vho vha vhe vha malofha a malay. vho banjo vho vha vho no
aluwa vhukuma musi vha tshi ya u guda pfunzo dza muzika yunivesithi. f'chedziha, vho vha vha tshi kha
dipfana na u tamba banjo lavho vhe signal hill.

Kha ri nwale

Thukukanyani maipfi aya a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: tshi/su/su: madungo mararu

funiwa	phadalalala
digirii	funesa
vhudaladala	futahembili

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Kha ri ambe

Ni dipfa hani musi no vhuya tshikoloni? No takala kana no sinyuwa?
 Ni dipfa hani ni kīlasini ya mudededzi muswa?
 No lavhelela zwifhio nga maanda?

Kha ri vhale

Lo vha li duvha la u thoma ro vhuya tshikoloni. Nwedzi wothe ro diphiña musi tsho vala.
 Fhedzi Lily, Zack na Khal a vho ngo dinalea nga u vhuya hashu. Vho vha vho takala na zwikunwane.

Vhuraru havho vha ima luvhandeni lwa u tambela vha lavhelesa u mona na tshikolo. A hu na tsho shandukaho. Phuraimari ya Hudson Park i tshee yo rala.

Zwifhatō zwayo ndi zwa kale zwa burauni. Vhupakamimodoro hutuku ho dala nga mimodoro ya vhadededzi. Daka li re murahu ha luvhande lwa u tambela li tshee lo dombela nga vhudala halo sa nga misi. Luvhande lwa u tambela lwo talwa mitalo lwo lindela metshe wa u thoma wa bola ya milenzhe wa themo ya u thoma.

"Metshe u khou thoma nga bureiki ya u thoma?" hu vhudzisa Lily.

Zack na Khal vha tenda nga tħoho.

Zack o vha e mupfufhi a dovha a vha tshihwimbi, e na mavhudzi mapfufhi. Khal o vha e mulapfu a dovha a vha na tshifhatuwo tshisekene.

"Yoo, ndi tou ri ri thoma lini," ndi Zack a no ralo.

"Na nne," hu qadzisa Khal.

Lily a sukumedzela mavhudzi awe kule na khofheni. "Ndi kale ri sa athu tampa bola," a mbo ralo.

Ndi ngoho, ho vha hu kale. Kale vhukuma.

Tshikolo tshavho tsho vha tshi vhukatikati ha dorobo. Tshitentsi tsha tshikolo tsho vha tshi tshi nga thiraengele i re na bada i no tou suvha nga zwiendedzi kha lithihi na zwiporo kha aya marwe masia.

Zwidimela zwi unga zwi tshi fhira duvha na duvha.

Tshipida tsha dorobo tshine Lily na vhariwe vha bva khatsho tsho tsitsikana nga zwifhatō lune a huna fhethu ha midavhi ya u tambela. A huna mudavhi wa bola ya milenzhe. Fhethu hune vhana vha nga tampa hone bola ndi henefha tshikoloni fhedzi.

Zack a vhudzisa, "Hee vhanna, Goloi ntswa ya 4×4 no i vhona?" Maddie, khonani khulu ya Lily a mbo vhidzela, "Ndi ya havħala – mudededzi washu muswa! Hone no vha vhona?"

Vhothe vha dzungudza dzithoho.

"Vha tea u vha vhe muthu wa zwithu arali vha tshi tshimbila nga 4×4 ," ndi Zack a no ralo, tsimbi ya mbo di lila.

Duvha:

"Ri do zwi pfa thabeloni," hu amba Lily. "I do thoma hu si kale."

Khonani idzi mbili dza mbo livha thabeloni dzo dala fulufhelo la themo ntswa na mudededzi muswa.

(Nga Tom Palmer)

Vhalani hafhu tshitiori tsho nwalwaho nga Tom Palmer. Nwalani thoho yatsho.

Khonani idzi nna dzi pfana na u ita mini dzoth?

No vhuya na tamba bola musi tshikolo tsho vala? Bulani uri ngani?

Avha vhana vha dzula tsini na zwiporo zwa tshidimela. Ndi nga mini ni tshi vhona u nga nzulele iyi yo vha kondisela vhutshilo?

Ni vhona u nga zwe vha zwi tshi lelutshela vhana u kona u thetshelesa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Lily, Zack na Khal vho vha vho fhambana nga ndila dzifhio?

Nwalani manweledzo a tshitiori itsi nga mafhungo a no swika mararu.

Vhana vho vha vho lavhelela u tangana na mudededzi wavho muswa. Ni vhona u nga mudededzi uyu o vha e muthude?

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

U ñwala tsenguluso

Kha ri ñwale

No humbelwa uri ni ñwale tsenguluso ya bugu ya Tom Palmer. Ñwalani tsenguluso yanu fhasi ha òhoho dzi tevhelaho. Musi no no fhedza u i ñwala, humbelani khonani yanu a i dzudzanye.

TSENGULUSO YA BUGU

Tshitɔri tshi amba nga

Avha vhana vhaṇa vha diphiṇa nga

Ndo takalela/a tho ngo takalela tshitɔri itshi ngauri

No tea/a no ngo tea u vhalala iyi bugu ngauri

Kha ri ñwale

Talelani ñefhungo na tshiitwa mafhungoni aya.

Avha vhana vhaṇa vha pfana na u tamba bola.

Vhadededzi vha paka mimodoro yavho kha vhupakamimodoro hułuku.

Mudededzi muswa u tshimbila nga 4×4 .

Vhana vho ya thabeloni vha tshi tou bva u swika tshikoloni.

Vhana vhothe vha dzula tsini na tshiporo tsha zwidimela.

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhungo a inwi muñe ni tshi shumisa maipfi aya.

itshi

tshila

aya

ala

Duvha:

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a nyimele (a nzulele) a
tevhelaho. Shumisani maipfi a re zwitangeni.

Fhungo li re na fhungodavhi la
nyimele (nzulele) li pfì ndi fhungo
la nyimele (nzulele). Fhungodavhi la
lushaka ulu li nga thoma nga arali
kana tenda.

Tsumbo:

Zwimela zwi do fa (sheledza)

Zwimela zwi do fa arali na sa zwi sheledza.

Tsumbo: Nowa i do nnduma arali nda
sendelesa tsini nayo.

Nowa i do nnduma tenda nda si
sendelesa tsini nayo.

Vha na vha nga si kone u tamba bola (valwa)

Zack ha koni u shuma mbalo (thusiwa)

Vhana a vha nga phasi mulingo (vhala)

Tenda tshikolo tsho vula (tamba)

Luvhande lwa u tambela lu a qala thophe (nesa)

Kha ri nwale

Nangani ipfi lo teaho linwe na linwe la mafurase aya.

zwino

ngauri

murathu

vhunga

tshihadu

Vhumonolodzi ndi u
shumiswa ha maipfi
manzhi vhudzuloni ha
ipfi lihihi.

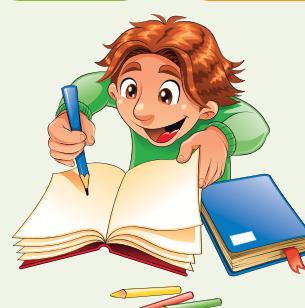
nga tshino tshifhinga

hu si na u twa ri tshi monamona

sa musi zwo di vhonala

tshiitisi ho vha uri

we nda mama nda mu siela

Kha ri nwale

Vhekanyani maipfi aya nga thevhekano ya alifabethe.

sokou	sanda	senga	senenga	sika	soma
sema	sola	suka	sunda	shela	sale

Nngwe (Nngwekhulu/Thaiga)

Kha ri ambe

No no vhuya na ya vhugalaphukha kana zuu? Talutshedzani tshigwada tshanu nga vhugalaphukha kana zuu. Ambani nga phukha dza daka dze na dzi vhona.

Ndi nnyi ane a nga kunda kha ndau na nngwe? Arali hu uri zwi langwa nga saizi, nngwe i nga kunda. Hezwi zwi itiswa ngauri nngwe ndi dzone khulwanesa kha lushaka lwa zwimange. Dzi a kona u aluwa dza zwika kha mithara dza 3,5 nga vhulapfu (vhunavha) nahone dzi a kona u lemela 304 kg. Nngwe a dzo ngo tou hula fhedzi, dzi dovha dza vha na luvhilo. Dzi a kona u gidima nga luvhilo lwa 64 km nga awara kha tshikhala tshipufufi nahone dzi a kona u fhufha mithara dza tahe dzi tshi tou buđa. Hezwi zwi amba uri dzi a kona u lavhuwa nga ndila i no of hisa. Muthu a nga ri mavhanda aya mahulu, a luvhilo, a dovha a of hisa ha lili thuso uri a kone u tshila, a a lila. Nngwe ndi buka li re khomboni ya u thothela.

Nngwe dzi nga thothedzwa nga vhathe nga ndila mbili: u zwima; na u tshinyadzwa ha mahaya adzo.

Nngwe dzi zwimelwa mikumba yadzo na miňwe mirađo ya mivhili yadzo, zwothe hezwi ndi zwa mutengo muhulu. Vharhwe vhathe vha Tshaina na marhwe mashango a Asia vha na lutendo lwa uri miňwe ya mirađo ya nngwe i a thusa kha dzilafho. Nngwe dzi a zwimiwa sa mutambo. Zwi amba uri vhazwimi vha dzi zwimela u dimvumvusa na u dikhoda musi vho no dzi

vhulaha.

Vhathe vho dovha hafhu vha tshinyadza mahaya adzo – fhethu hune dza tshila hone. Nngwe dzo vha dzi tshi wanala u thoma Turkey u swika mukanoni wa vhubvađuvha wa Russia. Fhedzi zwino vhunzhi ha nngwe hu vho wanala fhedzi kha zwihođozwhodo tshipembe na tshipembevhubvađuvha ha Asia. Hezwi zwi khou itiswa ngauri vhathe vho fhata dzidorobo, dzidorobofulu na bada fhethu he nngwe dza vha dzi tshi tshila hone. Tshiřwe tshiitisi ndi u hađiwa na u tupukanyiwa ha daka vhathe vha tshi ita masimu, nahone ho no vha na migodi fhethu hunzhi.

Nngwe dzi toda vhupo vhuhulwane ha u tshila khaho. Nngwe nthihi ya nduna i lila tshikhala tshi no swika 100m² ngauri nngwe dza daka ndi nzwimahaya nahone dzi tshimbila dzi dzothe. Hezwi zwi amba uri a dzi koni u tshila na dziriwe phukha fhethu huthihi. Ngauri dzi toda fhethe ho ačamaho, zwi a kondā uri vhatseledzo ya mupo vha kone u wana shango lo linganaho ja u tshela nngwe. Sa u lingedza u tsireledza nngwe, dziriwe dza nngwe dze dza bebwā dzo valelwa dzo diswa Afrika. Tshipembe he dza vhuedzedza dakani.

Kha ri vhale

FAILI YA NDIVHO

- Vhana vha no swika hafu vha nngwe a vha tshili u fhira miňwaha mivhili.
- Vhana vha nngwe vha latelwa nga vhomme musi vhe na miňwaha i no swika mivhili.
- Tshigwada tsha nngwe ndi "tshikhuvhugu".
- Nngwe dzi a koni nga maanda u bambela nahone dzi nga bambela tshikhala tshi no swika khilomitha dza rathi.
- Nngwe tshena a dzi anzi u vha hone. Dzhini i no ita uri dzi vhe tshena i wanala kha I ya dza 10 000.
- Nngwe i anzela u zwima i yothe, vhusiku.
- Musi dzi tshi zwima, dzi kona fhedzi u ponda lwa 10% fhedzi kha u zwima hothe.
- Nngwe dzi a kona u lavhuwa mithara dza tahe hu si na vhuleme.
- Hu na nngwe dzi re zwifubo midini u fhira dzi re dakani.

Kha ri nwale

Tshimbidzani mađo (u sikima) kha phara iyi na mafhungo a re kha faili ya ndivho uri ni kone u fhindula mbudziso idzi.

Nngwe dzi aluwa u swika ngafhi?

Dzi lemela tshileme tshingafhani?

Dzi gidima nga luvhilode?

Duvha:

Nngwe ya nduna i ḥoda fhethu hungafhani uri i kone u tshila?

Vhana vha nngwe vha lat̄elwa vhe na miñwaha mingana?

Vhalani phara iyi nga vhuronwane ni fhindule mbudziso idzi.

Nwalani zwiitisi zwivhili zwa u zwimiwa ha nngwe.

Ndivho khulwane ya uri muñwali a ñwale atikili iyi ndi if'ho? Itani thiki kha phindulo yanu.

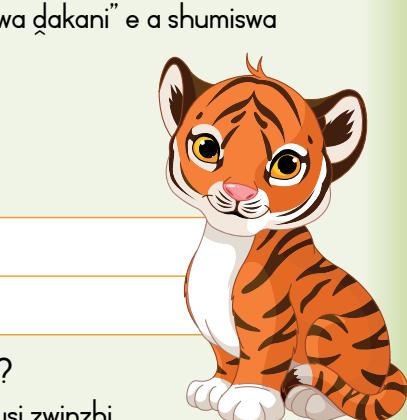
- U vhudza vhathe mafhungomatsivhudzi a no takadza a no kwama nngwe.
- U ḥut̄uwedza vhavhali uri vha thuse kha u tsireledza nngwe dza l̄ifhasi.
- U ḥalutshedza vhathe uri ndi nga mini nngwe dza l̄ifhasi dici khomboni ya u ḥothela.

Ndi nga mini haya ha nngwe ho ngalangala ngaurali?

Nngwe dici zwimelwa mini?

Ndi nga mini zwi tshi kond̄a u tsireledza vhupo ha nngwe dza ḫaka?

Ndi tshifhio tsha zwitatamennde izwi tshire tsha vha muhumbulo?

- Nngwe dici a aluwa dza swika kha vhulapfu (vhunavha) ha futhi dza fumithihi.
- U phulusa nngwe dza ḫaka zwi na ndeme.
- Vhathe ndi vhone vho fhungudzaho tshivhalo tsha nngwe shangoni.

Ndi mutualadzi uf'ho kha i tevhelaho u no ḥalutshedza zwavhuđi maipfi a "vhuedzedza ḫakani" e a shumiswa kha phara ya u f'chedza ya atikili?

- U phulusa phukha nga u dici vhea zuu
- U dzhia phukha dze dza bebelwa zuu dza humela muponi

Ḥalutshedzani liidioma li no ri: "mutengo muhulu".

Ndi zwifhio kha zwi tevheleho zwe zwa ḫisendeka tshot̄he nga mafhungo a atikili iyi?

- Ndingedzo dza u phulusa nngwe hu na he dza pfumba, f'chedzi hu na zwikhukhulusi zwinzhi.
- Ndingedzo dza u phulusa nngwe dzo pfuvha na kale, f'chedzi hu na zwit̄uwedzi zwa uri hu lingedzwe haf'hu.
- Ndingedzo dza u phulusa nngwe dzo pfumba nga maanda lune dici si tsha vha khomboni ya u ngalangala.

Kha ri ñwale

Vhunzhi ha mafhungomatsvhudzi a re kha atikili iyi a no kwama nngwe ndi a mbuno (a vhukuma).

Musi ni tshi ñwala mañwalwa a mafhungomatsvhudzi ni tea u ñivha uri zwine na khou ñwala ndi mbuno kana ndi muhumbulo (kuhumbolele).

Lavhelesani mutevhe uyu wa zwi re ngomu ni ite uri ndi zwiterña zwifhio zwi re mbuno nahone ndi zwifhio zwi re mihibulo. Ni kone u ita thiki kha kholomo yo teaho.

	Mbuno	Muhumbulo
Anathomi (ngudamuvhili) ya nngwe		
Hune dza tshila hone		
Zwine dza ja		
Maño adzo		
Nngwe dzo farwa nga nyofho		
Tshaka dzo fhambanaho dza nngwe		
Ndi funesa thoyi dza nngwe		

Kha ri ñwale

Vhalani phara iyi.

U shaya nyonyoloso na kuñele kuvhi zwi lwa na mutakalo wa muthu. Ni tea u tshimbila nga milenzhe lwa hafu ya awara nga ñuvha. U sa ita nyonyoloso zwi nga vhanga malwadze a mafhafhu, a mbilu na u nona lwo kalulaho. Arali ni sa li nga ngona nahone ni sa iti nyonyoloso ni nga farwa nga malwadze. Ndi mafhugo mahulwane u ja phurotheini, khabohaiñireithi, mitshelo na miroho ñuvha liñwe na liñwe. Tshokoleithi a si tshithu tshavhuði, ngeno malegere na ñirinkhi zwi tshi sinisa mano.

Talelani zwitatamennde zweñhe zwine zwa vha mbuno zwi sa timatimisi.

Tangedzelani tshitatamennde tshine tsha pfala tshi tshi nga ndi mbuno ngeno tshi muhumbulo.

Ndi ngani muñwala o tshi dzenisa?

Ni vhona u nga vhathu vhothe vha nga tendelana na muñwali? Ñwalani mafhugo mavhili ni tshi bula muhumbulo wañu.

Kha ri ñwale

Nangani tshipuka tsha ñaka tshine tsha ni takadza. Wanani zwinzhi nga tshipuka itshi ni vhe na zwine na ñwala ngatsho ni tshi shumisa ñhoho hedzi:

Tshitatamennde tsha u angaredza (tsumbo: ("Ndou dzi wanalesa ñakani."))

Duvha:

Zwitaluli (tsumbo: "Dzi na misingo milapfu.")

Ndowelo na kutshilele (tsumbo: "Ndou dzi tshila sambini.")

Zwine dza la (tsumbo: "Dzi la matari.")

Kha ri nwale

Shandulani maipfi o talelwaho nga fhasi ni tshi shumisa pfanywa idzi, dzine dza pfala dzi tshi nyanyula na u takadza f'chedzi dzi tshi amba zwithihi.

nungo

londa

khulu

kheluwa

ponda

Nngwe ndi dzone khulwanesa kha lutavhi lwa zwimange na hone dzi qivhelwa u hula hadzo na maanda. Nngwe dzi tshila nga nthihi. Dzi na maanda nahone dzi zwima vhusiku. Dzi tshimbila nyendo ndapfu dzi tshi toda nari, ntsavhutavhi, nguluhedaka na dziñwe phukha khulwane. Nngwe dzi anzela u sendela kule na vhathe f'chedzi dziñwe dzi a shanduka dza vho vhulaha vhathe.

Kha ri nwale

Kha maipfi a re afho fhasi, nangani pfanywa dza ipfi liñwe na liñwe kha a re kha thebulu. A nwaleni kha thebulu iyi fhasi ha ipfi "Pfanywa". Ni kone u nanga mafhambanyi (maipfi ane a amba zwo fhambanaho na zwa marwe) ni a nwale kha thebulu fhasi ha ipfi "Lifhambanyi".

sinyuwa

łavhanya

vhuhwaho

humbudza

ongolowa

orowa

riwethuwa

hangwisa

phinyela

tshiłuhu

tuwa

bvelela

Ipfi	Pfanywa	Lifhambanyi
luhilo		
riweñwela		
vhulenda		
tsivhudza		
swika		
tutuwa		

Muvhigo wa mafhungomaitei (nyusi)

Kha ri nwale

Wanani atikili ya gurannda kana ya magazini i no amba nga tshithu tshine na tshi takalela, ni de nayo tshikoloni. Talutshedzani kilasi uri atikili ijy i amba nga mini ni kone u vha vhalela yone. Ni kone u humbelu tshigwada tshañu uri tshi fhe tshikoro tsha u vhala manweledzo e na ita.

Dadzani garata ya zwikoro zwa vhanwe vhagudi vha re kilasini yanu.

MANWELEDZO		U konesa	U kona	Hu khwiñiswe
Marangaphanda	U bula uri atikili i amba nga mini.			
Zwi re ngomu	Mafhungomatsivhudzi ndi one nahone a amba nga atikili.			
	Ha pambuwi kha tsho.			
Kukumedzele	U lavhelesa vhathetshelesivhataleli.			
	U amba a tshi pfala a tshi difulufhela.			
U vhala	U vhala a tshi elela nahone a tshi pfala.			
	U sedza nthu musi a tshi vhala.			

Kha ri vhale

Mmbwa i lindela muñe wayo a tshi ya hayani

Amir Plume

Musumbuluwo, 2 la Thangule

India, Dhaka – Mmbwa yo tala ya pfuka milambo miraru, ya tshimbila khilomitha dza fumiraru ya swika ya ita mulindelo wa vhege yothe tsini na dzhele ye muñe wayo a vha o valelwa khayo, zwo vhigwa guranndani ya ñamusí.

Musi we Sohrab Ali a farwa, mmbwa yawe yo tala yo sala murdu tshikepe tshe tsha mu hwala tshi tshi mu ambusa mulambo wa u thoma tsho livha dzhele, hu vhiga gurannda ya Independent Sunbad.

Mutshimbidzi wa tshikepe o lingedza u shushedza ijy mmbwa nga i hambekanya, ya si zwi londe ya tala i tshi tevhela. Musi yo no swika dzhele, ijy mmbwa yo lindela muñe wayo u swika a tshi vhof holowa ho no fhele vhege, nga la 21 la Thangule, gurannda i vhiga ngauralo.

"Mmbwa ijy yo vha i tshi pfala i tshi lila i getheni, fhedzi yo vha i tshi dzungudza mutshila nga dakalo musi i tshi vhona Ali, muñe wayo, musi e nga ngei ha gethe," guranda i ralo. Ali o vha a tshi fha mmbwa yawe hafu ya zwiliwa zwawe arali a tshi kona.

Ali o vha o farwa a si na mulandu henengei kusini kwa hawé ku re mavhilige, kwa Nakia, tshitirikini tsha Herpur, 130 km devhulavhukovhela ha Dhaka, gurannda i vhiga ngauralo. Musi we a bva afha dzhele o pfa u vhof holowa vhukuma.

Mmbwa ijy, ye dzina layo li si buliwe, yo huvha nga dakalo ya ñanzwa milenzhe ya Ali musi a tshi tou bva nga gethe, e muthu o vhof holowaho nahone o dala dakalo.

Duvha:

Kha ri nwale

Ni vhona u nga t̄hoho ya atikili iyi ndi yavhud̄i?

Tshimbidzani maṭo kha atikili ni wane mafhungomatsivhudzi a tevhelaho:

Iyi mmbwa yo bambela ya pfuka milambo mingana u itela u sa siwa nga muṇe wayo? _____

Yo tshimbila khilomitha nngana? _____

Yo lindela muṇe wayo tshifhinga tshingafhani i getheni? _____

Atikili iyi yo nwala n̄ga la vhungana? _____

Ndi nnyi we a nwala atikili iyi? _____

Ni vhona u nga mmbwa iyi yo vha i fhano Afrika Tshipembe kana kha liñwe shangovho?

Ndi phara ifhio i no nweledza atikili iyi zwavhud̄i – phara ya u thoma kana ya u fhedza? Bulani uri ngani.

Tshifanyiso tshi re afho tshi tikedza mafhungo a atikili iyi nga ndilade?

Ndi ipfi/lifurase lifhio li no t̄alutshedza muhumbulo muhulwane wa atikili. Ndi ngani ni tshi ralo?

mulanda vhukuma	u fulufhedzea	pfarisano	vhuhwawho
-----------------	---------------	-----------	-----------

Kha ri nwale

Livhanyani mafurase a re kha tsha monde na mafurase a re kha tsha u la.

u ita mulindelo
u ambusa
u vhofhololwa
u dzungudza mutshila
mavhiligwe

u bviswa dzhele
u tshinisa mutshila
u wedza
kulekule
tielela yo lindela muṇe wayo

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Kha ri riwale

Mmbwa i lindela muñe wayo a tshi ya hayani

Thoho ya mafhungo

Ndívhadzamuñwali

Amir Plume

Musumbuluwo, 2 la Thangule

Ndívhadzavhupo

India, Dhaka – Mmbwa yo tala ya pfuka milambo miraru, ya tshimbila khilomitha dza fumiraru ya swika ya ita mulindelo wa vhege yothe tsini na dzhele ye muñe wayo a vha o valelwa khayo, zwo vhigwa guranndani ya ñamusi.

Musi we Sohrab Ali a farwa, mmbwa yaye yo tala yo sala murahu tshikepe tshe tsha mu hwala tshi tshi mu wedza mulambo wa u thoma tsho livha dzhele, hu vhiga gurannda ya Independent Sunbad.

Mutshimbidzi wa tshikepe o lingedza u shushedza iyi mmbwa nga u i hambekanya, ya si zwi londe ya bambela i tshi tevhela. Musi yo no swika dzhele, iyi mmbwa yo lindela muñe wayo u swika a tshi vhof hololwa ho no fhele vhege,

Mvulatwinga

I kunga dzangalelo la muvhali.

I fhindula mbudziso dza:

lini, nnyi, ngafhi, mini mafhungomatsivhudzi a re mahulwane.

I ñívhadza thoho ya mafhungo.

Kha ri riwale

Ni khou ya u riwala muvhigo wa gurannda. Muvhigo uyu u amba nga matshuden vhe vha kuvhanganya tshelede ya u ita zwivhuya.

Lavhelesani notsi dici re afho nt̄ha tshitorini tsha mmbwa, ni vhe na vhutanzi uri muvhigo wanu u katela zwenezwo zwithu. Fhedzisani manweledzo a tevhelaho.

Thoho ya mafhungo i no kunga dzangalelo la muvhali khathihi na u nweledza tshitor

Ndívhadzamuñwali i no katela na dzina la muñwali

Ndívhadzavhupo i no ri vhudza he tshitor tsha thoma hone na hune tsha bvelela hone

Zwi re ngomu (mutumbu) zwine zwa riwaliwa zwi kha muthu wa vhuraru, zwi tshi dodombedza mbuno (hu thoma mbuno dici re dzone khulwane), na mbuno dzo riwalwaho dici tshi pfala, na zvitatamennde zwi sa kondi (Ñwalani henefha maipfi mahulwane a zwi re ngomu.)

Phara i re na maambiwa ane a ita uri phara i bvisele khagala zwa mbiluni

Duvha:

Kha ri nwale

Nwalani muvhigo wa gurannda hafha. Thomani nga t̄hoho ya mafhungo.

(Handwriting practice lines for the sentence above.)

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungozwao aya a vhe mafhungotserekano.
Shumisani maipfi a re zwitangeni.

Mmbwa yo tala milamboni miraru. Yo vha i tshi khou tevhela muñe wayo. (vhunga)

Mutshimbidzatshikepe o lingedza u shushedza mmbwa. O vha a sa t̄odi i tshi vha tevhela: (ngauri)

Munna uyu o vha e dzhele. O kona u kanzwa mmbwa yawe. (fhedzi)

Mmbwa ya huvha yo takala. Munna o no bva dzhele. (musi)

U gonya Table Mountain

Kha ri ambe

No no vhuya na gonya Table
Mountain kana na vhala ngayo?
No no vhuya na namela goloi
ya khebulu? Arali no no zwi ita,

ṭalutshedzani tshigwada tshanu uri no dipfa hani. Naho
ni sa athu gonya Table Mountain, ni vhona u nga ni nga
vhona mini musi ni henengei n̄than̄ha?

Kha ri ambe

Vhalani burotsha i no amba nga Table Mountain.

Goloi ya khebulu i do ni swikisa ṭhodzini ya thavha nga
minete ya 5. Musi ni tshi khou gonya ni do vha no no vha
na ludungela lwa zwi re phanda. Thumbu (beisi) ya goloi iyi
i a rembuluwa lune na kona u vhona matungo othe u bva
ni tshi tou takuwa ngei fhasi mothomoni a thavha.

Musi no no swika mathakheni, ni nga diphina nga u
vhona dorobo i re ngei fhasifhasi.

Zwimela na zwipuka

Table Mountain i na tshaka dza 1 460 dzo
fhambanaho dza zwimela nahone ndi Vhupo ha Vhufa ha
Lifhasi (World Heritage Site). Zwiwe zwa zwimela zwapo
ndi Fynbos ya Kapa, zwimela zwine zwa wanala fhedzi
Kapa.

Hu na zwipuka zwi si na vhukono thavhani iyi. Ni nga
si kundwe u vhona mbila, zwiloni, vhukhohe, nowa dza
tshakatshaka na zwisusu zwinhizwinzhi. Zwiloni zwi re
hone zwi katela na maholi a phapha tswuku, magoni na
vhuthwethwe.

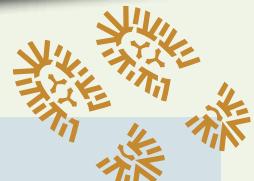
U tshimbidzwa

Hu na nyendo dza u tou tshimbidzwa duvha liwe na
liwe. Hu tanganiwa Upper Cable Station nga 10:00
na 12:00. Hu tshimbilwa vhukule ha 2km hu tshi
dadamaliwa n̄tha ha thavha. Hu na zwiingamo zwinzhi
hune muthu a nga diphina nga u vhona zwimangadzo zwa
Phendelashango ya Kapa, Devil's Peak, Table Bay, Sea
Point na Clifton. Ni do vhona na Lion's Head na Robben
Island.

Tshumelo

N̄than̄ha ha Table Mountain hu na resituarente ine wa
tou diavhela na deli hune na nga wana zwa u nwa, u ja na
u kanzwa maṭo nga shango.

Vha tshi ḥoda mafhungomatsivhudzi a tshikungavhatu itsi nga vhudalo kha vha ye kha adirese ya Table Mountain ya inthanete ya
tshiofisi: www.tablemountain.net

Mavhengele a khebuluni

Shop at the top ndi vhengele li no wanala khothedzhini yo
fhatiwaho nga matombo henengei thavhani. Hu rengiswa
zwitħu zwinzhi zwi re na tshivhumbeo tsha Table Mountain.

- Mafhungomatsivhudzi a vhaendelashango a re hone.
- Zwiambaro na zwifhiwa zwi si zwa nnyi na nnyi.
- Filimu na zwitħembe zwi a wandala.

Zwifhingga zwa Utshimbila ha khebulu

Vhuria

Goloi ya u thoma u gonya – 08:30
Goloi ya u fhedzisela u gonya – 17:00
Goloi ya u fhedzisela u tsa – 18:00

Tshilimo

Goloi ya u thoma u gonya – 08:00
Goloi ya u fhedzisela u gonya – 20:30
Goloi ya u fhedzisela u tsa – 21:30

**Goloi ya khebulu a i tshimbili musi hu na mayu hu u itela
u tinya khombo.**

Mitengo

Lushaka	U vhuya U gonya fhedzi
Vhahulwane	R205 RIO5
Vhana (vha fhasi ha miwaha ya 18)	RIOO R53
Vhana (vha fhasi ha miwaha ya 4)	Mahala Mahala
Vhaaluwa vha SA (vha miwaha ya 60 na u pad)	
– kha vha ḥane ID yavho (Lavhutānu fhedzi)	R95 R50
matshudeni – ḥanani garata yanu ya matshudeni (Lavhutānu fhedzi)	RI30 R68

Duvha:

Kha ri nwale

Talani mitalo ni tshi livhanya maipfi na mafurase o swifhadzwaho na t̄halutshedzo dzao. Nwalani maipfi kana mafurase o swifhadzwaho kha dikishinari yanu.

vha na ludungela
rembuluwa
zwi si na vhukono
tshimbidzwa
zwimangadzo

u mona
zwi songo d̄owelwaho
zwinzhi
u sumbedzwa fhethu
u thetshela zwithu

Kha ri nwale

Vhalani phara iyi hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Talelani zwitatamennde zwothe zwine na vhona u nga ndi mihungulo. Ni kona u vhona mini kha mafhungomatsivhudzi a re kha phamfulethe?

Musi no no dzhena kha goloi ya khebulu, ni tea u ya ngei na ngei uri ni kone u vhona masia othe? Talutshedzani phindulo yanu.

Bulani zwithu zwiraru zwine zwa nga takadza muendelashango a re Table Mountain.

Table Mountain yo ima kule i yithe? Ngani?

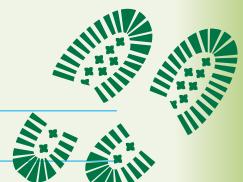
Ndi nga mini Table Mountain i tshi daleliwa tshifhinga tshilapfu tshilimo u fhira vhuria?

Zwifhinga zwa u vula zwi sumbedza uri ni nga kona u tsa na u gonya nga goloi ya khebulu, kana na tou gonya fhedzi. Ni vhona u nga ni do vhuya hani ni tshi tsa thavha?

Ndi lini hune na nga namela goloi ya khebulu ni tshi gonya Table Mountain? Talutshedzani uri ngani.

Ni nga kona u renga zwi ambaro vhengeleni li re nt̄ha ha thavha. Ni vhona u nga izwi zwi ambaro ni nga zwi renga huwe fhethu? Tikedzani phindulo yanu.

Huwe ha fhethu hu no takadza hune na nga hu vhona ndi Robben Island. Nwalani mitaladzi mivhili ni tshi amba zwine afha fhethu na hu d̄ivhela zwone.

Kharinwale

No humbelwa uri ni ñwale muvhigo malugana na lwendo lwañu lwa u ya Table Mountain. Shumisani mafhungomatsivhudzi a re kha burotsha musi ni tshi ñwala muvhigo uyu.

Dzhenisani mafhungomatsivhudzi manwe na manwe ane na vhona e na mushumo. Thomani nga u pulana muvhigo ni kone u u ñwala ni tshi shumisa ñhoho dzi re afho fhasi. Humbelani khonani yanu a u lavhelese na u u dzudzanya musi ni sa athu u u ñwala nga vhudele tshikhali tshi re afho fhasi. Neani ñhoho muvhigo wanu. Nangani tshithihi tsha zwi tevhelaho kana ni tou ñdisikela ñhoho ye na ñdinangela.

Zwa Table Mountain

Zwi no kunga

Zwifhinga zwa u tshimbila na mitengo

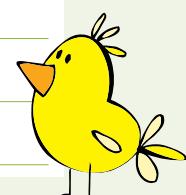

Kba ni ñwale

Thukhukanyani maipfi aya a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsha u fhedzisela, afho tshibogisini tshi si na tshithu, olani mepe wa Afrika Tshipembe ni tshi sumbedza hune Table Mountain ya wanala hone zwa vhukuma.

Tsumbo: lu/fha/nqa: madungo mararu

fhambananaho

zwingamo

zwisusu

dadamala

wang|q

thavhani

Duvha:

Kha ri nwale

Talelani lifurase la dzina, la litaluli na la lidadzisi mafhungoni aya. Nwalani lushaka lwa lifurase linwe na linwe (lifurase la dzina, lifurase la litaluli kana lifurase la lidadzisi). Ni elelwé, lifurase ndi tshigwada tsha maipfi tshine tshi si vhe na liitilipfukeli.

Hu na maluvha manzhi avhudí a no wanala Table Mountain.

Gole li ntha ha Table Mountain li vhonala sa tshimangadzo.

Table Mountain i wanala Kapa Vhukovhela.

Vundu la Kapa Vhukovhela li na zwikungamato zwinzhi.

Ula mutukana no mu vhoná a tshi tsa thavha?

Kha ri nwale

Nwalululani phara iyi ni dzenise malederedanzi arali zwo tea.

table mountain i wanala kapa vhukovhela. ni nga vhoná zwiloni zwi tevhelaho ngei thavhani: maholi a phapha tswuku, magoni na vhuthwethwe. ni nga kona u vhoná fhethu hu tevhelaho: phendelashango ya kapa, devil's peak, table bay, sea point na clifton.

lifurase la dzina ndi tshigwada tsha maipfi ane a shuma sa dzina fhungoni

Tsumbo: Nnditsheni o ya mavhengeleni (Nnditsheni ndi dzina)

Mukomana wanga muhulwane o ya mavhengeleni.

(Mukomana wanga muhulwane ndi lifurase la dzina.)

lifurase la litaluli ndi tshi gwada tsha maipfi tshi no shuma sa litaluli fhungoni.

Tsumbo: Nina ndi mudededzi a re na tshenzhemo.

(Tshenzhemo ndi litaluli.)

Nina ndi mudededzi a re na tshenzhemo khulu. (a re na tshenzhemo khulu ndi lifurase la litaluli.)

lifurase la lidadzisi ndi tshigwada tsha maipfi ane a shuma sa lidadzisi fhungoni.

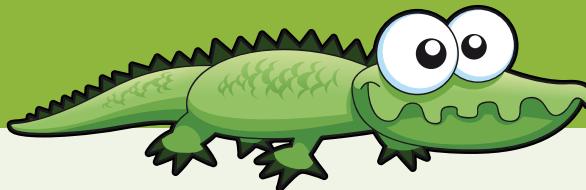
Tsumbo: Ndi dzula f^hano. (F^hano ndi lidadzisi)

Ndi dzula f^hasi ha bada. (F^hasi ha bada ndi lifurase la lidadzisi)

MUDEDDEDZI: Tsaino

Duvha:

Kha ri ambe

Ni a dihva hune vhugalaphukha ha Kruger National Park ha vha hone?

No no vhuya na ya Kruger National Park? Arali no no ya ǂalutshedzani tshigwada tshanu nga lwendo lwenu: ni ambe uri no dzula gammbani ifhio na uri no vhona phukha dzifhio. Arali ni sa athu ya, bulani uri ndi nga mini ni tshi tama u ya na uri ndi phukha dzifhio dzine na tama u dici vhona.

Kha ri vhale

Ri tshimbila phakhani

U tandula Kruger National Park nga milenzhe zwe fhambana na u tandula u modoroni! Narina Smith o ya a tandula vhugalaphukha a tshi tshimbila nga mukwita wa Olifants maduvha mararu othe a tshi itela u vha tsinitsini na tshugulu na nivho (ottter).

"Tshitaka tshanu khetshi. Arali ya thoma u lwa ni bande ngatsho," ndi Nicol Coetze a tshi hevhedza. Hu vhonala vhatu vha malo vho ruda matso henefho murahu hawe. Tshugulu tshena ya isa phanda na u fula hatsi. Muñwe na muñwe a ima o sokou dici.

U vhona tshugulu i tshi fhira tsini ha modoro a zwi fani na musi i tshi khou fhira henefho tsini hau, mithara dici si gathi.

Zwi a ofisa vhukuma u zwi dihva uri u nga kha di zhakiwa nga buka li no lemela khilogireme dici no swika 2 500!

Ra pfa fhasi hu tshi dzinginyea, hu tshi duba buse henefho murahu ha tshugulu. Zwenezwi i tshi khou di sendela nga zwituku, muñwe na muñwe a khuba muya ra ima ro sokou dici.

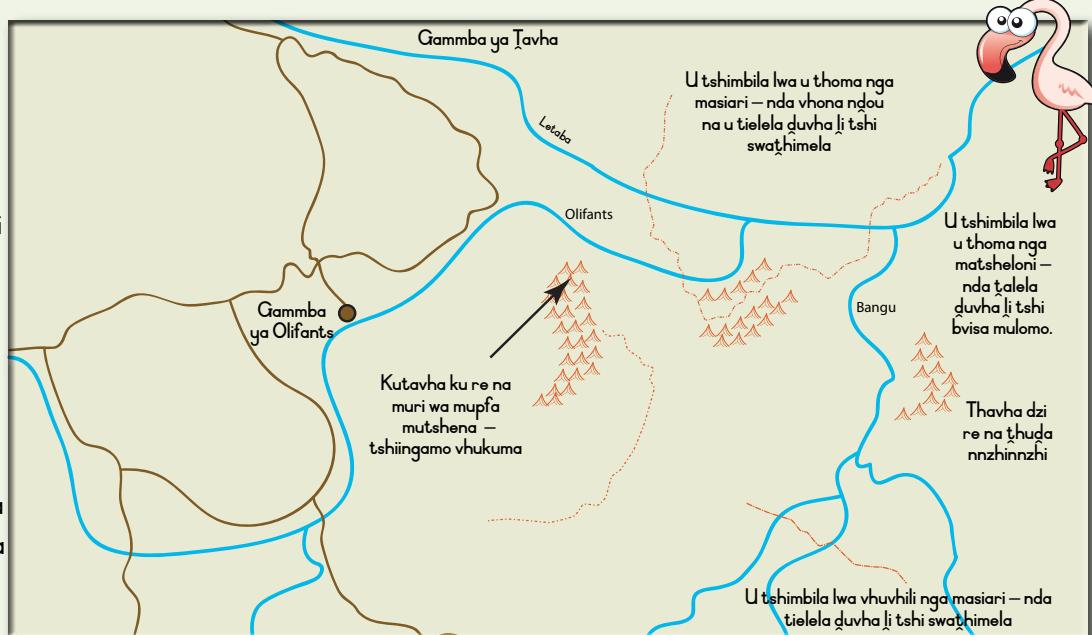
Musi Nicol na Tsambok – dzirenzhha (vhalindaphukha) dza henefho – vha tshi thoma u vhidzelela na u imisa zwanda, ndihoneha tshugulu i tshi kona u zwi vhona uri ri vhatu, ya tshuwa ya shavha.

Ndi nzulele ine vhatu vhanzhi vha lora ngayo – vha dovha vha i tata vhukuma – musi vha tshi tshimbila nga milenzhe dakani ili.

Nyendo dzo raliho ngei Kruger National Park ndi dza vhusiku ha maduvha mararu u wothe dakani. Hu na fhetu ha sumbe henefho dakani. Ndi fhetu hune a hu a thu tshinyadza nga vhatu. Afha fhetu hu na gammba, dzine dza sa tou vha na tshomedzo nnzhi fhedzi hu tshi dzulea, na bada a si nnzhi hu tou vha na dici no shumiswa nga vhashumi vha henefho vha si vhanzhivhanzhi.

Gammab ya
Olifants Trail Camp
i khunzikhunzini dza
mulambo wa Olifants
River. Nga matsheloni
musi duvha li sa
athu bvisa mulomo
muthu u vuwa a tshi
pfa tshugulu i tshi
khou pfumbula. Nga
masiari u pfa u lila ha
zwinoni na thonono na
nzenene, vhusiku u pfa
u nrununa ha ndau.

Duvha:

Kha ri nwale

Vhalani atikili iyi ya magazini haf hu. Talelani tshipida tshine tshitiori tsha wana khatsho nga muvhala mutswuku. Talelani mbuno dzothé nga muvhala wa lutombo.

Lifurase "Tshitaka tshañu" li amba zwithu zwivhili. Li nga amba fhethu hune vhatu vha lushaka lugede vha vhulungwa hone kana tsha vha tshipileli. Ni vhonu u nga zwi yelana hani na u gidimedzwa nga tshugulu ine ya nga fhedza yo u vhulaha.

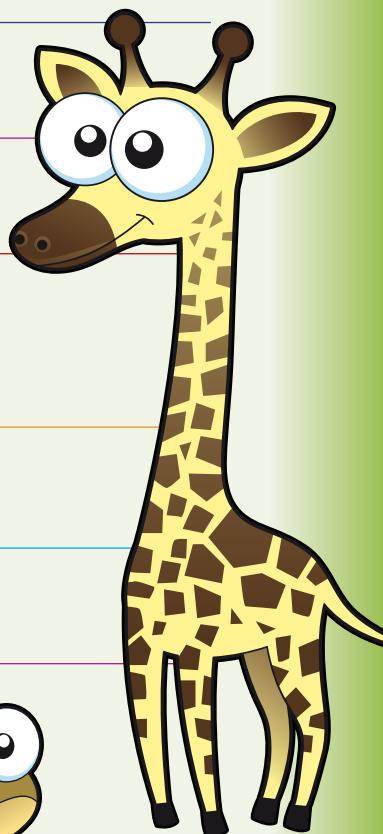
Lavhelesani mepe. Nina o vhonu lini tshugulu?

Nga maipfi aŋu, bulani uri ho bvelela mini musi vha tshi vhonu tshugulu.

Bulani uri ndi ngani vhatu vho vha tshi nga vha vho tshuwa vha dovha vha nyanyulea musi tshugulu i tshi vha dëla? Inwi no vha ni tshi ðo vha no ðipfa nga ndiladë?

Vhalindaphukha vho ita mini uri vha shushedze tshugulu?

Ni vhonu u nga vho vha vha tshi ðo vha vho ita mini arali tshugulu i si shavhe?

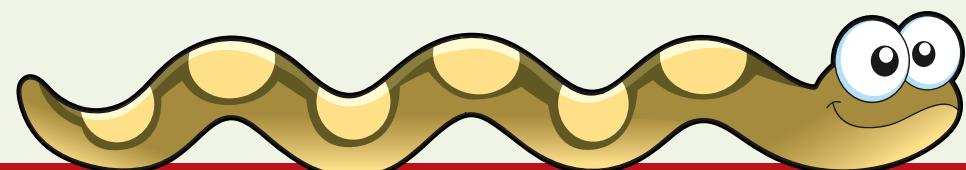

Lavhelesani mepe.

Gammba yo vha i tsini na milambo ifhio miraru?

Fhethu havhudí ha u tælela phukha ndi ngafhi?

Vho vha vho gammba ngafhi?

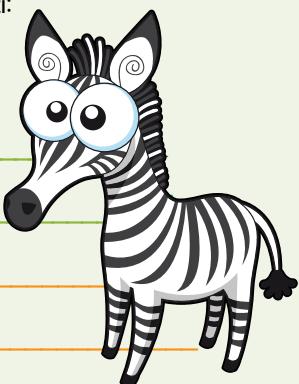
U tshimbila mukwitani

Kha ri nwale

No humbelwa uri ni nwale muvhigo malugana na lwendo lwanu lwa u ya vhugalaphukha. Nwalani muvhigo wanu fhasi ha thoho hedzi:

MUVHIGO

Thalutshedzo ya gammab

Zwe zwa bvelela musi hu tshi khou tanduliwa.

Thalutshedzo ya phukha dze dza vboniwa

Tsha u vhina

Kha ri nwale

Talelani mafurase a thangeladzina
mafhungoni aya.

Vho dzula fhasi ha muri vha tshi khou vhona ntsa.

Vhalindaphukha vha tshimbila nga fhasi ha matanda.

Tshugulu i wana hatsi kha lukwara.

Ro dzula maduvha mararu fhasi ha muhuyu.

Vho shavha nga luvhilo i murahu.

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo anu inwi muñe ni tshi shumisa maipfi
aya, ane a vha pholisemi.

mbilu

Pholisemi ndi
ipfi line la vha na
thalutshedzo nnzhi.

mbilu

silinga

silinga

Lifurase la thangeladzina li vhumbiwa
nga thangeladzina na dzina.

Tsumbo: U dzula fhasi ha bada.
"Fhasi ha bada" ndi lifurase la
thangeladzina.

Duvha:

Kha ri nwale

Bulani uri mafhungo aya a kha limudi la tsumbo, la
ndaelo kana la thendelo.

Hupfi phele i tshila nga nama na marambo.

Ni vale mafasitere u itela uri tshoho dzi si dzhene.

Ni ime ni sa tsukunyei uri i thome i fhire.

Shavhani ni sa do kandekanyiwa!

Kha ri nwale

Ni kha di elelwa uri nyambahunzhi ndi mini?
Nwalani mafhungo ni tshi shumisa maipfi haya.

dzinga

dzinga

inga

inga

vhanga

vhanga

Kha ri nwale

Didzhieni ni murado wa kilabu ya dibeithi tshikoloni
tsha hanu. No humbeliwa uri ni ambe ni tshi ima
na tshitatamennde tshi no ri: "U rwiwa nga muya
mananga ndi zwavhu".

No ta u shumisa atikili ye na vhala kha u tikedza mbuno dzañu. Bulani kuvhonele kwañu kwa zwithu, fhedzi
thomani nga u pulana kuambele kwañu. Shumisani tshikhala tshi re afho fhasi.

Limudi ndi mini?

Ndi ndila ya u bula vhudipfi
hashu malugana na zwine ra
khou amba. Hu na tshaka dzo
fhambananaho dza mamudi.

Ri shumisa limudi la tsumbo
musi ri tshi bula nzulele ya
zwithu.

Tsumbo: Ro fhedza mushumo
washu nga tshifhinga.

Ri shumisa limudi la ndaela
musi ri tshi nea ndaela ya u
ita zwithu.

Tsumbo: Iyani u edela zwino.

Ri shumisa limudi la thendelo
musi ri tshi sumbedza lutamo
na ndivho. Fhongo li re na
limudi la thendelo li vhonala
nga ipfi "uri" na "arali".

Tsumbo: Ndi dzinginya uri ri
fanela u vhavhalela mupo.

Ndo shumesa uri ndi
phase.

Kana: Arali ndo vha ndi
tshee muswa ndo vha ndi
tshi do gjidima navho.

Mutevhemučoli

NDI A KONA

u rerisana na vha tshigwada tshanga		
u vhala tshitɔri		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitɔri		
u humbulela mafhungo		
u livhanya mafhungo na nzulele ine nda vha khayo.		
u ɬalukanya lushaka lwa tshitɔri		
u humbulela mafhungomatsivhudzi		
u livhanya maipfi na mafurase a maidioma na ɬhalutshedzo dza		
u topola madzina, mat̄aluli na mađadzisi mafhungoni		
u vhala luñwalo		
u tikedza phindulo dza mbudziso		
u wana phambano vhukati ha luñwalo lwa fomala na lwa inifomala		
u livhanya maipfi na zwine a amba		
u pulana u ñwala luñwalo		
u shumisa masala vhuimoni ha madzina		
u ita litambwa la tshitiori		
u fhindula mbudziso dzi no kwama vhaanewa, therò na puloto		
u bula muhumbulo		
u fha tshitɔri ɬhoho		
u ñwala na u dzudzanya luñwalo		
u shumisa thangeladzina mafhungoni		
u shumisa mađederedanzi		
u padula maipfi a bva madungo		
u ñwala manweledzo mapfufhi a tshitɔri		
u humbulela zwithu		
u ñwala tsenguluso ndi tshi shumisa fureme		
u topola nefhungo na tshiitwa mafhungoni		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa zwit̄alusi		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa mafhungodavhi a nyimele		
u nanga ipfi li no yelana na lifurase		
u vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.		

u amba nga ɬhoho ya mafhungo		
u vhala marivalwa na faela ya ndivho		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marivalwa		
u bula muhumbulo wanga khathihì na u tikedza kuhumbulele uku.		
u sikima mafhungomatsivhudzi		
u topola muhumbulo muhulwane na ndivho ya atikili		
u topola mbuno na muhumbulo		
u fhindula mbudziso dza zwiterwa		
u ɬalutshedza zwine liidioma la amba		
u ñwala muvhigo ndi tshi shumisa fureme		
u shumisa luambo lu sa moni		
u shandula mafhambanyi a vha pfanywa		
u nweledza na u vhala atikili ya gurannda		
u ɬadza garata ya zwikoro (maraga)		
u rera nga ɬhoho ya atikili		
u tshimbidza mađo kha atikili ndi tshi ɬala mafhungo a re mbuno		
u wana uri ndi phara ifhio i no nweledza atikili		
u wana vhushaka vhukati ha atikili na tshifanyiso		
u livhanya mafurase, maipfi na ɬhalutshedzo dza		
u ɬuma mafhungo u itela u vhumba mafhungoterekano ndi tshi shumisa mađanganyi		
u ola mepe		
u topola lifurase dzina, lifurase la madzina, la lit̄aluli na la lidazizi		
u ñwalulula phara ndi tshi dzhenisa mađederedzanzi		
u padula maipfi a bva madungo		

Duvha:

Z

W

i

r

e

n

g

o

m

u

Thero ya 8: Mañwalwa a tshakatshaka

Shango ta khumbulelwa
Themo ya 4: Vhege 5 - 6

113 Baisigiri

104

Uvhala atikili ya gurannda.
Ulivhanya maipfi na zwine a amba.
Utopola mafhungomatsivhudzi a re na ndeme.
Uvhala atikili ya gurannda.
Ufhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
Ubula muhumbulo na zwiitisi.
Ufhedzisa mafhungo a tshi shumisa maipfi awei
ene mune.
Ulivhanya maipfi na zwine a amba.

114 U ñwala nga vhunamelabaisigiri

106

U ñwala phara ya u ɏalutshedza.
Utopola na u shumisa matgaluli a u ɏalutshedza.
U shumisa thangelavhuimo.
U shandula zwitatamennde zwa vha mbudziso.
U shumisa khanedza.

115 U ñwala nga vhunamelabaisigiri

108

Uvhala mepe wa Afrika Tshipembe a rera nga zwi
no wandala mavunduni a hvaho.
Uvhala mepe wa liphasi na mbuno dzi no amba nga
mashango o fhambananaho.
Ufhindula mbudziso dzi no kwama mepe.
Ulivhanya mirero na zwine ya amba.

116 Mañwalwa a u ɏalutshedza

110

Upulanelu ñwala phara dza u ɏalutshedza.
Ulivhanya ipfi ja kuambele kwa musanda na zwine
ja amba.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa maidioma.
Uvhe maipfi nga thevhelkano ya alifabethe.
U ñwala mafhungo.

117 Baisigiri i wevho

112

Uamba nga hobi na zwine a zwi takalela.
Uvhala phara i no amba nga baisigiri a fhindula
mbudziso.
Ulivhanya maipfi na zwine a amba.
Ufhindula mbudziso dzi no kwama phara.
Ubula muhumbulo.
U ñwala phara ya u fhedza i ya u penndela tshitiori.

118 Baisigiri yanga

114

Uola tshifanyiso tsha baisigiri.
U ñwala phara dza u ɏalutshedza mbili nga basigiri.
U ñwala tshirendo a tshi shumisa mafanyisi na
mamethafore.
Ukhethekanya maipfi a bva madungo.

119 Mulala wa Mandala

116

Uamba nga tshifanyiso.
Uvhala tshitiori a fhindula mbudziso.
U ɏahisa muhumbulo
U ñea phara ɏoho
U ñwala phara ya u penndela.

120 Muthu wanga

118

Uamba nga tshifanyiso.
Uvhala tshitiori a fhindula mbudziso.
Ubula muhumbulo.

Ndaela

Themo ya 4 - Vhege 7 - 8

121 Itani bena ya u ɏanganedza vhathe

120

Uvhala ndaela dza u ita bena ya u ɏanganedza
muthe.
Ufhedzisa mafhungo.
Ufhindula mbudziso dzi no kwama ndaela.
Ubula muhumbulo.
Ufhedzisa mafhungo.

122 U ñwala ndaela

122

U ñwala ndaela sa mutevhe.
Ushumisa maiti a ndaela.
Utopola thangi na mitshila.
Uvhumba mafhungo.
Ushumisa mavhuvhisi.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa maiti one.

123 U tevhela ndaela

124

Uvhala ndaela dza u ita tshitimbi (vhulungu) tsha
Igipita.
Uvhala ndaela dza u bika maðabula o sukiwaho.
Utopola phambano vhukati ha mañwalwa.
Uwana uri ndi ñiñwalwa liphio kha mavhili line ja
tevhela.
U ñea muhumbulo.
Utopola ndivho ya mañwalwa a ndaela.

124 U ñiñwalulula ndaela

126

U ñiñwalulula ndaela a tshi shumisa maipfi a no nga
tsua thoma, nga murahu, ha tevhela.
Unombora ndaela a shumisa maiti a ndaela.
Utopola mafurase.
Utopola mapelelo wone wa maipfi
U ñwala mafhungo.

125 Muvhili wo takalaho

128

U ñea ndaela dzo no tevhela.
U ñwala notsi dza u pulanelu ndaela.
Uvhala mañwalwa a no amba nga kushumele kwa
muvhili.
Ufhindula mbudziso dzi no kwama mañwalwa.
U ɏahisa mihibumbulo muhumbulo.
U ñiñwalulula mafhungomatsivhudzi e kha sethe dza
ndaela dzo nomborwaho.

126 na 127 U lugisela u ñwala tshitiori

U rera nga zwiñori zwo fhambanaho zwine
a takalela u vhala.
Uita mepe wa mihibumbulo.
U pulana tshitiori.
U ñwala tshitiori.

Kha ri ambe

Ni na baisigiri?

Ni vhona u nga u tshimbila nga baisigiri ndi tshithu tshihulwane u fhira u tshimbila nga modoro, thekhisi kana bisi?

Ni vhona u nga vhomasipala vha tea u leludzela vhanameli vha baisigiri kha u shumisa bada? Ni vhona u nga vha nga zwi itisa hani?

Kha ri vhale

Leibulan tshifanyiso itshi
nga maipfi aya.

kheriana	badzhi ya tshiñanai
helimethe	mavhone
bele	pheivimennde

Ri nga ita mini uri u namela baisigiri hu tsireledzee? Itani thihi kha zwitatemende zwine na vhona zwi na ndeme.

Munameli wa basigiri muñwe na muñwe u tea _____ u vha na baisigiri i re na bele _____ a tshimbile nt̄ha ha dzipheivimennde _____ a ambare helimethe _____ a tshimbile ndila dza tshipentshela dza baisigiri _____ a si londe dziroboto _____ a vhe na baisigiri i re na mavhone _____ a ambare zwiambaro zwi re na zwitaitai _____ a hwale zwithu nga kheriana.

Zwino vhalani atikili iyi ya gurannda.

Ambarani helimethe ni badani

Nga Roy Mann

Thodisiso dzi sumbedza uri vhareili vha zwiendedzi vha sendela tsini na vhanameli vha baisigiri who ambaraho helimethe nga vhutsini ha 6 cm u fhira avho vhane vha si ambare. Ngauri vha zwi dzhia uri vha na tshenzhemo nnzhi.

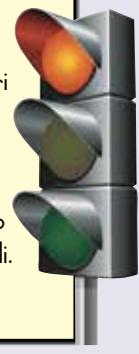
Thodisiso iyi yo itwa nga rasaikholožhi wa MMR ngei Cape Town ane a ri o ita thodisiso iyi a tshi shumisa sentsara i no ela vhukule. O wana uri musi o ambara helimethe, vhareili vha reilela tsini nae u fhira musi a songo ambara helimethe.

Vhareili vha humbula uri, "Hoyu muthu u a ñivha zwine a khou ita, a nga si nkakhise." Fhedzi ndi kuhumbulele ku no dina, vhunga munameli wa baisigiri muñwe na muñwe a tshi tea u ambara helimethe.

Naho hu uri vhareili vha mimodoro vho vha vha sa londi, vhareili vha dzibisi na matiraka vho vha vho vhifha vhukuma. Vho vha vha sa sendeleli munameli wa baisigiri uri a kone u tshimbila.

Musi murasaikholožhi uyu o ambara wigilune vhareili vha vhona u nga ndi mufumakadzi, vho vha tshi mu sendelela nga 12 cm.

Murasaihkožhi u khou tama thodisiso yaye i tshi tsivhudza vhatu nga khombo dzine vhanameli vha baisigiri vha tangana nadzo. Hu na vhanameli vhanzhi vha no vha dzikhuvhabvu badani dza Afrika Tshipembe. Vhaživhi vha vhona tshivhangi tsha mafuvhalo manzhi kha vhanameli vha baisigiri hu vhanameli vhane vha si vhe na tshenzhemo vha no tshimbila dzibadani vha tshi itela u khwathisa mivhili.

Duvha:

Zwiendedzi zwi no khou fhira zwinwe ndi yone khombo khulwane kha vhanameli vha bisigiri ngauri vhareili vha kundwa u vha vhona.

Rasaikholodzhi u bula uri arali thodisiso i tshi nga ita uri vhareili vha vhe na vhusedzesi musi vha tshi sendela tsini na

dzibaisigiri badani, zwi nga takadza vhukuma.

Naho mawanwa awe a tshi bula izwi, helimethe dzi a kona u tshidza munameli musi wa u thulana na tshiededzi, u ponya lufu lwa khombo zwi fhira u dzhend khomboni.

Kha ri nwale

Lavhelesani thoho ya atikili. Ni pfa i tshi mangadza? Bulani uri ngani.

Ndi nnyi o itaho thodisiso iyi?

O i ita ngafhi?

O i ita nga ndilade?

Ndi nga mini o ita thodisiso iyi?

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa maipfi anu.

Vhareili vhane vha khou fhirana vha sendela tsini na vhanameli vha baisigiri vhane

Vha zwi ita ngauri vha humbula uri vhanameli vha

Vhareili vha sendelela nga maanda

dzi sendelesa tsini na vhanameli u fhira mimodoro.

Vhunzhi ha vhatu vho thoma u ita zwa u namela baisigiri vha tshi itela

Vhanameli vha no ambara helimethe vha nga kona u

Ni vhona u nga vhanameli vha baisigiri vha tea u litsha u ambara helimethe? Bulani uri ngani.

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi a re zwibulokoni zwa mivhala na ipfi line la amba zwi no fanesa na lo musi lo shumiswa kha atikili iyi. Kha larani ipfi le na nanga nga muvhala mutswuku.

thodisiso	liedza	ndingo	risetshe	ngudo
khombo	zwishushedzi	khakhathi	zwiuhuvhadzi	khoakhombo
takadza	fusha	thusa	shuma	vhuyedza
thulana	kudana	tshaisa	mawa	gekhana
mawanwa	mvelelo	zwibveledzwa	zwilala	khunyaledzo

U ñwala nga vhunamelabaisigiri

Kha ri ñwale

Ñwalani phara ni tshi ḥalutshedza baisigiri ine na tama u i renga.
Thomani nga u pulana phara yanu.

Ni nga shumisa mafurase a u ḥalutshedza a tevhelaho arali ni tshi funa.

tswuku i re na zwitirepe zwa pinki

malinga a vhutswu ho dobela ho

zwipoko zwa siliva zwi no

penya

mananga a phephulu a no penya na tirapa dza siliva
mavhone matswuku a no vhonesa

bele ya lutombo i no penya

Kha ri ñwale

Vhalani phara iyi ni talele mat̄aluli othe.

Musidzanyana a tsa a tshi tshova baisigiri yawe ntswa i no penya. Yo vha i mpho yawe ya musi we a fara ñwaha wa vhufumiraru. O vha e na mavhudzi malapfu, a burauni, o songanaho e a vha a tshi leleda muyani u fhefheðaho. O thoma nga u vhona kholomo ya budzwana, a vhona nngu tshena dza vhukuse ha helele. Afha midavhini ho fhoma maluvha a ḥada.
Lwendo ulu lwavhudivhuði lwa mbo khunyelela.

Lo vha duvha la manakanaka.

Duvha:

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa lithihi la maipfi aya.

nga

kha

na

sa

ha

Kha ri nwale

Baisigiri yanga i na bele _____ mananga. Ndo i fhiwa _____ muzwala wanga a no shuma Randburg _____ vhaiñwe vha khonani dzanga vha na dzavho. N̄e na khonani dzanga ri namela ri tshi tshimbila _____ bada u vhuya u swika _____ Mulanga. A huna tshi no takadza _____ u namela baisigiri ni vhanzhi ni tshi enda ni tshi sea _____ ndila. Shumani o wa a vhaisala _____ gona.

Kha ri nwale

Shandulani zwitatamennde izwi zwi vhe mbudziso ni tshi shumisa maipfi a re zwitangeni.

Baisigiri tswuku ndi ya musidzana mulapfu. (nnyi)

O vha a tshi khou txoda u nambatedza makolo a no penya kha baisigiri yawe. (ngani)

Vha do nthengela baisigiri tshena matshelo. (mini)

Baisigiri yawe yo vhuya yo xa vhili duvha le a ya mavhengeleni ngayo. (lini)

Ri do ya ha Mulanga nga baisigiri dzashu. (ngafhi)

Kha ri nwale

Shandulani maipfi o talelwaho a vhe kha khanedza.

Arali na nga khona nga u txavhanya ni do wa!

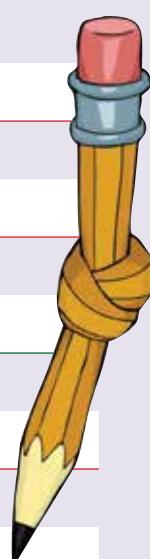

U do lila arali vha mu rengela baisigiri sa mpho ya duvha la mabebo.

I khou na zwino ri tea u txwa nduni.

Muriwe na muriwe wa vhoiwe u tea u thetshela u namela baisigiri.

Baisigiri yawe i na bele lune a do kona u sevha vhathe.

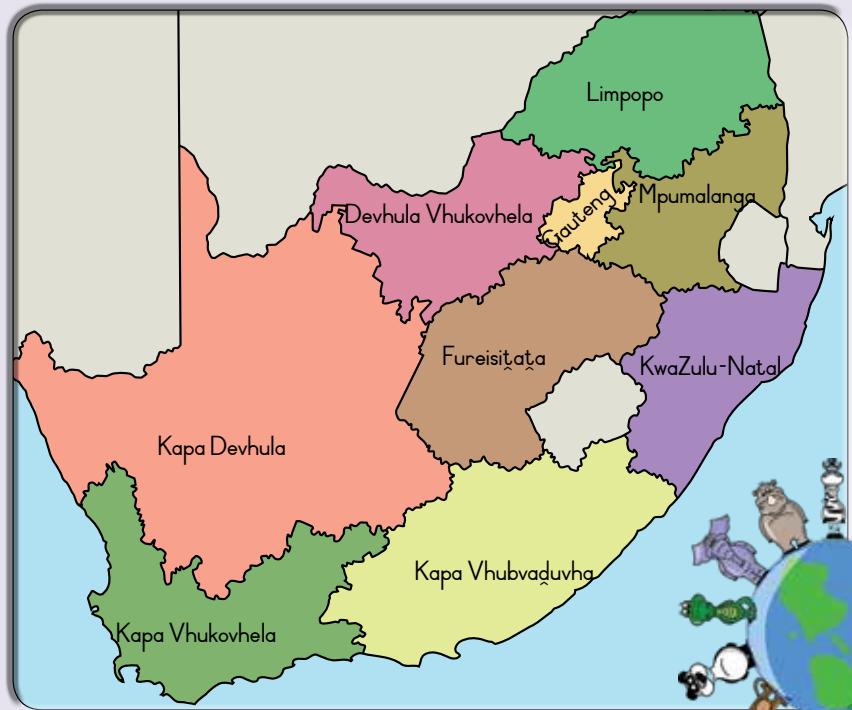

U ñwala nga vhunamelabaisigiri

Kha ri ambe

Lavhelesani mepe wa Afrika Tshipembe. Rerani nga vundu ja hanu ni kha tshigwada tshañu. Ambani nga madzina a dorobo dzi re vunduni ili, kilima na zwikungavhathu.

Kha ri vhale Zwino lavhelesani mepe wa lifhasi.

Dzina ja shango	Vhathu	Saizi (Muelo) nga km ²
Afrika Tshipembe	50,59	1 221 037
Zimbabwe	1297	390 757
Malawi	14,39	118 484
Mozambique	23,70	801 590
Algeria	37,90	2 381 741
Egypt	83,67	1 002 000
Nigeria	162,5	923 768
Uganda	34,13	24 550
Argentina	40,12	2 780 400
China	Biliyon i dza 1,344	9 706 961
Hong Kong	7,18	1104
Brazil	201,03	8 514 877
United States	313,9	9 629 091
Australia	22,32	7 692 024
New Zealand	4,48	270 467
United Kingdom	62,74	242 900

Duvha:

Kha ri nwale

Lavhelesani mepe wa Afrika Tshipembe.

Hu na mavundu mangana Afrika Tshipembe?

Dzina la vundu la hanu ndi lifhio?

Dzina la musanda wa vundu la hanu ndi lifhio?

Ndi mavundu afhio a re tsini na lwanzhe?

Vunduni la hanu hu na milambo? Bulani madzina ayo.

Fhethu hu no kunga vhaendelashango ndi hufhio vunduni la hanu?

Zwino lavhelesani mepe na zwitatesitiki zwa manwe a mashango a lifhasi.

Ndi shango lifhio li re na vhathu vhanzhisa?

Igipita li na vhathu vhanzhi kana vhatuku kha vha Hong Kong?

Tshivhalo tsha vhathu vha United States tshi fhira tsha vhathu vha Afrika Tshipembe nga vhangana?

Ndi shango lifhio li re litukusa?

Malawi ndi lihulwane kana ndi lituku kha United Kingdom?

Ndi shango lifhio li re tsinitsini na Afrika Tshipembe?

Ndi shango lifhio li re kulekule na Afrika Tshipembe?

Ndi shango lifhio li re tsinitsini na United States?

Ndi mashango afhio ane na vhona u nga a a rotholesa?

Ndi mashango afhio ane na vhona u nga a a fhisesa?

Kha ri nwale

Livhanyani mirero iyi na zwine ya amba.

Nyavhumbwa wa dagaila wa kanda vho u vhumbaho.

Ri de ndi mbiidi ro vhona mavhala.

Nama khombetshedza i afhula khali.

U la ta ngoma hu a langanwa.

Mmbwa ya ja i nwe a i noni.

Muthu a songo kombetshedza u ita zwithu zwine a sa zwi kone.

Wa vhaisa mu nwe muthu u fhedza u songo vhuelwa nga tshithu.

U tshi litsha u ita zwithu zwa mulanga u tea u thoma wa vhudza vharwe.

U thoma wa lavhelesa hune zwithu zwa do fhelela hone.

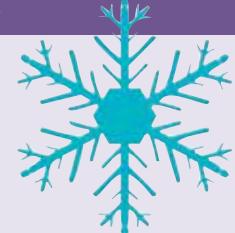
U nyadza muthu we a vhuya a u thusa.

Mañwalwa a u ṭalutshedza

Kharinwale

Ni khou ya u ñwala phara dza u ɏalutshedza nga khalañwaha mbili: tshilimo na vhuria. Ni tea u thoma na pulana ni sa athu ñwala. Kha phara iñwe na iñwe, ñwalani maiþfi a u ɏalutshedza e manzhi nqa hune na kona.

Ni lingedze u shumisa limethafore lithihi kana lifanyisi kha thalutshedzo dzanu.

Upulana

A horizontal blue line intended for handwriting practice, positioned at the bottom of the page.

Kharinwale

Tshilimo

Vhuria

A brown hedgehog with a spiky texture is the central character. It wears a simple blue t-shirt and red mittens. In its front paws, it holds a large, purple heart-shaped balloon. The hedgehog is positioned on the left side of the frame, facing towards the right. The background consists of three horizontal green lines, suggesting a notebook or ledger.

Kha ri ñwgle

Livhanuani ipfi la kuambele kwa musanda na zwine la amba.

Thingwana	Luhone lwa musanda
Makhwitha	Zwiliwa zwa musanda
Malinga	Tsimu ya musanda
Matso	Khali ya musanda
Dzunde	Khuhu dza musanda

Duvha:

Nangani maipfi a kuambele kwa musanda mararu ni a shumise mafhungoni ni tshi sumbedza zwine linwe na linwe la amba.

Kha ri nwale

Talelani fhungodavhi la dzina fhungoni linwe na linwe ni ambe uri ndi nefhongo naa kana ndi tshiitwa tsha fhungo ilo.

Uri u do ya khuvhanganoni ya vhaswa zwo dina Mulingo.

Mary o ombedzela uri u do ambara dzhesi.

Fhungodavhi la dzina ndi tshigwada tsha maipfi a re na nefhongo na liiti. A li koni u ima nga lothe, fhedzi li a kona u shumiswa sa nefhongo kana tshiitwa tsha fhungo.

Ndi a zwi divha uri phindulo ndi ifhio.

Muthu ane a khou amba nga Tshaina u divha zwine a khou amba.

Kha ri nwale

Vhekanyani maipfi a tevhelaho e kha thevhekano ya alifabethe ni kone u nwala mafhungo ni tshi shumisa mavhili a maipfi aya.

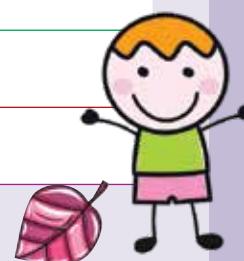
endela

edzisa

elekanya

emere

enda

Baisigiri inwevho

Kha ri ambe

Ni a pfa vhumvumvu?
Ni ita mini arali ni na vhumvumvu?
Ni ita mini ni tshi itela u thivhela vhumvumvu?

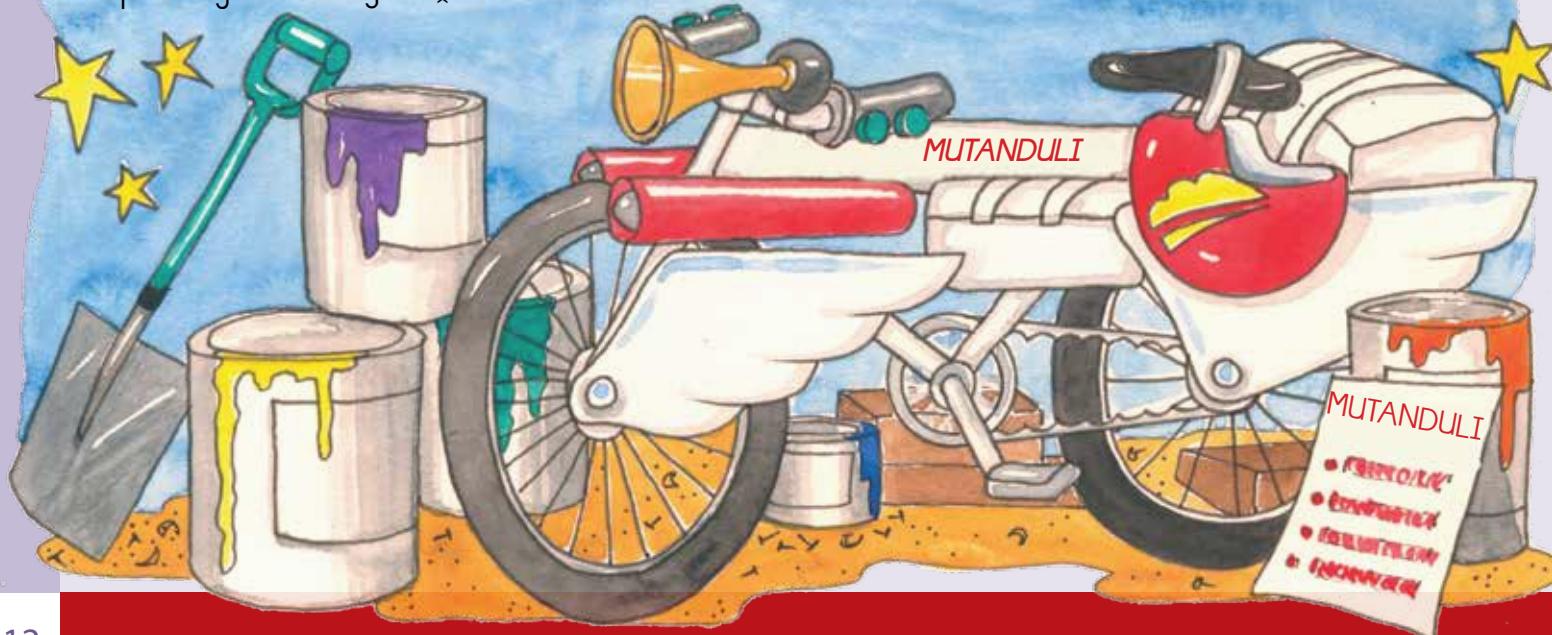
Vhudzani muñwe nga inwi uri hobi dzanu ndi dzifhio na uri ni takalela zwithu zwifhio?

Kha ri vhale

Ndo vha ndi na miñwaha ya fumithihi musi ndi tshi i vhana ngomu garatshini ya kale, i re na buse, **i sa tsha shumiswaho**. Tsho vha tshitihu tshe tsha vha tshi tshi do shandula vhutshilo hanga ha u bora. Mme anga vho vha vha tshi dzulela u mmbudza uri ndi nga si boree arali nda sumbedza dzangalelo litukutuku kha vhutshilo. Tshiñwe tshifhinga, musi ndi tshi khou fhenda masiañari a bugu dze mudededzi wanga vho **hanganeaho** vha mpha vha tshi ri ñhamusi dzi do **tutulavho** dzangalelo kha nne, nda zwi vhana uri u borea uhu hu si na mugumo a hu nga vhi ha tshoñthe.

Nga ngei bvungwi ha garatshi ho vha hu na baisigiri. Khayo ho ñwalwa nga maleñdere matswuku a no penya hapfi: **MUTANDULI**. Baisigiri iyi yo vha i na muvhala mutshena u no kombodza nahone i na zwigunubu zwinzhizwinzhi kha mananga ayo. Nothisi i songo dzumbamaho ye ya vha yo **disendeka** nga thini yo rusaho ya pennde ya mbo nkunga mató.

Duvha:

MUTANDULI

Baisigiri iyi i sa ngi dzinwe i na biriki fhethu hune na thoma u ḥoda hone biriki musi wa shishi: tsumbo, kha mañanga, fhasi ha sale, n̄ha ha pheivimennde, na n̄ha ha muri...

I na zwitshakatshaka zwinzhi hu tshi katelwa na:

- Phapha dzi no ḥaramuwa (mbili nga murahu na mbili nga phandā)
- Dzimisiли (hedzi a si dza u vhulaha, dzi tou vha na zwigulu zwitshaku zwi re na fedā ngomu)
- Tsha u farelela (u itela dzibammbasini na musi hu tshi daiiviwa)
- Bele na founu dza n̄devheni (dzi ambarenī – phosho i swika na kha desibebe dza 300)
- Zwisagana zwa myua na helimethe
Bai na musiamelo (zwa nyendo dza vhusiku)
- Dirinkhi dza zwipfapfapfa na khokho i no fhisa (dzo vhwewa ngomu zwikumbuni ngomu furemeni)
- Khalikhuleitha ya tshikwamani, dayari na bugu ya nyolo
- Pharashuthi
- Buratsho ya maño na tshisibe tsha maño

PFESESANI: Ni songo shumisa izwi zwithu zwa tshipentshela nga nn̄da ha musi ni tshi ḥalukanya
uri zwi shuma mini.

Emily Labran (wa miñwaha ya 10) tsho tou pambwa

Talani mutalo ni livhanye maipfi o zwifhadzwaho na zwine a amba.
Ñwalani maipfi o zwifhadzwaho dikishinarini yanu.

yo rusaho	dzi kala phosho
vho hanganeaho	zwitshavhane
vhengema	tikiwa nga tshinwe tshithu
gogodedzwa	muñadzi wa dethele
helimethe	vho ḥadaho
dzimisiли	i si tsha shumiswaho
desibebe	u penya

MUDEDEDZI: Tsaino

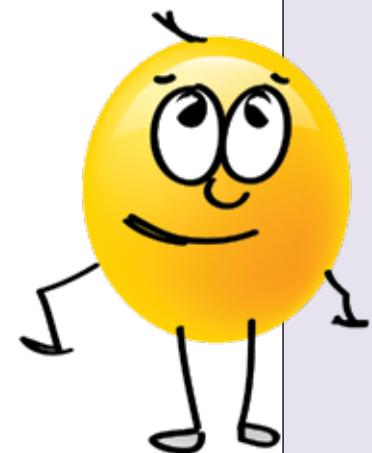
Duvha:

Baisigiri yanga

Kha ri ole

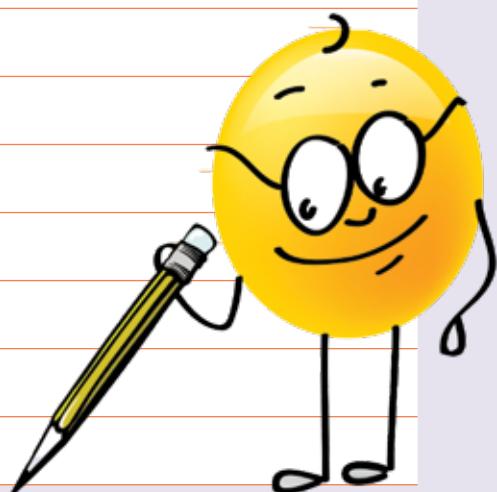
Tshikhlanani tshi re afho fhasi olani tshifanyiso tsha baisigiri ine na tama arali no vha ni nayo.

Kha ri nwale

Zwino ñwalani phara dza u ɬalutshedza baisigiri yanu.

Handwriting practice lines for the sentence "Zwino ñwalani phara dza u ɬalutshedza baisigiri yanu."

Duvha:

Kha ri nwale

Nwalani tshirendo tshañu inwi muñe nga Afrika Tshipembe, ni tshi shumisa mafanyisi na mamethafore.

Thomani nga u humbula uri ni nga shumisa mafanyisi na mamethafore afhio a no amba nga Afrika Tshipembe. Shumisani maipfi ane a tevhelwa nga "sa" kana a rangwa phanda nga "ndi". Nangani maipfi ayo kha mutevhe u re afho fhasi, ni a nwale kha kholomo i re kha tsha monde tsha thebulu.

lo naka sa

li kunga sa

li fhisa sa

li a kanzwa sa

li thothona sa

Kha kholomo ya vhukati dzenisani madzina. Nangani kha mutevhe kana ni shumise anu.

vhulada

mulilo

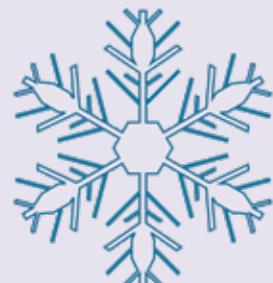
dzuvha

tshiononi

dzuvha

mulambo

mutoli

Kha kholomo i re kha tshanda tsha u la nwali fhetu kana zwa u taphudza.

Nangani kha mutevhe kana ni shumise zwanu.

dakani

he ha fhufhurwa

li tshi kunga notshi

tshi tshi fha vhana ndondo

wa nandoni

thavhani ya mipfa

Kha ri nwale

Khethekanyani maipfi a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: mu/da/ga/si: madungo manq

tshivhavhula

dzhangoni

Mpumalanga

Soweto

Gauteng

Limpopo

Duvha:

MUDEDEDZI: Tsaino

Mulala wa Mandala

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso ni ambe ngatsho ni kha tshigwada tshanu.

Kha ri vhale

Kale Mandala ho vha hu na lukegulu. Lwe lwa vha lu tshi tsa lu tshi gonya na bada lwo hwala mabuto mavhili. Lu tshi edela fhasi ha miri vhusiku. Linwe duvha lwo vha lu tshi vuwa lu Khalavha, lwa tshimbila lu tshi pfuka Fondwe lwa fhira lwa ya swika Tshikombani. Linwe duvha lwa vuwa lu Tshikombani, lwa tshimbila lu tshi pfuka Fondwe lwa fhira lwa ya swika Khalavha.

Ha mbo vuwa phungo ya uri ndi muloi nahone wa lu vhona u shavhe, ngauri arali lwa ri "Madali anga" iwe wa sa lu fhe mudali, u do mbo di fa.

Phungo iyi ya vha khulu, vhatu badani vha sa tsha tshimbila, vhukati ha Khalavha na Tshikombani.

Madali anga

Phungo ya lukegulu ya fhirela na Tshivhildulu, Shanzha, Phadzima, Vhulaudzi, Silonu na Dzanani.

Vha Milaboni na Mudunungu vha si tsha tsa thavha. Vhengeleni Silonu wulu dza fhele, vhatu

vha tshi hota midali. Zwikolo hothe zwa valwa, vhana vha tshi shavha

lukegulu lwa Mandala.

Mahosi vha fara tshi no konda, musi shango lo hanganea. Lukegulu lwa Mandala lwa tsa lu tshi gonya, lu tshi nga a lu divhi tshithu. Musi lu tshi awela fhasi ha muri murunzini, nzhivha dzi dadzi nnzhi, dza momela muri wothe. Izwi zwa mbo nanisa phungo. Vhengeleni Tshikombani a hu tshee na vharengi, Vho Musekwa vha do wa tshitoko.

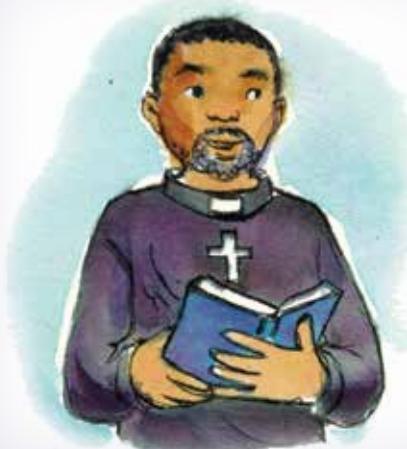
Vhafunzi Vho Masindi vha Dopeni vha luma mbilu, vha ya badani Mandala. Madali vho vha vha si na, hone vho vha vho fara Bivhili. Vha tshi swika vha lu vhona, lu tshi dedengela lu tshi da. Vhafunzi vha sendela nga zwituku, vha tangana murini wa munadzi. Lukegulu lwa mbo awela murunzini, nzhivha dza vha dzo swika. Zwa akhamadza vhafunzi, vha sendela Bivhili i tshandani. Lukegulu lwa lavhelesa Vhafunzi, nga matso o kamaho mitodzi. Vhafunzi vha tshi vhona vhulilela, mbilu ya khatihuwa.

Lukegulu lwa si ambe zwa madali, lwa vhudzisa nga ipfi la u hevhedza, "Nwananga u ngafhi?"

Vhafunzi vha akhamala, vhe, "Nwana uf'lio, makhulu?"

"Nwananga we a bva Tshithuthuni a tshi gonya Khalavha mahola, na namusi ha athu vhuya."

Vhafunzi vha mbo pfesesa, uri matsina mukegulu u vhutulanani. Vhutulanani ha nwana wawe.

Duvha:

Kha ri nwale

Vhalani tshit̄ori haf̄hu ni fhindule mbudziso.

Muñwali wa tshit̄ori u amba nga Mulala wa Mandala. Ni tshi shumisa maipf̄i aŋu, ambanī uri ni vhona u nga mulala zwi amba mini.

Ni vhona u nga ndi ngani uyu mulala a tshi tsa a tshi gonya badani? Bulani uri ngani.

Phungo ya madali i nga vha yo itiswa nga mini?

U vha hone ha phungo iyi zwi ni vhudza mimi nga vhutendatenda ha vhathu?

Ndi ndowelo yavhud̄i? Tikedzani phindulo yanu.

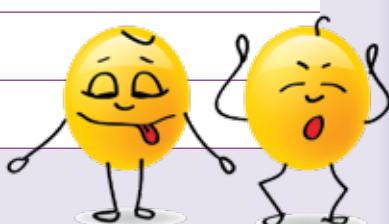
Ndi nga mini hu tshi pf̄i Vho Musekwa vha do wa tshit̄oko?

Neani mafhungo aya t̄hoho i sa fani na ya muñwali.

Ni vhona fhethuvhupo hu ha ngafhi? Tikedzani phindulo yanu.

Muñwali u ri vhudza uri vhathu vha Milaboni na Muđunungu a vha tsha tsa thavha. Nwalani phara ni tshi talutshedza uri ni vhona u nga vho itiswa nga mini.

Muthu wanga

Kha ri ḥwale

Livhanyani maipfi a re kha tsha monde na maipfi kana mafurase a re kha tsha u la.

Nwalani maipfi o swifhadzaho dikishinarini yanu.

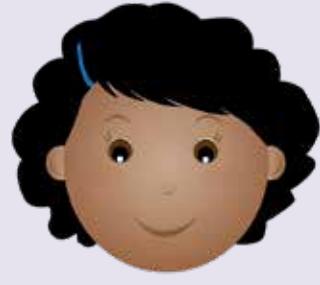
nzhivha		ndila ye muthu/tshipuka tsha tshimbila ngayo
vhulilela		zwiñoni zwi no wela kha lushaka lwa maivhā
hanganea		u tshimbila nga u ongolowa
dedengela		khofheni, he mitodzi ya elela ya sia mitalo
vhuṭala		u sa ḫivha zwine zwa nga ita

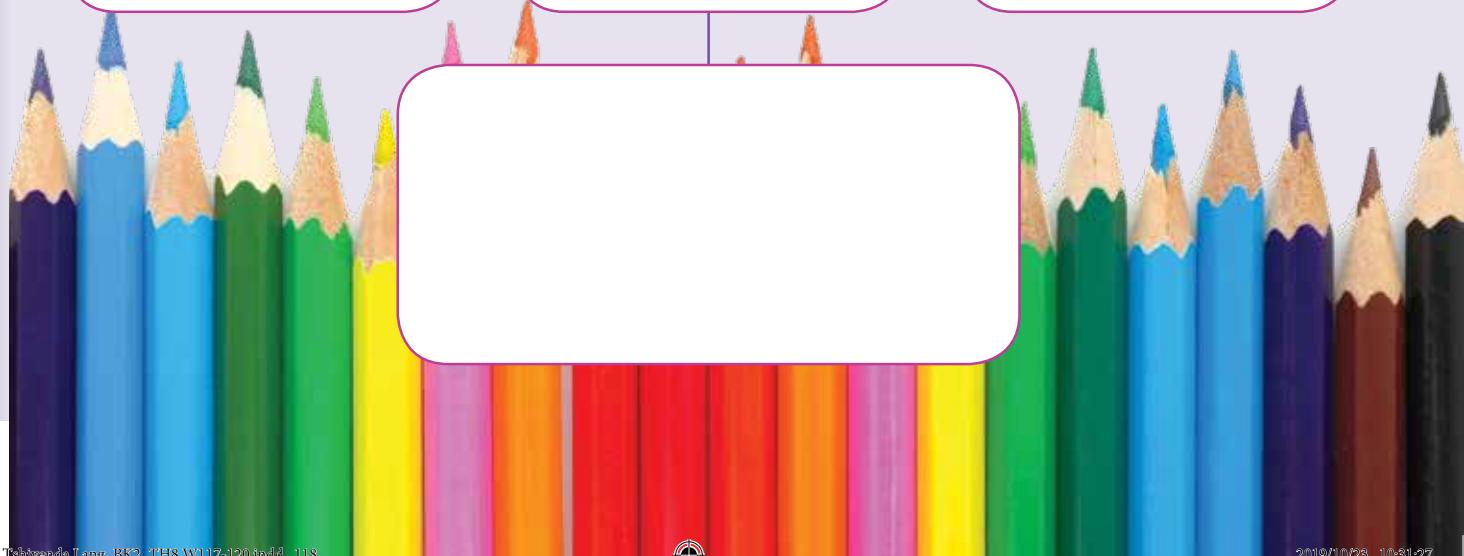
Kha ri ḥwale

Ni khou ya u ḥwala tshiṭori tshañu inwi muñe tshi no amba nga muñwe muthu ane na mu ḫivha kana wa u tou humbulela. Tshiṭori tshañu tshi tea u vha na phara dzi no swika nña.

Thomani nga u pulana tshiṭori ni tshi shumisa mepe uyu wa muhumbulo.

Muthu-wanga

Duvha:

Kha ri ñwale

Zwino ñivalani tshitiori tshanu. Musi no no f'hedza, humbelani khonani yanu a
tshi sedze khathihi na u tshi dzudzanya.

MUDEDEDZI: Tsaino

Duvha:

Itani bena ya u ḥanganedza vhathu

Kha ri ambe

No no vhuya na renga zwishumiswa zwa u ita tshirñwe tshithu na fhedza ni songo tevhedza ndaela dza kuitele? Ḥalutshedzani kīlasi uri ho bvelela mini. Itsho tshithu no fhedza no tshi ita sa zwe na vha no lavhelela?

No pfa u pfī hu na musidzana muswa a no khou ḫa kīlasi na vhoiwe. No t̄he nga kīlasi na humbula u ita bena ya u mu ḥanganedza. Tevhelani ndaela idzi.

Kha ri vhale

Thomani nga u ita tshikwea tsha vhofhaudaye.

Ni tea u vha na:

- dayi ya malabi ya mivhalavhala (dayi na madī a rotholaho)
- vhulekere
- magilavu a raba
- mavhulu
- madī a bommbini
- labi l̄itshena la tshikwea tsha l m
- lutambo
- dzimaka dzi sa phumuwi dza mivhalavhala
- tshitepuña na zwitepuña

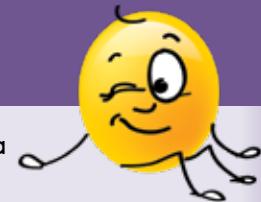
Ni tea u ita mini:

Vhofhani labi ni tshi tevhela dizaini ine na khou ḫoda. Lavhelesani dzidizaini dzi re kha zwifanyiso zwi re kha rou ya u thoma. Rou ya vhuvhili i ni sumbedza kuitelwe kwa dizaini idzi.

thase	mitalo	zwitendledzi

Duvha:

Lugisani dayi ni tshi tevhedza ndaela. Ambarani magilavu a u tsireledza zwanda, dayi i a vhaisa lukanda. Tevhedzani vhlondoti ha u ditsireledza.

Lovheyani labi dayini lwa minete ya fumbili. Arali labi la dzula tshifhinga tshilapfu dayini, mivhala i vha yo dombela zwavhu. Nulani labi dayini ni li tukise nga madzi a no rothola a bommbini u swika madini hu si tshe na muvhala.

Vhofhololani na u bvisa vhułekere na mimavhułuri ni vhone u naka ha dizaini yanu! Dizaini mbili dzi nga si fane nahone ni nga kona u ita makolo a sa fani nge na tanganya kuitele kwo fhambanaho.

Zwino riwalani mulaedza

Ni khou todou riwala mulaedza u no ri "No tanganedza kilasini yashu". Nwalani ledere lithihi la mulaedza kha tshikwea. Shumisani dzimaka dzi sa phumuwi dza mivhalavhala kha u riwala malede.

Petani mupeto wa 1 cm nga ntsha ha tshikwea. U peretedzeni nga zwitopulu. Dzhenisani zwikwea zwothe ni ite mulaedza u no ri "No tanganedza kilasini yashu". Lunzhedzani lutambo afha kha mipeto uri ni tumekanye zwikwea. Nembeledzani mulaedza.

Kha ri riwale

Lavhelesani ndaela.

Ni khou todou ita zwitendeledzi. Ni do shumisa mini?

Hu bvelela mini kha mivhala arali na nga lovhea labi tshifhinga tshilapfu?

Muvhala u songo dombelaho ni nga u itisa hani?

Arali ha nga da muthu muswa kiasini yanu, ni nga ita mini uri uyu muthu a pfe o tanganedza?

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa maipfi anu.

Vhaiti vha vhofhaudaye vha lovhea labi dayini lwa minete ya fumbili _____

Vha ita ngaurali ngauri vha toda _____

Arali vha tshi toda muvhala u songo dombelaho vha _____

Vhofhaudaye ndi _____

U ñwala ndaela

Kha ri ñwale

Livhanyani ipfi ñinwe na ñinwe li re na muvhala na liphambanyi lalo.
Talelani liphambanyi.

vhulondoti	vhuronwane	thogomelo	mashithe	thanngela
ṭanganya	putela	vanganya	vhilinganya	vilinganya
vhofhololani	tandululani	pfunululani	putululani	remelani
dizainani	vhumbani	vhekanyani	itani	rungani
labi	luvhemba	bala	sila	saga

Kha ri ñwale

Ñwalani mutevhe wa ndaela dza u ita bena ya u ṭanganedza vhathe. Shumisani maiti a ndaela. Ni vhe na vhutanzi uri ndaela dzañu dzi tevhekana nga ngona.

- I. Vhofhani labi nga vhułekere no džhenisa na mimavhulu,

2.

Kha ri ñwale

Tangedzelani thangi na mitshila maipfini aya ni kone u vhumba mafhungo nga maipfi ayo.

kuitele

divhudza

dayini

vhofhisa

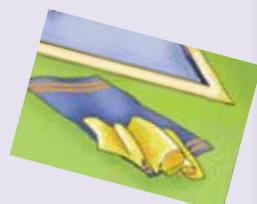
Duvha:

Kha ri nwale

Talani mutalo ni tshi t̄uma madzina a re kha tsha monde na ipfi line ja yelanesa nalo. Ni kone u nwala mafhungo nga maipfi mararu a no bva kha tsha monde.

Mavhuvhisi ndi musi tshithu tshi sa vhidziwi nga dzina latsho tshi tshi vhidzwa nga tshithu tshi no yelana natsho.
Tsumbo: "Khali yo vhibva" hune "khali" a amba "vhuswa".

muthangala	tshithu tshi no khakhasi
ndimi	ANC
u fhenda	u dzhena tshikolo
tshipopola	nyambo nnzhi
Luthuli House	munna mulapfu

Kha ri nwale

Nwalululani mafhungo ni tshi shumisa maiti one.

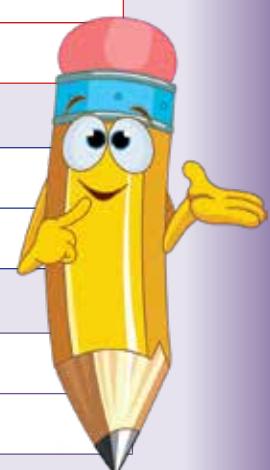
Nne (ndi a tenda/tshi a tenda) uri tshunwahaya yashu yo dalesa.

Uyu (u tendelana/vha tendelana) na nne.

I nga (i do na/yo na) matshelo.

Avha vhathu vha nga (vho xela/zwo xela).

Khezwi inwi (ni sa kholwi/vha sa kholwi) zwe na pfa?

U tevhela ndaela

Kha ri ambe

No no vhuya na ita tshirwe tshithu nga zwanda.

Kha ri vhale

TSHITIMBI (VHULUNGU) TSHANGA TSHA IGIPITA

Ni tea u vha na

- vhupaipi ha phasta
- lutambo
- nelete i re na buli ljhulwane
- pennde dza mivhalavhala

Tsha u thoma, tshukhulan tshipida tsha lutambo lune lwa do lu haka mukuloni nahone lu lulapfu lune lwa vhofhea.

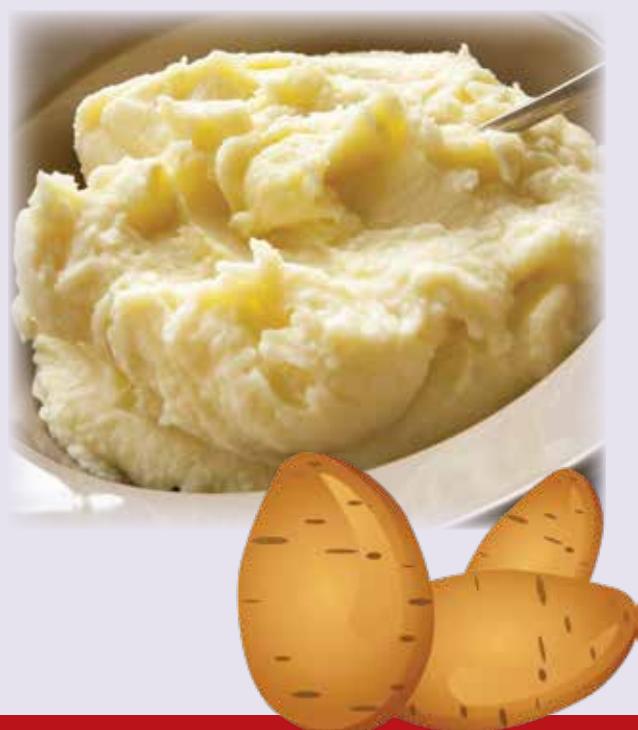
Zwino penndani vhupaipi ha phasta uri vhu fane na vhulungu. Vhaigipita vha kalekale vho vha vha tshi funesa muvhala wa lutombo wo dombelaho. Wanani zwifanyiso zwa vhulungu ha Igipita la kale na mabengele ni wane uri ndi mivhala ifhio miñwe ye ya shumiswa.

Lunzhedzani lutambo kha nelete.

Musi pennde yo no oma kha malungu anu a phasta, lunzhedzani lutambo nga vhuronwane u swika lu tshi dala. Ni elelw u sia lutambo nga matungo vhuvhili hao lwa pfuñelo. Pfuenlani (vhofhani) tshodzi vhuvhili hadzo u itela u khunyeledza tshitimbi (vhulungu) tshanu.

Ubika madabula o sukiwaho

- 1 Vhadani madabula ni a tshetshelele a bve zwipidapida.
- 2 Shelani madi ni a vhilise lwa minete ya fumiñhanu u swika a tshi vhibva.
- 3 Shululelani madabula aya o vhibvaho tshigodeloni no shela na kugenzo kwa batha, kota ya khaphu ya mafhi na muñu mutukutuku.
- 4 Sukani madabula nga tshisukamadabula u swika a tshi vha bwindi lo dziaho.

Duvha:

Kha ri ḥwale

Ni khou ya u ita zwithu zwivhili zwifhio?

Sethe idzi mbili dza ndaela dzi fana ngafhi?

Sethe idzi mbili dza ndaela dzi fhambana ngafhi?

Ndi sethe ifhio ya ndaela ine na vhona i tshi tevhelelea? Bulani uri ngani.

Ni nga ambara vhulungu ho itwaho nga vhupaipi ha phasta? Bulani uri ngani.

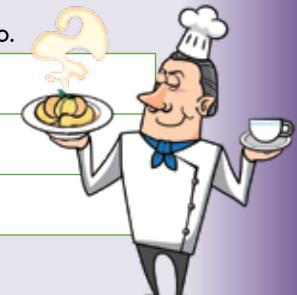
Ni nga pennda vhulungu hanu ha phasta nga muvhala ufhio? Bulani uri ndi nga mini no nanga uyu muvhala.

Ndi nga mini ni tshi tea u sia ṫhodzi dzo linganelaho musi ni tshi ita vhulungu?

Ni vhona u nga ndivho ya manwalwa a ndaela ndi ifhio? Itani thiki kha mafhungomatsivhudzi ane na vhona e na mushumo.

- Ndaela na kuitele kwa zwithu zwi ri fha tsumbandila dza maga nga maga dza u ita tshithu.
- Dzi ḥwalelwu u ri thusa u ita zwithu nga ndila yone (nga ngona).
- Ndaela na milayo zwi a kona u ḥwalwa nga ndila nnzhi.
- Nyolo na zwifanyiso zwi nga shumiswa na zwone.
- Ndaela dzi anetshela tshitor.
- Dzi ni vhudza zwiṁwe nga muthu we a ḥwala ndaela idzi.

Zwino bulani uri ndi nga mini ni tshi vhona mafhungomatsivhudzi e na sa a itele thiki a si na mushumo.

U ñwalulula ndaela

Lavhelesani ndaela dza u ita tshitimbi (vhulungu) tsha Igipita. Ñwalululani ndaela ni tshi shumisa maipfi a tevhelaho:

Tsha u thoma

U bva afho

Ha tevhela

Tsha u fhedza

Zwino ñwalululani ndaela, nga thevhekano yo teaho, sa ndaela dzo nomboriwaho.

Ni shumise maiti a ndaela

I. Thukhulani

Duvha:

Kha ri nwale

Talelani fhungodavhitsinde ni tangedzele
fhungodavhi litikedzi fhungoni linwe na linwe kha a
tevhelaho.

A thi nga yi, arali inwi ni sa yi.

A gidima a tshi bva, bege yo mu sala murahu.

Arali ndi si thuswe nga khonani yanga, vhulungu ha Igipita ho vha hu tshi do
mmabilela.

Nge a vha a tshi khou lila thuso ya u ita madabula o sukiwaho, o vho tou lindela
mme awe.

A si na we a mu thusa, o mbo di fhedzisa vhulungu hawe.

Kha ri nwale

Fhunponi linwe na linwe kha a tevhelaho hu na
lifurase litikedzi line la ri fha mafhungomatsivhudzi
nyana. Dzhenisani khoma kha matungo ot he a
lifurase litikedzi.

Nwananyana wa tshikolo we a vha o pakata bege o gidima a tshi tsa.

Vhatu vhanzhivhanzhii hu tshi katelwa na vhaswa vha khou guda u shumisa smart
phone.

Muri we wa vha u tshi khou dzungudzwa nga maya wo mbo di wa.

Zwa u fhedzisela zwe nda elekanya ndi sa athu farwa nga khofhe ho vha ura
ndi tea u nea vhulungu hanga muvhalade.

Holodei ya musi tshikolo tsho vala tshilomo i a takadza.

Kha ri nwale

Itani thiki kha ipfi li re lone phereni dzi re afho fhasi. Ni kone u nwala
mafhungo anu inwi munye nga maipfi mararu e na nanga.

si na/sina

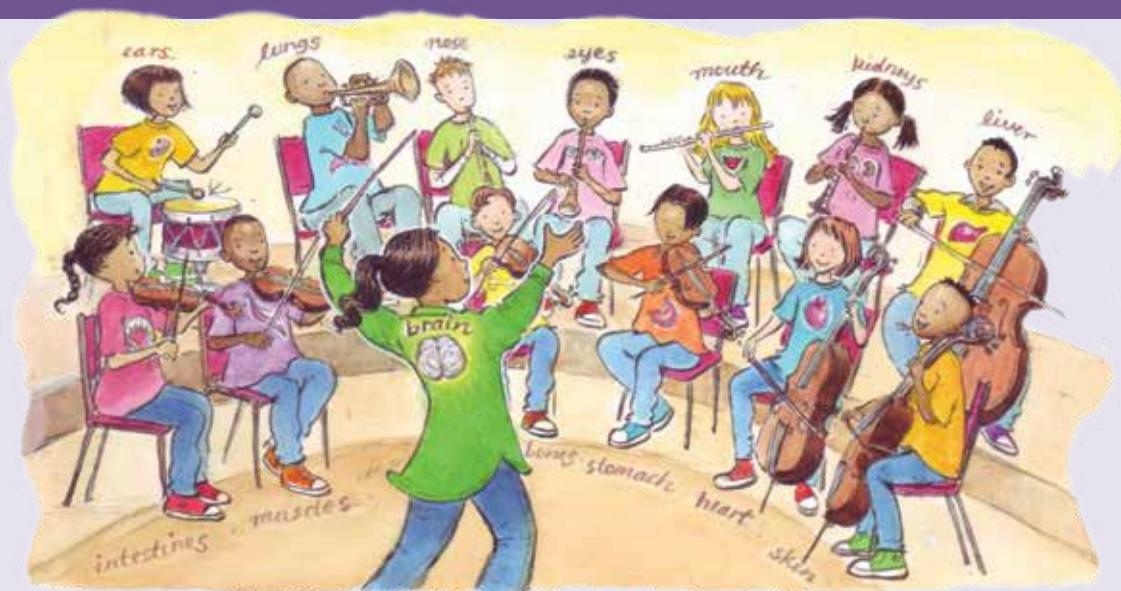
na hone/nahone

ipfi/i pfi

zwa vhu di/zwavhu di

a wela/awela

tshi sa/tshisa

Kha ri ambe

Ni takalela zwiliwa zwifhio?

Talutshedzani tshigwada tshañu kubikele kwa zwiliwa zwine na zwi takalelesa.
Vhatu vhothe vha tshigwada tshañu vho kona u pfesesa ndaela dzañu?

Thumbuni a hu na tshithu, zwino thumbu i rumela mulaedza vhuluvhini wa uri "Dangani a hu na tshithu, ndi na ndala!" Khathihi fhedzi vhuluvhi hu mbo di rumela mulaedza u tshi tshimbila na muvhili wothe hu tshi pfi. "Tshifhinga tsha u switula tsho swika. Tshimbilani ni yo ja u itela uri thumbu i sa tsha pfa ndala."

Milenzhe i mbo hwalela i tshi ya bafurumu u itela uri ni tambe zwanda u bva afho ya livha khishini u ja. Milenzhe yeneyi i dovha ya khothea kha magona u itela uri ni kone u dzula tafulani. Matso anu a mbo vhonaha zwiliwa zwi re tafulani, ninga ya pfa munukho wa zwiliwa ngeno vhuluvhi vhu tshi vhidzela thumbu he, "Zwilliwa khezwo zwi ndilani!"

Thumbu ya takala nga maanda ya mbo thoma u disungusedza yo lindela. Ni mbo dipfa nangoho thumbuni hu tshi bidigama na kona u pfesesa uri nangoho ndala ndi khulu.

Vhuluvhi hu sumbedzwa zwiliwa zwi re phuleithini yanu ha rumela mulaedza thumbuni hafhu. Mulomo wa mbo thoma u rittha mare, na thoma u milela lune thumbu ya tou naña u takalesa. Vhuluvhi hanu zwino hu mushumoni muhulu wa u vhudza mirado yothe ya muvhili uri ite mini nga tshifhinga tshithihi. Zwanda zwa mbo imela ntsha uri zwi dobe forogo na lufhangana kana lebula. Zwanda zwa dovha zwa takutshedza zwi tshi tshea zwiliwa zwa bva zwipidapida. Musi zwanda zwo no fhedza u tshea, zwi isa zwiliwa mulomoni. Na thoma u shenga zwino mano a tshi shenga ngeno lulimi lu tshi khou thetshela: u tapitela, u dunga, muo kana u vhavha.

Lulimi lu dovha lwa swaledzela zwiliwa mulomoni u itela u vha na vhuhanzi uri zwo sindiwa lune zwa vho miela. Mukulo u mbo di mila u tshi tsitsa thumbuni, thumbu ya mbo kwanya zwiliwa uri zwi tukufhale tshothe lune zwa kona u dzhena malani zwa kona u phadhalala na muvhili wothe.

Musi ni tshi khou ita zwothe hezwi, ni a kona u haseledza na vhañwe, na pfa, na vhonana u fema. Mafhafhu anu a hohela mya khanani a dovha a u bvisa, mbilu yanu i divhittha i tshi bommba malofha a no tendeleka na muvhili wanu wothe. Vhuluvhi ndi malogwane, wa okhestra ya mirado yothe ya muvhili wanu, yothe i tshi shumisana u itela vhuthihi.

Kha ri vhale

Duvha:

Kha ni የወለ

Fhindulani mbudziso idzi dzi no kwama phara iyi.

Talutshedzani uri hu itea mini muvhilini waṇu musi ni na ndala.

Vhuluvhi hu vha malogwane nga ndilade kha muṭhadulano wa muvhili waṇu?

Nwalani zwithu zwe fhambananaho zwine na nga ita musi ni tshi khou ḥa.

"Muvhili waṇu ndi okhestra" ndi ḥimethafore. Muvhili u khou vhambedzwa na okhestra hu sa shumiswi maipfi "sa" kana "u fana na". Shandulani ḥimethafore ili li vhe ḥipfanisi ni ḥi shumise fhungoni ḥanu inwi muṇe.

Ni vhona u nga hu nga bvelela mini arali miñwe mirado ya muvhili i sa shumi zwavhuđi ngauri a ni i vhavhaleli?

Vhalululani phara ḥa ni kone u የወላል ማፍሁጂማትሮች ayo, ni tshi thoma musi ni tshi ṭamba zwanda, ni zwi የወለ ሙሉ አድራሻ. Ni songo hangwa u nombora ndaela dzaṇu na u shumisa maiti a ndaela. Ro dzula ro ni itela ndaela mbili.

1.	Tambani zwanda.
2.	Dzulani ṭafulani.
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

Mutevhemuṭoli

NDI A KONA

u amba nga u sa tevhedza
ndaela

u vhala ndaela

u fhindula mbudziso

u bula mihumbulu

u fhedzisa mafhongo

u topola mafhambanyi

u ḥwala ndaela dzi
kha zwivhumbeo zwe
fhambananaho

u shumisa tshifhinga (limudi)
tsha ndaela

u topola thangi na mitshila

u vhumba mafhongo

u shumisa mavhuvhisi

u ḥwalulula mafhongo ndi
tshi shumisa maiti one

u topola phambano vhukati
ha maṇwala

u ta uri kha maṇwala
mavhili, ndi afhio ane a re
khagala a ḥalutshedza uri
ngani

u ḥalukanya ndivho ya
maṇwala a ndaela

u topola mafhungodavhi
tsinde na mafhungodavhi
matikedzi

U topola mafurase

u peleṭa maipfi nga ngona

u ḥea ndaela dzi no pfala

u ḥwala notsi dza u pulanelia
ndaela

u rera nga zwiṭori zwine nda
tama u vhala

u sika mepe wa mihumbulu,
u pulanelia na u ḥwala
tshiṭori

Inwi ni wa tshipentshela.

Muvhili wanu wothe ndi wa tshipentshela.

Muvhili wanu ndi wanu!

A HU NA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hanu.

**Arali muṇwe muthu a nga kwama
vhudzimu hanu, vhudzani vhanwe.**

**Arali muṇwe muthu a nga
ni itisa zwithu zwine ni si
zwi fune, vhudzani vhanwe.**

Hune na nga founela
hone ni tshi ḥoda thuso:

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**